קול לובלין

"לובלינער שטימע"

שנתון ארגוני הלובלינאים בישראל ובחו"ל ★ יערלעכע אויסגאַבע פון די לובלינער אין ישראל און אין די תפוצות

מס׳ 32 • חשון־כסלו תשנ"ז • נאָוועמבער 1996 • נומער 32

לובלין

אהרון וייס
שמואל קרקובסקי

(Lublin). עיר במזרח פולין, בירת מחוז ל׳, ומרכז תעשייה, תחבורה ותרבות, מהעתיקות בערי פולין. יהודים ישבו בל׳ מהמאה ה־14, ובמאות ה־16 – ה־17 היתה מרכז התורה הראשון במעלה בפולין. במאות ה־19 – ה־20 היתה מרכז לפעילות תרבות בעברית וביידיש, עם תיאטרון ועיתונים, וכן לפעילות מפלגות וארגונים יהודיים. ערב מלחמת־העולם השנייה ישבו בלובלין כ־40,000 יהודים מתוך כ־122,000 תושבי העיר.

בשבועות הראשונים של המלחמה מצאו בה מיקלט אלפי פליטים יהודים שנָסו מפני הצבא הגרמני. חלק מן הפליטים ההם, וכן כמה מאות מיהודי העיר, המשיכו מזרחה, ונשארו בשטחים כבסתיו 1939 סופחו לברית־המועצות. ועד הקהילה עשה להושטת עזרה לפליטים. מתחילת ספטמבר ועד כיבוש העיר בידי הגרמנים ב־18 בספטמבר 1939 נעשו נסיונות לארגן בל׳ מוקדי התנגדות לצבא הגרמני. היהודים השתלבו במאמצים ההם, וקמו קבוצות שעסקו בפינוי הריסות בעקבות ההפצצות, בכיבוי שריפות ובחפירת תעלות הגנה.

מיד עם כניסת הגרמנים החלו חטיפות יהודים לעבודות כפייה, פגיעות גופניות בהם וגֶזֶל רכושם. בנובמבר 1939 גורשו היהודים מן הרחוב הראשי, קראקובסקיה פשֶדמיֶישציֶה (Krakowskie Przedmieście), ודירותיהם הוחרמו. אותו חודש נצטוו היהודים לשאת על בגדיהם אותות־קלון והוטלו עליהם הגבלות תנועה בחלקים מסויימים של העיר ומחוצה לה.

שמה של לובלין נקשר בתוכנית הנאצים לכונן באיזור ההוא של פולין את רֶזֶרְוַט – מובלעת שבה אמורים היו לרכז יהודים משטחים אחרים של הגֶנֶרַל־גוּבֶרְנַמַן, וכן משטחי פולין שסופחו לרייך ומן הרייך עצמו. עד פברואר 1940 הובאו לל׳ במסגרת התוכנית הזאת כ־6,300 מגורשים, ביניהם כ־1,300 מאיזור שטֶטין (Stettin). הוצאת התוכנית אל הפועל החלה בצורה חפוזה, בלי תיאום בין הזרועות השונות של הממשל הגרמני, ובאפריל 1940 הופסקה. עם זאת הוסיפה ל׳ להיות אחד המרכזים שבו החל מימוש מדיניות גירושי ההמונים להמתה על אדמת פולין: בל׳ שכן מטהו של אוֹדִלוֹ גְלוֹבּוֹצְנִיק,

←

%	liczba mieszkańców	rok
—	840	1550
—	2000	1602
—	1725	1765—1764
49,6	4321	1787
42,0	2973	1806
50,0	6795	1827
56,0	8747	1857
57,0	10.413	1862
50,9	23.586	1897
39,5	37.337	1921
34,7	38.937	1931
—	42.830	1939

אזוי איז געוואַקסן (אין פּראָצענטער) דער יידישער ישוב אין לובלין, פון 1550 ביז 1939

התפתחות היישוב היהודי בלובלין (באחוזים) משנת 1550 עד 1939

teatrnn.pl

התוכן • אינהאַלט

עמ'

אהרון ווייס, שמואל קראקאָווסקי / לובלין 1

אסתר לנגלבן־קלוויר / כחולי הכנפיים (שיר) 4

מרק אורטמן / לזכר אבי הלוחם 5

אירית גוטליב / אירגון יוצאי לובלין – לאן? 6

בנימין מאירצ'ק / סקירה על פעולות התאחדות יוצאי פולין בשנת 1995 7

"יד־לילד" 8

אדאם געלדמאַן / א ווארעמער, זוניקער סעפטעמבער טאָג 1939 9

רוזשא פישמאַן־שניידמאַן / די ישיבה 11

קאָפּל מיזשעריצקי / וואָלע – א פּאַרשטאָט פון לובלין 12

אדאם געלדמאַן / פּיר פון זעקס מיליאָן 15

דוד שטאָקפיש / א גוט יאָר 18

מאָניש איזראעלעוויטש / דאָס פינטעלע ייד 20

גיטעלע עדעל / אימפּאָזאַנטע פייערונג אין פאריז 21

מאָניש איזראעלעוויטש / א גרויליקע יאָרצייט 21

מען שרייבט אונדז 23

נחת פון לובלינער 27

לזכרם • צום אָנדענק 29

תרומות • באַשטייערונגען 33

Marian Fuks / MECHAYE HAMETIM 35

Wictor Klerkoper / MELBOURNE WOMAN ERECTS MEMORIAL TO FAMILY IN POLAND 36

"קול לובלין"

שנתון ארגוני הלובלינאים בארץ ובחו"ל

המערכת – רעדאַקציע:

מרק אורטמן, אירית גוטליב, מתתיהו הורן, צשה פישר־טרכטנברג

העורך – רעדאַקטאָר: דוד שטוקפיש

★

כתובת המערכת – אַדרעס פון רעדאַקציע:

"קול לובלין", תל־אביב, דיזנגוף 158

"Kol Lublin", Tel-Aviv, Dizengof 158, Israel

★

"הדפוס החדש", תל־אביב, טל' 6388555

מפקד הס"ס והמשטרה במחוז ל' וראש 'מבצע רַיְנְהַרְד', שהיה אחראי להפעלת מחנות ההשמדה במזרח הגֶנֶרַלגוּבֶרנַמַן ובפרבר של העיר נמצא מחנה הריכוז וההשמדה מַיְדַנֶק.

לאחר כיבוש ל' בידי הגרמנים המשיך ועד הקהילה להתקיים בהרכבו הכמעט מלא מלפני המלחמה, ותחום פעולתו התרחב, בהתאם לדרישות הגרמנים והצרכים החדשים של האוכלוסייה היהודית. הוועד היה חייב לספק מדי יום ביומו מכסות של אנשים לעבודות כפייה, למסור חפצי ערך, רהיטים וציוד ביתי אחר. עבודת הוועד בקרב הקהילה התמקדה בארגון סעד לנזקקים ולפליטים. היו גם מקרים של התערבות הוועד אצל השלטונות הגרמניים לשחרור בני־ערובה ואסירים, וטיפול בהשגת הֲקָלוֹת בקנסות וגזירות כלכליות רבות שהוטלו על יחידים ועל הציבור כולו.

ב־25 בינואר 1940 שונה מעמדו של הוועד, והוא הפך רשמית ליוּדֶנרַט בן 24 חברים. לשינוי במעמד כמעט שלא נִלווּ שינויים אישיים, והיו בו חברים שהשתייכו לפני המלחמה למפלגות שונות, מ'אגודת ישראל' עד ה'בּוּנְד'.

בראש היוּדֶנרַט עמד המהנדס הֶנריק בֶּקֶר, אך הדמות המרכזית שבו היה סגן היושב־ראש מַרק אַלְטֶן. היודנרט המשיך במדיניות הוועד: בנה רשת עניפה של מוסדות סעד ומטבחי ציבור, הקדיש שימת־לב מיוחדת להקמת בתי־יתומים ומוסדות לילדים עזובים, והשקיע מאמצים רבים בתחום הבריאות: אורגנו שני בתי־חולים ובהם 500 מיטות, ועוד בית־חולים למחלות מִדַּבקות ובו 300 מיטות. ליד בתי־החולים נפתחו מרפאות חוץ. ואולם, החרפת מדיניות הגרמנים כלפי היהודים צִמצמה את אפשרויות היודנרט לתמרן בין מילוי דרישות הגרמנים ובין הטיפול בבעיות חיוניות של הקהילה.

ב־1940 גברו דרישות הגרמנים לעובדי כפייה יהודים, ורבו גם החטיפות ברחובות העיר. בני הקהילה והיודנרט השתדלו למצוא מקומות עבודה במפעלים חיוניים למשק הגרמני וקיוו על־ידי כך לזכות בחסינות מפני החטיפות. כך, למשל, הועסקו יהודים רבים בסדנאות של הַתַּעֲשִׂיָּה הַצְּבָאִית הַגֶּרְמָנִית שנמצאו בשטח מחנה השבויים שברחוב לִיפּוֹבָה (Lipowa) 7. בקיץ 1940 החלו חטיפות יהודים למחנות העבודה שמחוץ לעיר ובעיקר לעבודות שלאורך הגבול עם ברית־המועצות. היודנרט נדרש לסַפק עובדים למחנות הללו ועל רקע זה נוצרה מתיחות בינו ובין יהודי העיר.

לקראת הקמת הגטו באביב 1941 ציוו הגרמנים על גירוש חלקי של יהודי ל'. הגרמנים הציגו את הגירוש כ'פינוי מרצון', אך למעשה הפעילו לחץ כבד כדי להשיג את מטרתם. מ־10 במרס 1941 עד סוף אותו חודש גורשו מל' כ־10,000 יהודים. כ־1,250 מהם שולחו לְרֵיוּבִיץ (Rejowiec), כ־2,300 לשֶׁדְלִישְׁצֶ'ה (Siedliszcze), כ־3,200 לסוֹסנוֹבְיֶץ (Sosnowiec), והאחרים ליישובים אחרים בסביבה. המגורשים נתקלו במקומות גירושם בקשיי כלכלה חמורים ובתנאי דיור קשים.

בסוף מרס 1941 הוקם הגטו ורוכזו בו יותר מ־34,000 יהודים. ב־24 באפריל נאסרה היציאה מן הגטו, פרט לבעלי אישורים מיוחדים ולקבוצות עבודה שהועסקו מחוצה לו. בקיץ 1941 פרצה בגטו מגיפת טיפוס. צוותי רפואה ושירות תברואה מיוחד עשו לצמצום ממדיה, אך רעב, צפיפות ומחסור בתרופות הכבידו מאוד על מאמציהם.

יהודי ל' היו בין הקורבנות הראשונים מן הגנרלגוברנמן שנשלחו לתאי הגזים במחנה בֶּלְזֶ'ץ. הגירוש החל ב־17 במרס 1942 והגרמנים קבעו מִכסת מגורשים של כ־1,400 נפש ליום. חלק מיחידות הגרמנים ועוזריהם האוקראינים שמר על

teatrnn.pl

גבולות הגטו, כדי למנוע נסיונות להימלט מתוכו, וחלק ערך חיפושים מבית לבית בגטו עצמו. בנקודות הריכוז נערכו סֶלֶקציות. בתחילתה של האַקציה כובדו האישורים של בעלי־מלאכה, אך משפחותיהם צורפו למשלוחי המגורשים. הגרמנים תפסו את רוב היהודים שביקשו להסתתר בגטו או בצד ה׳אַרי׳ של ל׳, והללו נרצחו במקום. מספרם הגיע לכ־500. ב־20 באפריל 1942 הסתיים הגירוש, ובמהלכו שולחו מן העיר כ־30,000 נפש, רובם נרצחו בבֶּלזֶ׳ץ ומקצתם ביערות בסביבות העיר. בעיצומה של האקציה, ב־31 במרס 1942, הקטינו הגרמנים את מספר חברי היודנרט מ־24 ל־12. אחדים מחברי ה־יודנרט שלא נכללו בהרכבו החדש שולחו אף הם להשמדה. ליושב־ראש היודנרט המצומצם מונה ד״ר מַרק אַלטֶן. הערכת התנהגותם של חברי היודנרט, ושל ד״ר אלטן כדמות מרכזית בו, אינה אחידה, ובצד הערכות המגלות הבנה למדיניותו של היודנרט והמבליטות את מאמציו לעשות למען הקהילה, ישנן עדויות המבקרות את היודנרט על ניתוק מבני הקהילה, על התנשאות אישית ועל כניעה לדרישות הגרמנים. ביקורת קשה נמתחת גם על חלק מן המשטרה היהודית.

אחרי האקציה של מרס־אפריל 1942 הועברו שרידי הקהי־לה, כ־4,000 נפש, לפרבר העיר מַידַן טַטַרסְקִי (Majdan Tatarsky). הפולנים שהתגוררו בפרבר ההוא רוכזו בחלק אחד ממנו, ולחלק אחר, שהוקף גדר תיל, הוכנסו היהודים. המקום כונה ׳הגטו הקטן׳ והתנאים בו היו קשים מנשוא. רק חלק מיושבי הגטו זכו לקורת גג, ומאות התגלגלו בחוץ בלי כול מחסה. כבר מראשית קיומו של ׳הגטו הקטן׳ החלו בו סלקציות ורציחות. הגרמנים היו עורכים מיפקדים וסריקות לגילוי יהודים חסרי אישורים ממקומות עבודה. רבים מבין ה׳בלתי חוקיים׳ הללו שבגטו נרצחו במקום.

ב־2 בספטמבר 1942 החלה אקציה ב׳גטו הקטן׳, ואחרי סלקציה שולחו כ־2,000 יהודים למחנה מַידַנֶק ונספו שם. באקציה אחרת, שהיתה ב־25 באוקטובר 1942, הוצאו כ־1,800 מן ה׳גטו הקטן׳ והועברו אף הם למַידַנֶק ומצאו שם את מותם. במאי 1943 נרצחו כמה עשרות מבין בעלי־מלאכה שהעסיקו הגרמנים. ביולי 1944, זמן קצר לפני נסיגת הגרמנים מן העיר, הוצאו להורג אחרוני בעלי־המלאכה היהודים, שהוחזקו ב׳מבצר׳ בלובלין ועבדו שם בכמה מפעלים זעירים החיוניים לחיל־המצב הגרמני.

לאחר שחרור העיר ב־24 ביולי 1944 החלו להתרכז בה ניצולים מן המקום והסביבה, פַּרטיזַנים יהודים שהיו באיזור ממזרח לו וכן פליטים יהודים ששהו בזמן המלחמה בברית־המועצות. עד לשחרור וַרשה בינואר 1945 היתה ל׳ בירתה הזמנית של פולין והוקמו בה מוסדות מרכזיים של שארית הפליטה. עד 1968 פעל בעיר סניף של אגודה יהודית ציבורית־תרבותית בפולין – ארגון ארצי מוכּר אצל שלטונות פולין. משנות ה־70 אין בל׳ חיי קהילה יהודיים ומתגוררים בה יהודים מעטים בלבד.

ביבליוגרפיה:

נחמן בלומנטל, מאיר קוזן (עורכים), ׳**לובלין**׳, אנציקלופדיה של גלויות, 5, ירושלים – תל־אביב תשי״ז.

נחמן בלומנטל (עורך), תעודות מגיטו לובלין; יודנראט ללא דרך, **ירושלים תשכ״ז**.

ישעיה טרונק, יודנראט, המועצות היהודיות במזרח אירופה בתקופת הכיבוש הנאצי, **ירושלים תשל״ט**.

(אנציקלופדיה של השואה)

ארגון יוצאי לובלין בישראל • תל־אביב, דיזנגוף 158

ערב זכרון לקדושי עירנו

יתקיים ביום שלישי 24.12.96 (י״ד טבת תשנ״ז)

בשעה 19.00 באולם ״בית המלין״ בתל־אביב, רח׳ וייצמן 30.

בתוכנית:

״אל מלא רחמים״ –
החזן אריה בראון

הדלקת ששת הנרות –
מ. אורטמן

דברי פתיחה –
דוד שטוקפיש

לובלין היהודית שהיתה –
דוד רוהר

לזכר הנפטרים –
אירית גוטליב

פרקי קריאה

האולם יהיה פתוח משעה 18.00

כחולי הכנפיים

מאת אסתר לנגלבן־קלוויר

לזכר סבתא שלי שיינדאלה ע"ה, שניספתה במאיידאנק

ראיתי ציפור כחולת כנפיים במעוף
ובעיני דומעות נגלה רחוב
ורבבות אנשים ההולכים בלי סוף
לתחנתם האחרונה

למה ציפור כחולת הכנפיים
לא הגשת לאומללים החיים עדיין
בקולך הערב תקוות ביניים
ליום יותר טוב?

סיפרה לי סבתא פעם בין ערבים
כשטיטוס הסתער למבואות ירושלים
להשמיד לשרוף את החיים
את העם להשמיד

אז נראה פתאום על פני השמיים
ענן אדיר של חולי הכנפיים
נושאים בכבדות דליי מים
לכבות את האש

וסבתא בוכה ומספרת
על ארץ יחידה ולא אחרת
על כותל, על גלות שלא נגמרת
וציפור כחולה אחרת

והאנשים הלכו נדהמים מלאי פחד
הסתכלו אומללים אל השמיים
אולי יופיעו כחולי הכנפיים
להציל את נפשם

בעיניה של סבתא חרדה ופחד
וחשבה אולי יש להניח
שאלה ימות המשיח
וינצל לבסוף העם

וגררו אנשים הרגליים
יחפים בבוץ עד ברכיים
לא הופיעו כחולי הכנפיים
להציל אותם

הגיעו לשדה רחב ידיים
באמצע בורות מאתיים
והקלגסים עם הנשק בידים
להשמיד אותם

והרימה סבתא ראשה לשמיים
ודמעות זלגו מעיניה כמו מים
וחיפשה את כחולי הכנפיים
לשוא.

מונחות גופות בקלחת
פצועים ומתים ביחד
וסבתא, בעיניה היפות פחד
ונשמתה עולה אל־על

כחולי כנפיים הגיעו
בקולם שיר ערש השמיעו
את מנוחת המעונים לא הפריעו
איחרו את המועד

סבתא הגיע מעונה לשמיים
הסתכלה לבורא ישר בעיניים
המומה עד נפשה עדיין
שאלה

איפה היית? למה החרשת
למה לעת שחיטה שתקת
את כחולי הכנפיים לא שלחת
למה?

דער וואך־טורעם אין מיידאנעק

מיגדל שמירה במיידאנק

לזכר אבי הלוחם

מרק אורטמן

לפני ארבע שנים ביקרתי עם אשתי חיה בפולין. מטרת הביקור היה לראות את לובלין, מאיידנק, מחנות־ההשמדה, בהן רצחו חיות גרמניות ועוזריהם מאות אלפים יהודים ממיטב פרחי עמנו. היו ימים שטבחו ביום אחד, רק במכונות יריה יותר מ־18,000 יהודים זקנים, נשים, גברים וטף. קשה להאמין, אך זאת עובדה: השמדת היהודים נעשתה בהשמעת מוסיקה עליזה שבקעה מהרמקולים.

בבלוק מס׳ 40 נשארו על הריצפה מאות אלפים זוגות נעליים של ילדים. מאיידנק היה מקום שני, אחרי אושוויץ, לביצוע "הפיתרון הסופי". הולכים מבלוק לבלוק, בשבילים מטופלים על ידי שלטונות פולין, מגיעים למשרפות המשוכללות שמראה השלט. תאי הגזים נשארו, כאילו אתמול הפסיקו את עבודת ההשמדה. בצריף מס׳ 50 נשארו מאוכסנות מאות קופסאות מהגז ציקלון שסופק על ידי פירמות מכובדות של גרמניה "התרבותית". בדרך החוצה על יד המאוזולאום הקימו שלטונות פולין כיפת אבן ענקית, מעל הר של אפר ועצמות ועליהם המילים: "הגורל שלנו יהיה לכם לאזהרה".

★

במאיידנק נרצחו כל המשפחה מצד אבי, משפחות אורטמן, הוכמן, מיטלמן, גריזולט, פרשטנד ועוד...

אבי נפל במרד גטו ורשה, בו היה פעיל מאוד, הוא תרם מניסיונו ממלחמת העולם הראשונה ומהמחתרת בזמן כיבוש פולין על ידי רוסיה הצרית, שהיה חבר בה (חבר פ.פ.ס. מאגף הלוחמים). חברים צעירים נעזרו מעיצותיו המועילות. לפי העדויות, אבי היה מאוד מקובל בשורות הלוחמים למען הכבוד היהודי.

אני מייעץ לכל יהודי, בפרט לובלינאי, שלא עבר את השואה, לבקר במחנה ההשמדה, בפרט לדור הצעיר, שתהיה להם אפשרות לעבור מדור לדור את הטרגדיה הגדולה שעבר עמנו.

"אונדזער גורל זאָל פאר אייך זיין א וואָרענונג"
(טויפשריפט אין מיידאנק)

"גורלנו יהיה לכם אזהרה" (הזוג אורטמן בביקור במיידאנק)

צוויי לובלינער משפחת טרעפן זיך אין ווארשע. פון רעכטס: ד"ר בינס ווייס, חיה און מארק אורטמאן, קאראָלא ווייס

שתי משפחות מלובלין נפגשות בוארשה

אירגון יוצאי לובלין — לאן?

אירית גוטליב

כאחת מני רבים מיוצאי לובלין, קשור ליבי לזכר עירנו. אמנם רק שנים מועטות חייתי בלובלין. אך כנראה, שאדם "אינו אלא רק תבנית של נוף מולדתו", כדברי המשורר. עירנו לובלין, אשר היתה "עיר ואם" ליהודים, לא נשכחה מליבם של יוצאי עירנו. הדאגה שלנו, היא לגבי העתיד. מה יקרה כשאנחנו לא נוכל לדאוג יותר להנצחת זכרם של קדושינו. כפי שכולנו יודעים, פועל הזמן לרעתנו. כל פעם הולך ופוחת מספר הלובלינאים. הבעיה היא לא רק שלנו. זאת בעיה כללית, לכל יוצאי ערים באירופה, אשר שרדו אחרי השואה הנוראה.

כל זמן שעוד קיים האירגון שלנו במתכונת הנוכחית, משתדלים פעילי האירגון לעשות הכל, על מנת לקדש את זכר עירנו ותושביה היהודיים אשר אינם. אנחנו מקיימים אזכרה שנתית בבית המלין ואזכרה ביום השואה בבית־הקברות בנחלת יצחק, על יד המצבה לזכר קדושי לובלין ומיידנק. וכן נשף שנתי ביום העצמאות. אנחנו מקיימים קשרים עם יוצאי לובלין בכל העולם, שולחים להם את העתון. אנחנו מוציאים עתון כל שנה, למרות הקשיים אשר גורם להם הזמן. מקיימים יחסים עם הליגה לידידות ישראל – פולין. חברי הליגה, ובראשם יושבת־הראש הגב' קובייקו, פועלים רבות למען ההנצחה של זכר יהודי לובלין אשר נכחדו. הם מקיימים מפגשים, הצגות, קונצרטים. הם עורכים מפגשים בעת חגי ישראל בחדר לובלין אשר ברחוב לוברטובסקה.

החלום שלנו, של פעילי האירגון, הוא למשוך את הדור השני והשלישי של יוצאי לובלין לפעילות שלנו. לצערנו, עד עכשיו נתקלנו בחומה של אדישות או לפחות חוסר ענין מצד ילדינו ונכדינו. האם אשמתנו זו? ידועה לנו הרתיעה, בעיקר מצד פליטי השואה, מלספר את קורותיהם לילדיהם. היו לכך שתי סיבות עיקריות: 1) לא נתן ליבם הרך של ההורים לצער את ילדיהם בסיפורים הטרגיים על עברם. 2) קשה היה להורים להזכר במראות הזוועה ובאירועים האכזריים שעברו עליהם. כולם רצו רק לשרוד, לבנות את חייהם וחיי משפחתם. אולי עכשיו כבר איחרנו את המועד?

יש מגמה בשנים האחרונות לקחת את הילדים והנוער לביקורים על אדמתה הטמאה של פולניה. אין ספק, שהילדים חוזרים משם עם רשמים קשים. ההשפעה של הביקור קשה מאד לרבים מהם. לדעתי, אנחנו צריכים לעשות את הכל, כדי למשוך את הצעירים לעבודה הקדושה למען אירגוננו. אחרת, אין לנו, לצערנו, שום עתיד. אני פונה לכל יוצאי עירנו, ילדיהם ונכדיהם ומבקשת מהם להתגייס לעבודה הקדושה של הנצחת קדושי עירנו. אני מציעה לקרא לכנס של ילדי ונכדי של יוצאי לובלין. בכנס נספר להם על עירנו ונסביר להם את חשיבות העניין למען כולנו.

שינויים בוועד אירגון יוצאי לובלין

בזמן האחרון חלו כמה שינויים בהרכב ועד יוצאי לובלין בישראל. במקום מר לסקובסקי המנוח, ששימש כגזבר מסור של אירגוננו, מונה לתפקיד הגזבר מר משה זלצמן. בישיבת הוועד אשר התקיימה בביתו של יו"ר האירגון, מר דוד שטוקפיש, צורפה למערכת "קול לובלין" הגב' צסיה טרכטנברג־פישר. אנו מאחלים הצלחה לחברים.

אנו מקווים לקרוא מפרי עטה של הגב' פישר מעל דפי עתוננו. למר שטוקפיש אנו מאחלים רפואה שלמה. כממלא מקומו של מר שטוקפיש מונה מר מרק אורטמן. הוא חבר ועד ותיק ופעיל בכל התחומים. הודות לפעלו הברוך, נוכל להוציא את עתוננו. מר אורטמן טורח ללא לאות למען מטרה זו. לכן שלוחות לו ברכות ותודות מכולנו.

אירית גוטליב
מזכירת ארגון יוצאי לובלין

בהזדמנות זאת אנו מברכים את מר אורטמן לרגל 50 שנות נישואיו לרעייתו חיה.
אנו מאחלים להם הרבה בריאות ואריכות ימים ביחד.

צו אונדזערע בני־עיר אין לאנד און אין אויסלאנד!

ארויסגעבן דעם "קול לובלין" איז פארבונדן מיט זייער גרויסע הוצאות.
דעריבער איז א מצווה נישט נאָר צו לייענען די צייטונג – נאָר אויך פאר איר באַצאָלן. און וואָס מערער – אלץ בעסער. א דאנק!

סקירה על פעולות התאחדות יוצאי פולין בשנת 1995

סקירה זו מוגשת לחברי ההנהלה והיא מתארת ומסכמת את פעילותה ואת הבעיות להפעלתה המסודרת של ההתאחדות לרווחת יוצאי פולין בישראל בשנת 1995.

1. ארגונים

חברים בהתאחדות 130 ארגונים. בשנת 1995 הצטרפו להתאחדות 3 ארגונים. לאור מצבה הכספי הקשה, בתחילת שנת 1995, קיים מזכ"ל ההתאחדות שורת מפגשים קבוצתיים עם יושבי ראש הארגונים. נדונו הנושאים הבאים: קיום ההתאחדות, בסיס כלכלי לפעילות ותכנים.

כל יושבי ראש בלי יוצא מהכלל התבטאו על הכרח בקיומה של ההתאחדות, כנציגה הרשמית, כלפי מוסדות פנים וחוץ של יהדות פולין בישראל. הארגונים התחייבו להגדיל את הסיוע להתאחדות ע"י הגדלת תשלומי מס־ארגון. (ההכנסות ממיסי־חבר גדלו ב־100% בהשוואה לשנת 1994).

רוב הארגונים מדווחים להתאחדות על פעולות הנצחה ואחרות ומזמינים את המזכ"ל להשתתף באירועים.

2. עניינים סוציאליים

הולך וגדל מספר יוצאי פולין הנזקקים לעזרה רפואית וכלכלית. במיוחד הדבר בולט אצל אלמנות שבעליהן לא דאגו להבטחת קיומן.

לצערי, אין ביכולתנו לעזור לנזקקים, פרט למקרים בודדים מאוד.

עד תחילת פברואר 1996 גם פרויקט סיוע של ארגון ניצולי השואה לא היטיב עם יוצאי פולין. מתוך 256 בקשות לסיוע אושרו רק 123 בקשות וזאת למרות פניותינו הרבות. הובטח לנו שבשבועות הקרובים העניין ימצא את פתרונו ויזורז אישור הבקשות.

3. הנצחה

שנת 1995 הוקדשה לציון 50 שנה לניצחון על גרמניה ושחרור המחנות. ההתאחדות ע"י נציגיה, היתה פעילה והשתתפה בכל האירועים הממלכתיים. "הלנדסמנשפטים" ארגנו אירועים לחבריהם. בחלק ניכר של אירועים אלה, לפי הזמנת המארגנים השתתף המזכ"ל.

– קיימנו מפעל התרמה ונטיעת יער יהודי פולין ביערות ק.ק.ל. בהרי ירושלים. מאות יוצאי פולין השתתפו בטקס מרשים זה.

– השתתפנו בארגון עצרת זכרון ביום הזכרון לשואה־ולגבורה בבית־הקברות בנחלת־יצחק.

– ארגונים רבים קיימו עצרות להנצחת זכרם של יקיריהם בני־עירם שנרצחו.

– פורסם כרך שני מסדרת "אבידות יהודים בצבאות פולין".

– פורסם כרך שלישי מסדרת "אבידות יהודים בצבאות פולין" – הכולל 3000 שמות של שבויי מלחמה שנרצחו.

פורסם בעתון הרשמי של מיניסטריון ותיקי מלחמה הפולנית שעד סוף שנת 1996 יסדרו סימון הקברים של חללים יהודים ב"מגן־דוד".

במסגרת פעולות ארגון ותיקי מלחמה התקבל אישור ממשרד הבטחון להקים אנדרטה בבית־הקברות הצבאי בהר־הרצל לזכרם של חיילים יהודים שנפלו במסגרת צבאות פולין במלחמה.

4. קרן־מילגות.

למרות הקשיים בהשגת תורמים הצליחה הקרן לחלק 56 מילגות לחניכים וסטודנטים. רוב העבודות נכתבו בנושאים הקשורים ל־50 שנה לנצחון על גרמניה הנאצית ושחרור המחנות ובמיוחד הונצחו בעבודות לוחמים יהודים בתנועות פרטיזניות, מורדי הגיטאות ולוחמים בצבאות בעלות הברית.

לאור הקשיים בהבטחת פעילות סדירה של "הקרן" יצרנו מגעים עם "קרן עמותת שמחה" (ע"ש שמחה הולצברג ז"ל, אבי הפצועים) ובית־לוחמי־הגיטאות.

5. ייצוג בנציגות פולין ובמוסדות ממלכתיים ומונוציפליים בפולין

– הגשנו סיוע ל"לנדסמנשפטים" שארגנו טקסים בעיריהם.

– הפעלנו גם מערכת תגובות חריפות נגד עיריות ומוסדות ציבור בפולין (וזאת על סמך מידע שהגיע אלינו) המנסות להשתלט על רכוש יהודי ציבורי. הפעולות נעשות בידיעת השגרירות הפולנית בישראל ועם מוסדות ורשויות מחוזיות בפולין, ישירות ובדרך כלל בהצלחה. ברוב המקרים אנו מדווחים ל"אילר".

להלן רשימת הארגונים שנעזרו על־ידינו.

וולוצלבק, ירוסלב, לודז', לוקוב, לוטטוב, לשנו, קולו, וישקוב, הרובישוב, שדלץ, טומשוב מזוב., אנדריכוב, ראדזין־פודל, חלם, ויילון, אוסטרוביץ־קילצה.

ההתאחדות פרסמה כתבי גינוי בתגובה להופעה האנטישמית של הכומר יאנקובסקי.

קבלנו תשובה משר החוץ הפולני ברטושבסקי והשר לענייני וטרנים מלחמה. מכתב הגינוי התפרסם בשלמותו בירחון "קומבטנט".

טיפלנו במוסדות המתאימים בעניין הבטחת זכאות להטבות מממשלת פולין ל"חסידי אומות העולם" החיים בפולין.

6. כספים

הודות למאמצנו הצלחנו לכסות את חוב 1994 ולאזן את הוצאות עם ההכנסות בשנת 1995 ואת שנת 1996 נתחיל בלי יתרת חוב.

מערכת הנהלת החשבונות מנוהלת ומבוקרת ע"י רואה־חשבון מר י. קרמזין.

שנת 1996 – תכנית פעולה

שנת 1996 תהיה שנת קשיים כספיים. הפדרציה כנראה לא תוכל לעמוד ברמת הסיוע בגלל מצבה הכספי הקשה. גם הסוכנות הודיע כבר על הקטנת הסיוע.

מקווים שארגון ניצולי השואה יגדיל את הסיוע והארגונים יגדילו את התשלומים להתאחדות.

פרט לפעולות השוטפות הרבות אנו מתכננים עם בית־לוחמי־הגיטאות 2 ימי עיון בנושאים הקשורים בעברנו ועתידנו.

אינג' בנימין מאירצ'ק
מזכ"ל

"יד – לילד"

"יד – לילד" הוקם במטרה להנציח את מליון וחצי הילדים היהודים שניספו בשואה, וליצור מפגש חוויתי בין המבקרים הצעירים (החל מגיל 9) ובין הילדים שחיו באותה תקופה.

סיפור הילד היהודי בשואה – תצוגת קבע

התצוגה מספרת את סיפור גורלותיהם של ילדים שחיו בתקופת השואה. התצוגה מבוססת על סיפורים אותנטיים, שלוקטו מתוך יומנים ועדויות. הסיפורים מושמעים, בקולות חיים של ילדים, המייצגים בקולם, בגוף ראשון, את סיפור חייהם של הילדים שהיו.

התצוגה בנויה ממיצבים תלת־מימדיים, על רצף כרונולוגי של התקופה. לאורך מסלול התצוגה, עובר המבקר הצעיר, בין ובתוך המיצבים, תוך האזנה לקולות המספרים.

אולם הויטראז'ים

פותח את תערוכת סיפור הילד היהודי בשואה. האולם משובץ ויטראז'ים המבוססים על ציורי ילדים מגיטו טרזינשטאט. הויטראז'ים נעשו ע"י רומן וארדין הלטר.

"משחק־החול" – תערוכה מתחלפת

"משחק־החול" הוא משחק נבואה של "כמה ילדים יוולדו לד", שנהג לשחק אורי אורלב, מי שהיה ילד בתקופת השואה, עם חבריו הילדים. באמצעות משחק – משל זה, מסביר סופר הילדים אורלב, לבנו, כיצד ניצלו הוא ואחיו במהלך המלחמה.

בתערוכה, רשימות וצילומים אותנטיים של ארגון "הקואורדינציה" – ארגון שאסף והעלה ארצה ילדים יהודים מפולין ששרדו את המלחמה. את התערוכה מלווה סיפור "משחק־החול".

סדנאות: בסוף הביקור בתערוכות ניתנת, לקבוצות ילדים מאורגנות, האפשרות לפעול בסדנאות יצירה ולעבד את חווית הביקור בשפות שונות – אמנות פלסטית, דרמה, כתיבה יוצרת.

שעות הפתיחה:	ימים א' – ה'	09.00 – 16.00
	יום ו'	09.00 – 13.00
	יום שבת	10.00 – 17.00

הכניסה לתערוכות חפשית.

פעילות בסדנאות – 15 ש"ח לילד.

טלפונים: 04-9958044

בית לוחמי הגיטאות ד.נ. אשרת 25220

טל. 04-9958080, פקס. 04-9958007

דעלעגאציע פון לובלינער קאָמיטעט צו דער אנטהילונג פון פלאַג געווידמעט 65 יאָר לובלינער לאנדסמאנשאפט אין פאריז, אין מוזעאום "יד לילד" אין קיבוץ לוחמי הגיטאות. פון לינקס צו רעכטס: ירמיהו און אירית גוטליב, צעשע אובליגענהארץ, משה זאלצמאן, רבקהלע און דוד שטאָקפיש, מארעק אַרטמאן, משה וואסאָנג

משלחת מטעם ועד לובלין לטקס גילוי הלוח ל־65 שנות הארגון בפריז, במוזיאון "יד לילד" בקיבוץ לוחמי הגיטאות

אַ וואַרעמער, זוניקער סעפּטעמבער טאָג 1939

אדאם געלדמאַן, סאַן־פראַנציסקאָ

דער סעפּטעמבער פון נײַן און דרײַסיקסטן יאָר איז געווען אַ וואַרעמער און זוניקער. פּונקט ווי די נאַטור וואָלט געוואָלט מיט וואָס ניט איז פאַרמילדערן די מענטשלעכע צרות – צו זיי איז געקומען די מלחמה. אַ גרויזאַמע און אומברחמנותדיקע.

דער ערשטער סעפּטעמבער אין דער פרי... פיר אַ זייגער מיט פינף און פערציק מינוט (לויט דער בערלינער צײַט) האָבן די דײַטשישע טאַנקען אַײַנגעוואָרפן די גרענעץ־סלופּעס און שלאַגבאַומען און זיך אַרײַנגעריסן אין פּוילן. אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן די צווייטע וועלט־מלחמה, וועלכע האָט געדויערט מערער ווי צוויי טויזנט טעג און נעכט, און אומגעבראַכט מערער ווי פופציק מיליאָן מענטשן.

בײַ די מערבדיקע גרענעצן פון לאַנד האָבן שוין אויפגעריסן סנאַריאַדן, און מײַן געבורטשטאָט לובלין האָט זיך ערשט אויפגעכאַפּט פון שלאָף. קיינעם האָט זיך דאָ אַ מלחמה אפילו ניט געחלומט.

די מאַמע פלעגט שטענדיק פרײַטיק אויפשטיין באַגינען און גיין אויפן מאַרק אַײַנקויפן פּראָדוקטן אויף שבת. אין יעדער יידישער משפחה פלעגט דער שבתדיקער טיש זיך אונטערשיידן פון וואָכיקן. די מאַמע פלעגט אַוועקלייגן ניט וויניק כוחות גרייטנדיק דעם שבתדיקן טיש. דאָס מאָל איז אויך אַזוי געווען. אין שטוב איז געבליבן מײַן יונגערער ברודער און איך. די מאַמע האָט זיך אומגעקערט פון מאַרק פריער ווי שטענדיק זי איז געווען שרעקלעך דעשראָקן. אַזאַ אויפגערעגטע און דערשראָקענע האָב איך זי קיין מאָל ניט געזען. ווי זי איז אַרײַן האָט זי זיך אַוועקגעזעצט אויפן שטול און זיך צעוויינט. זי האָט לאַנג ניט געקענט אַרויסריידן קיין וואָרט. דערנאָך האָט זי שטיל געזאָגט: "קינדער, אַ מלחמה...".

איך האָב אויך שטענדיק פאַרגעדענקט דער מאַמעס פאַרוויינט, אומבאַהאָלפן פנים, פאַרגעדענקט ווי זי האָט געווישט די טרערן מיט אַ קליין טוכעלע און געשעפּטשעט: "קינדער, – צרות, א מלחמה...".

איין מלחמה, די ערשטע וועלט־מלחמה, האָט זי שוין איבערגעלעבט. אין יאָר 1916 איז זי מיט אַ צוויי־יאָריק קינד אויפן האַנט געלאָפן פון פראָנט. זי האָט גוט געדענקט די שרעקלענע צײַט. אָבער זי האָט זיך ניט געקענט פאָרשטעלן, וואָס פאַר אַ שוידערלעכן גורל עס האָט פאַר איר און אירע נאָענטע צוגעגרייט די מלחמה, וועלכע האָט זיך נאָר אָנגעהויבן.

איך האָב געוווּסט וועגן דער ערשטער מלחמה נאָר פון שולביכער, צײַטונגען. כ׳האָב געקענט אויסרעכענען אַלע דאַטעס פון די פּוילישע מלחמות, זיך אינטערעסירט מיט דער געשיכטע פון דער הונדערט־יאָריקער מלחמה, געלייענט וועגן די געשעענישן אין אַביסיניע. נאָר די אַלע מלחמות זײַנען געווען ווײַט און אַמאָל. ניט הײַנט און ניט דאָ. כ׳האָב אפילו ניט דערלאָזט דעם געדאַנק, אַז דאָס וואָרט "מלחמה" האָט אַ שיכות צום גורל פון אונדזער היים, אונדזער משפחה. כ׳האָב געהאַט אַ גרויסן טעות.

אין בין געווען אין פּוילן מיט עטלעכע יאָר צוריק, געזעסן בײַם טיש אין דעם צימער, אין וועלכן כ׳האָב באַגעגנט דעם ערשטן טאָג פון דער מלחמה (לובלין, פּראָבאָסטוואָ־גאַס 19, דירה 20). לעבן טיר, וואָס פירט אין קאָרידאָר איז געשטאַנען אַ שטול. פּונקט דער זעלביקער שטול, אויף וועלכן די מאַמע איז געזעסן אין דעם שרעקלעכן סעפּטעמבער־טאָג. אַלץ אַרום האָט דערמאָנט וועגן דער פאַרגאַנגענהייט. נאָר לאַנג זײַנען שוין ניט געווען צווישן די לעבעדיקע ניט די מאַמע, ניט דער ברודער. איך האָב זיך אויך געזעגנט און בין אַוועק.

דעם צווייטן סעפּטעמבער האָבן די דײַטשן דאָס ערשטע מאָל באָמבאַרדירט אונדזער שטאָט. ס׳האָט שטאַרק געליטן דער עראָפּלאַנען־זאַוואָד, ס׳זײַנען אומגעקומען מערער ווי צוויי הונדערט מענטשן. די באָמבאַרדירונגען האָבן זיך איבערגעחזרט כמעט יעדן טאָג. דעם נײַנטן סעפּטעמבער האָבן די פאַשיסטן באַזונדערס שטאַרק באָמבאַרדירט דעם צענטער פון לובלין, ווײַל זיי האָבן געמיינט, אַז אַהער האָט זיך אַריבערגעקליבן די פּוילישע רעגירונג (וועגן דעם האָט מיטגעטיילט די דײַטשישע ראַדיאָ־סטאַנציע פון ברעסלאַו). דער אַטאַק האָט געדויערט אָנדערטהאַלבן שעה. די אויפרײַסן פון די באָמבעס האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין איין אומאויפהערלעך גערויש, עס האָט זיך געדאַכט, אַז די ערד האָט זיך צעשפּאָלטן און ס׳איז געקומען דער סוף פאַן דער וועלט. מײַן שטאָט האָט געברענט. ווי קאָרטן־שטיבלעך האָבן זיך צעשאָטן די הײַזער. ס׳זײַנען געווען אַ סך געהרגעטע און פאַרוווּנדעטע. איין באָמבע האָט צעשטערט דעם בנין פון דער גימנאַזיע, אין וועלכער איך האָב זיך געלערנט. ס׳איז אומגעקומען דער ווירטשאַפט־פאַרוואַלטער נייהאַוז. אין משך פון אַ סך יאָרן האָט דאָס גלעקל אין זײַן האַנט מיטגעטיילט וועגן אָנהויב און סוף פון די לעקציעס.

אין אָוונט האָבן די עלטערן געפּאָדערט איך זאָל פאַרלאָזן די שטאָט. צוזאַמען מיט אַנדערע יונגע־לײַט בין איך אַוועק. אַלע האָבן מיר געהאָפט, אַז די צעשיידונג מיט דער משפחה איז אַ צײַטווייליקע, אַז אין גיכן וועלן מיר זיך אומקערן. צום באַדויערן...

צו פוס און מיט פורן זײַנען מיר דורך צענדליקער פּוילישע דערפער און אין אַ וואָך אַרום דערגאַנגען צו ראָוונע, וואָס איז געווען לעבן דער פּויליש־סאָוועטישער גרענעץ. און נאָך אין עטלעכע טעג אַרום – דעם 17 סעפּטעמבער – האָט די סאָוועטישע אַרמיי פאַרנומען ראָוונע. ניט באַגנוגנדיק זיך מיט דער אָקופּאַציע פון מערב־אוקראַאינע, האָט זי פאָרסירט דעם בוג און אַוועק ווײַטער אויף מערב.

אין די טעג האָב איך ניט אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן מײַן משפּחה, וועלכע איז געבליבן אין לובלין. ביז דאַן האָבן מיר קיין איין מאָל זיך ניט געהאַט געשיידט. און אָט – דאָס איז געווען דעם 25 סעפּטעמבער – האָב איך אויפן וואָקזאַל איבערגעלייענט אַ מעלדונג, אַז הײַנט צוויי אַ זייגער בײַ טאָג גייט אָפּ אַ באַן קיין לובלין. כּדי אַרײַנצוגיין אין באַן האָט מען געדאַרפט האָבן אַ דערלויבעניש פונעם מיליטערישן שטאָט־קאָמענדאַנט.

איר מעגט זיך פאָרשטעלן מיט וואָס פאַר אַ שנעלקייט איך בין געלאָפן צו דער שטאָט־קאָמענדאַנטור, ווי איך האָב געהאָפט צו באַקומען די דערלויבעניש, ווי איך האָב מורא געהאַט, אַז די באַן וועט אַוועקגיין אָן מיר. אָבער איך האָב ניט פאַרשפּעטיקט. ניט זאָגנדיק קיינעם (כ׳האָב ניט באַוויזן), אַז איך פאָר אַוועק, האָב איך זיך אומגעקערט אויפן וואָקזאַל און מיט צרות זיך אַרײַנגעשפּאַרט אין וואַגאָן, וווּ ס׳איז ניט געווען קיין אָרט ניט נאָר צו זיצן, נאָר אפילו צו שטיין. די באַן האָט גערירט פון אָרט.

דרײַ מעת־לעת האָט זיך אונדזער עשעלאָן געשלעפּט אויף די וועגן פון אונטערגייענדיקן פּוילן, דרײַ מעת־לעת האָב איך געלעבט מיט איין געדאַנק – זיך טרעפן מיט די אייגענע.

דעם 28 סעפּטעמבער, ווען דער צוג האָט זיך אין אַ נאָוועגע אָפּגעשטעלט (ער פלעגט זיך אָפּשטעלן אַלע ווײַלע) – מיר זײַנען שוין געווען ניט ווײַט פון לובלין, האָט דער נאַטשאַלניק געמאָלדן די פּאַסאַזשירן, אַז די באַן וועט ווײַטער ניט גיין, אין לובלין זײַנען די דײַטשן (שפּעטער האָב איך זיך דערוווסט, אַז לובלין איז שוין געווען פאַרנומען מיט 10 טעג צוריק). ער האָט פאָרגעלייגט, אַז אַלע וואָס ווילן זיך אומקערן קיין ראָוונע, זאָלן בלײַבן אין באַן, די איבעריקע קענען ווײַטער גיין צו פוס.

אין דעם טאָג האָבן סטאַלין־רוסלאַנד און היטלער־דײַטשלאַנד אונטערגעשריבן אַ הסכּם וועגן דער דעמאַרקאַציע־ליניע לויטן טײַך בוג (שפּעטער איז דער טײַך געוואָרן די גרענעץ צווישן ראַטן־פאַרבאַנד און פּוילן). דעם הסכּם האָבן אונטערגעשריבן סטאַלין און ריבענטראָפּ. אין גיכן איז די גאַנצע טעריטאָריע אויף מערב פון בוג אָקופּירט געוואָרן דורך די דײַטשן.

אונדזער באַן האָט זיך אומגעקערט צוריק.

איך בין דאַן ניט אַרויס פון עשעלאָן, די מורא פאַר די פאַשיסטן איז געווען שטאַרקער פון דער שטרעבונג זיך צו טרעפן מיט דער משפּחה. מער האָב איך זיי שוין ניט געזען. אַלע האָבן זיי געהאַט דעם זעלביקן גורל ווי די אַבסאָלוטע מערהייט פון די פּוילישע ייִדן. זיי זײַנען פאַרפּײַניקט געוואָרן אין די היטלערישע קאָנצלאַגערן, דערשטיקט געוואָרן אין די גאַזקאַמערן.

דאָס גאַנצע לעבן פאַרלאָזט מיך ניט דאָס געפיל פון שולד. צי האָב איך ריכטיק געהאַנדלט, ווען איך האָב אין דער שוידערלעכער סעפּטעמבער־נאַכט איבערגעלאָזט מײַנע סאַמע טײַערסטע צווישן די חורבות און שׂרפות? צי האָב איך – אַ זיבעצן־יאָריקער בחור געדאַרפט פאָלגן די עלטערן און אַרויסגיין פון שטאָט? און פאַר וואָס האָב איך ניט אויסגענוצט די מעגלעכקייט זיך אומצוקערן צו זיי, ווען כ׳בין געווען אַזוי נאָענט צו לובלין? קיינער האָט מיך אין דעם ניט באַשולדיקט. קיין מאָל ניט. אמת, עס איז ניט געווען ווער עס זאָל עס טאָן. נאָר אין די יזכּור־טעג, ווען איך בעט רו פאַר די נשמות פון מײַנע נאָנטסטע, וועלכע זײַנען אַזוי פריִ אַוועק פון דער וועלט, בעט איך אויך בײַ זיי אין דער שטיל מחילה...

איך בין ווידער געקומען קיין ראָוונע, וווּ מײַנע פרײַנד האָבן געמיינט, אַז איך בין אומגעקומען.

ס׳איז געווען דער לעצטער טאָג פון סעפּטעמבער 1939.

דער ספּאָרט־קלוב "מכבי" פאַרן חורבן

מועדון ספורט "מכבי" לפני השואה

teatrnn.pl

די ישיבה*

רוזשאַ פישמאַן־שניידמאַן

אין די צוואַנציקער יאָרן האָט באלד נאָכן שפּיטאָל, ביים אריינגאנג פון לובאַרטאָווסקע אויף אוניצקע, אָנגעהויבן וואַקסן א געביידע, לויט דער איניציאַטיוו פון דעם נייעם אין יענער צייט, הרב שפּיראָ. דאָ איז געווען דער בנין פון דער קינפּטיקער ישיבה פאר יידישע בחורים פון דער גאנצער וועלט. צום לייגן דעם גרונטשטיין זענען געקומען רביים און חסידים, מאסן פרומע לייט פון דער גאנצער וועלט. גאנצע גאסן זענען דעמאָלט געווען פול מיט שווארצע קאַפּאָטעס, שטריימלעך און ווַייסע זאָקן פון די פרומע יידן, וועלכע האָבן געוואָלט מיטמאַכן דאָס גרויסע געשעעניש פון לייגן דעם גרונטשטיין פאר דער בארימט געוואָרענער אין די שפּעטערדיקע יאָרן ישיבת חכמי לובלין. פארוואָס דער גורל האָט באשטימט לובלין פאר אזא ישיבה, וואָס איז געווען איינציק אין דער יידישער וועלט, איז מיר נישט פולקאָם קלאָר. מעגלעך אז געווירקט דאָ האָט די אויטאָריטעט פון דעם רב שפּיראָ, וועלכער איז געווען א גרויסע פערזענלעכקייט און א הויך געבילדעטער מאן אויך אין וועלטלעכן וויסן. מעגלעך אויך אז לובלין איז אויסגעקליבן געוואָרן צוליב איר רייכער יידישקייט־טראַדיציע און דער יידישער באַפעלקערונג פון עטלעכע פערציק טויזנט נפשות. א סך יידן פון לובלין האָבן געשפּענדעט געלט פאר דער ישיבה. זאמל־פושקעלעך האָבן זיך באוויזן אין לובלינער היימען, אָבער די גרעסטע סומעס זענען אריינגעפלאָסן פון יידן פון דער גאָרער וועלט. אזוי ארום איז אין לובלין, ווו אין איין עק שטאָט האָט זיך געפונען דער קאטוילישער אוניווערסיטעט, אין צווייטן עק פון דער שטאָט אויסגעוואַקסן א יידישע רעליגיעזע הויכשול. צו דער דערעפענונג פון דער ישיבה זענען טויזנטער יידן פון דער גאנצער וועלט ווידער געקומען בייצווווינען דעם חנוכת הבית.

די ישיבה אין געווען גאָר א נייעס און א יוצא־דופן אין דער רעליגיעזער וועלט. די באַדינגונגען פאר די בחורים זענען געווען גאָר אנדערע, ווי אין אלע אנדערע ישיבות אין פוילן און אפשר אויך אין דער וועלט. דאָ זענען געווען ליכטיקע גראָמע צימערן צום וווינען, גרויסע זאלן צום לערנען, ווי אויך די נויטיקע היגיענישע איינריכטונגען. די גוטע באַדינגונגען האָבן געדאַרפט דערמוטיקן יונגעלייט פון רייכע היימען צו קומען קיין לובלין שטודירן. א באזונדערע צוציונגס־קראַפט האָט געהאַט דער מאָדעל פון בית־המקדש, וואָס האָט געזאָלט זיין פון עכטן גאָלד אויסגעגאָסן און געפורעמט לויטן אמאָליקן בית־המקדש.

באזוכן די ישיבה איז נישט געווען לייכט, איבערהויפּט פאר פרויען. מיר אָבער האָט זיך דאָס איינגעגעבן, צוליב מיין באַקאַנטשאַפט מיט גדליהו פון די הערינגס זון (גערופן האָט מען אים אזוי, ווייל ער האָט געהאַנדלט מיט הערינג). ער האָט געלערנט מוזיק ביי מיין זיידן. האָט ער מיר צוגעזאָגט צו ווייזן די ישיבה פון אינעווייניק. קענענדיק דעם בן־יחיד פון גדליהון פאר אן עקסצענטרישן בחור, וועלכער האָט געהאַט משונהדיקע איינפאַלן, האָב איך נישט שטארק געגלויבט, אז ער וועט האַלטן וואָרט. אָבער דאָס מאָל האָט ער מיך טאַקע אריינגעפירט אין דער ישיבה און איך האָב געהאַט א מעגלעכקייט צו זען א ביסל ווי זי זעט אויס אינעווייניק: זען די גרויסע זאלן, ווו די בחורים האָבן געלערנט און די גאלעריע ארום די זאלן, פון וואַנען איך האָב געקענט באַאָבאַכטן די יוגנט, וועלכע האָט דאָרטן געלערנט. פאר די בחורים איז מיין באזוך צוזאַמען מיט א וועלטלעך־געקליידטן בחור געווען עפּעס גאָר אומגעווייינלעך. זיי האָבן בגניבה געוואָרפן אויף אונדז נייגעריקע בליקן, ווער פארוווּנדערטע, ווער בייזע. דער גאנצער באזוך האָט נישט לאַנג געדויערט און מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אז דאָס איז עפּעס א שווערער חלום. איך האָב די גאנצע צייט מיך געפילט אזוי, ווי איך וואָלט באַגאַנגען א פארברעכן. דעם ראש־ישיבה, הרב שפּיראָ האָב איך געהאַט א מעגלעכקייט צו טרעפן עטלעכע מאָל. יעדן מלוכישן יום־טוב פלעגט ער האַלטן א דרשה פאר די קינדער פון די פיר יידישע פאָווּשעכנע שולן. די פוילישע קינדער פלעגן דעמאָלט גיין אין קירך, און מיר פלעגן זיך זאמלען אין דער מהרש"ל שול, ווו ס'האָט צו אונדז גערעדט דער רב שפּיראָ. איין מאָל אין אזא יום־טוב, האָט ער פאר אונדז, קינדער, אין זיין דרשה שטארק געלויבט יוזעף פּילסודסקין. ער האָט אים פארגליכט מיט דעם ביבלישן יוסף... וויאַזוי ער האָט דעם פּאַראַלעל דורכגעפירט, איז מיר שווער צו דערמאָנען. איך געדענק נאָר, אז דאָס האָט ביי מיר ארויסגערופן א ווידערווילן און א פארדראָס. זיין לויבגעזאַנג האָט נישט געשטימט מיט די געפילן און דעם מצב פון דער יידישער באַפעלקערונג פון יענער צייט.

מיר האָט זיך גוט פארגעדענקט די לוויה פון הרב שפּיראָ, אין וועלכער ס'האָט אָנטייל גענומען די גאנצע שטאָט. איך האָב מיך געפונען אויף א גוטן אָבסערוואַציע־פּונקט, אויפן באַלקאָן ביי די אלטערס, אויפן פערטן שטאָק. פון דאָרט האָב איך געקענט זען דעם גאנצן לוויה־צוג, ווי אויף דער האַנט. די גאנצע לענג פון דער גאס ביזן שטאָט־זייגער פון איין זייט, און פון דער צווייטער זייט, ביז דער אזוי גערופענער לעווערטאָווער ראָגאַטקע. דער צוג פון מאסן מענטשן האָט פארכאַפּט דעם אָטעם. דאָס ערשטע און לעצטע מאָל האָב איך געזען א גרויסע צאָל יידן פארזאַמלט אויף איין גאס פון דער שטאָט. מ'האָט געהאַט דעם איינדרוק, אז די גאס האָט זיך פארוואַנדלט אין א שווארצער רירעוודיקער מאַסע, געשאַפן פון די שווארצע קאַפּאָטעס. ערגעץ ווו האָט זיך נאָר אויסגעטיילט א ווייסע פאָר זאָקן פון די גאַליציאַנער חסידים, אָדער א סויבל־שטריימל.

נאָך דער מלחמה האָב איך באזוכט דעם יידישן בית־עולם. די דייטשן האָבן דאָרט פארניכטעט אלע קברים, אָבער דער אוהל פון הרב שפּיראָ איז געבליבן א גאנצער.

* פראגמענט פונעם בוך "מיין לובלין", פארלאג י.ל. פרץ, תל־אביב, 2891.

וואָלע — אַ פּאָרשטאָט פֿון לובלין

קאָפּל מיזשעריצקי, בוענאָס־איירעס

וואָלע הייבט זיך אָן פֿון דער גאַס קאַלינאָווושטשיזנע נומ. 1 לעבן וועג, וואָס פֿירט צום נײַעם בית־עולם, ווו ס׳איז געווען העטערס ביר־ברווערײַ. זי רינגלט אַרום צי געגנט מיט בערגלעך; לעבן זיי, אַנטקעגן דעם אַלטן בית־עולם, איז געשטאַנען קניפּיקס הויז. די גאַס האָט מען אויף ייִדיש גערופֿן דער ברייטער וועג. זי ציט זיך מיט די בערגלעך פֿון דער געגנט פּאָניגוואַצע ביזן טײַך ביסטזשיצע. אויף די בערגלעך פֿלעגט די יוגנט גיין אויף "מאַיוווקעס". פּאַר פֿאַרליבטע פּאָרלעך איז דאָרט געווען טעם־גן־עדן. פֿון דער צווייטער זײַט הייבט זיך אָן די גאַס שעננאַ, ווו פֿון איין זײַט זײַנען געשטאַנען עטלעכע הײַזער, אין וועלכע עס האָבן געלעבט ייִדן, ווײַטער איז שוין געווען אַ לאָנקע מיט זומפּן ביזן אַרײַנגאַנג אויפֿן אַלטן בית־עולם. אַנטקעגן איז געווען אַן אָפּגעצאַמטער פּלאַץ, וואָס האָט געהערט צום ספּאָרט־קלוב "הכּוח". שפּעטער האָט אים די געזעלשאַפֿט "טאָז" אין די זומער־חדשים גענוצט פֿאַר אַ האַלב־קאָלאָניע פֿאַר אָרעמע ייִדישע קינדער. די וואָלער לאָנקעס און סעדער ציען זיך ביז דער גאַס טאַטאַרסקאַ, וואָס ענדיקט זיך אויף דער גאַס קאַלינאָווושטשיזנע. זי פֿאַרדרייט זיך ביז דער גאַס אָקולנאַ, ווו בײַם טײַכל טשעכוווקאַ האָט שמואל אײַכענבוים געהאַט די גאַרבערײַ. ייִדן האָבן דאָס טײַכל גערופֿן קאָקע בעבעס טײַך. דערבײַ איז געווען קראָזעס מיל. אויפֿן צווייטן ברעג איז געווען זילבערשטיינס גאַרבערײַ מיטן אַרײַנגאַנג פֿון טאָוואַראָווע גאַס, וועלכע דערגייט ביז צום ראָג פֿון דער קאַלינאָווושטשיזנע, לעבן בריק איבעם טײַך ביסטזשיצע. דאָ איז געווען פּסח בריקמאַנס גאַרבערײַ. דאָרט הייבט זיך שוין אָן די געגנט טאַטאַרי, ווו ייִדן האָבן ניט געוווינט.

צווישן אָט די גרענעצן זײַנען געווען נאָך עטלעכע געסלעך, ווו עס האָבן געלעבט סײַ ייִדן, סײַ פּאָליאַקן. צווישן זיי זײַנען ניט געווען קיין קאָנפֿליקטן. מען האָט געלעבט אין די שטיבער טיר בײַ טיר, זיך צוגעוווינט איינע צו די אַנדערע, טאָלערירט איינע די אַנדערע. אין די זונטיקס פֿלעגן אַנדערע פּאָלאַקן זיך אָנטרינקען און עס פֿלעגן אויסברעכן געשלעגן, אָבער נאָר צווישן זיך. צו די ייִדן האָט עס ניט געהאַט קיין שײַכות. יעדן דאָנערשטיק פֿלעגט אויפֿן מאַרקפּלאַץ זײַן אַ יאַריד. מען האָט געהאַנדלט מיט תּבואה, קי, קעלבלעך, פֿערד, הינער, קאַטשקעס, גענדז, אייער, קעז, פּוטער. ייִדישע מעקלערס פֿלעגן זוכן צו פֿאַרדינען בײַ די פּויערים מעקלער־געלט. פֿאַרנאַכט, ווען די פּויערים זײַנען שוין געווען אונטער אַ כּוסה, פֿלעגן צווישן זיי אויסברעכן געשלעגן, מען פֿלעגט אַרויסנעמען קלאָניצעס פֿון די וועגענער און זיך נישקשהדיק דערלאַנגען. ווען ס׳פֿלעגט צופֿאַלן די נאַכט, פֿלעגן זיי שפּאַנען די וועגענער צו פֿאָרן אַהיים.

דער חדר, אין וועלכן איך בין געגאַנגען, האָט זיך געטיילט אויף דרײַ טיילן, וועלכע האָבן זיך געפֿונען אין בנין פֿון דער שול. דאָרט איז אויך געווען די אָפּטיילונג פֿאַר פֿרויען, דער בית־מדרש, חברה לינת־הצדק, ווו עס האָט געלערנט דער דרדקי־מלמד. אים האָט מען גערופֿן דער געלער רבי, אין צימער פֿון גמילות־חסדים־קאַסע איז געווען דער חדר פֿון ווײַסן רבי, וואָס האָט געלערנט חומש, רש״י און גמרא. דער שוואַרצער רבי האָט געלערנט אין בית־מדרש מיט עלטערע קינדער ספֿרים, וועלכע זײַנען געווען צו שאַרף פֿאַר ייִנגערע קינדער. די רביים האָט מען גערופֿן לויטן קאָליר פֿון זייערע האָר און באָרד. לעבן דער וואַנט ווו ס׳איז געשטאַנען דער אויוון איז געווען אַ וואַנטשראַנק פֿול מיט פֿאַרשידענע ספֿרים. בײַם אויוון האָבן זיך ווינטער געוואַרעמט אָרעמע ייִדן. לענג אויס פֿון דער טיר ביז דער מיזרח־וואַנט, זײַנען געשטאַנען לאַנגע טישן מיט בענק, ווו דער רבי האָט געלערנט מיט זײַנע תּלמידים. אין מיטן איז געשטאַנען דער שולחן, ווו דער בעל־שחרית אָדער דער בעל־מוסף האָט געדאַוונט. אין די יום־טובֿים האָט עס געטאָן אַ חזן. דער גבאי פֿלעגט אויפֿרופֿן צו עליות די שיינע בעלי־בתּים. בײַ דער מיזרח־וואַנט איז געווען דער ארון־הקודש, ווו עס זײַנען געשטאַנען די ספֿרי־תּורות. בײַ דער וואַנט, וואָס אירע פֿענצטער זײַנען אַרויס צום פּלאַץ (אים האָט מען גערופֿן "אונטער דער שול"), זײַנען געשטאַנען טישן מיט בענק פֿאַר ייִדן, וועלכע זײַנען געקומען אין בית־מדרש זאָגן אַ קאַפּיטל תּהילים. עלטערע בחורים וואָס האָבן געלערנט גמרא אָדער תּוספֿות און סתּם ייִדן, וואָס האָבן געוואָלט אַרײַנקוקן אין אַ ספֿר. פֿאַר אונדז, קליינוואַרג, איז אונטער דער שול געווען אַן אָרט צו פֿאַרברענגען, ווען דער רבי איז ניט געווען. דאָרט פֿלעגן מיר זיך שפּילן אין "יאָגעלעך" אָדער זיך באָדן אין טײַך, וואָס איז געווען דערבײַ, זיך אַריבערכאַפּן צו קראָזעס פֿעלדער רײַסן זאַנגען. מיר פֿלעגן אויפֿן פֿײַער זיי צוטריקענען און שיטן וואַרעמע קאָרן אין מויל אַרײַן. דאָס זײַנען געווען די בעסטע מטעמים. מיר פֿלעגן אויך שפּילן אין פֿוטבאָל, פּראָסט־פּשוט זיך מחיה זײַן.

אויף דער גאַס טאַטאַרסקע, נומ. 6 איז געווען אַ פֿאָלקסשולע ("פּאָווּשעכנע"), ווו ס׳האָבן געלערנט ייִדישע מיט פּוילישע קינדער צוזאַמען. די אָפּטיילונגען פֿון דריטן און פֿערטן קלאַס האָבן זיך געלערנט אויף רוסקע גאַס, לעבן דער רוסישער צערקווע. ווינטער אין אָוונט, ווען מען פֿלעגט גיין אַהיים, פֿלעגט מען אין דער זײַט פֿון אַלטן בית־עולם ניט קוקן, ווײַל די קינדער האָבן זיך אײַנגערעדט, אַז דאָרט גייען אַרום שדים, "ניט־גוטע". פֿלעגט מען דורכגיין דאָס שטיקל וועג מיט אַ ביסל שרעק.

ווען מען איז אונטערגעוואַקסן, האָט אַ טייל עלטערע קינדער גענומען גיין אין שטאָט אַרײַן אין די אָרגאַניזאַציעס פֿון השומר־הצעיר, הנוער־הציוני, בית״ר און אַנדערע. אָבער אַ גרעסערע גרופּע פֿון קנאַפּע צוויי צענדליק עלטערע קינדער, איז מיר געלונגען אַרײַנצוציען אין "יונג־באָר" (יונגע באָראָכאָוויסטן), ווו מען פֿלעגט אָנטייל נעמען אין פֿאַרשיידענע שפּילן. שפּעטער האָט מען אונדז פֿונאַנדערגעטיילט אין קרײַזן, ווו מען האָט געלערנט וועגן ארץ־ישראל, באָראָכאָווס "קלאַסן־אינטערעסן און די נאַציאָנאַלע פֿראַגע", מאַרקסיזם און נאָך ענלעכע טעמעס, וואָס האָבן געקענט אינטערעסירן דאָס ייִדישע אַרבעטער־קינד. ספּעציעל האָבן פֿאַראינטערעסירט די קעסטל־אָוונטן,

ווען מען האָט געקענט שטעלן פּראַגעס און קריגן די געהעריקע ענטפערס. מיר פלעגן מאַכן אויספלוגן אויף די טשעכיוועער בערג, אין דאָרף טשעכוווקאַ און אַנדערע ערטער, אָפט גיין שפּאַצירן אין זאַקסישן גאָרטן.

ווען די עלטערע קינדער זיינען שוין געוואָרן יוגנטלעכע, זיינען זיי אַריבערגעגאַנגען אין דער פּועלי־ציון־יוגנט. אויף זייער אָרט האָט מען געדאַרפט אויסוויילן אַ נייע אָנפירונג פאַרן יונג־באָר.. די וואָלער יאַטן האָבן געוואָלט, אַז דווקא זייערער אַ פאָרשטייער זאָל פאַרנעמען דעם אַמט פון פאָרזיצער. די עלטערע, וועלכע זיינען אַריבער אין דער יוגנט־אָרגאַניזאַציע, זיינען אויך געווען צופרידן מיטן פאָרגעלייגטן קאַנדידאַט. אַזוי בין איך אויסגעוויילט געוואָרן אַלס פאָרזיצער פון "יונג־באָר" אין לובלין.

★

כּדי צו באַווייזן וואָס פאַר אַ פּראָצענט יידישע גאַרבערס עס זיינען געווען אין וואָלע, וועל איך דערציילן וועגן די שכנים אין אונדזער הויז. אין קעלער, אויף דערזייט, וואָס איז אַרויס צום הייפּט, האָט געוווינט יאַנקל טשעשלער מיט זיין פרוי גיטעלע און צוויי זין. מען האָט זיי גערופן דער הויכער יאַנקל און די קליינע גיטעלע. זי איז אים דערגאַנגען ביז צום גאַרטל. זיי אַלע האָבן בײַם כיידן אונטער־געיענקעט, איז געווען נאָר בילעטן צו נעמען ווען זיי האָבן זיך געקריגט. אין קעלער, וועמעס פענצטער זיינען אַרויס צום הויף, האָט געוווינט דער סטראָזש מיט אַ זון און אייניקלעך. אין קעלער, וועמעס פענצטער זיינען אַרויס אין גערטנדל, האָט געוווינט אַ פּאָלאַק – קאָוואַלטשיק מיט זיין משפּחה. ער האָט געאַרבעט אין אַ גאַרבעריי. אויפן פּאַרטער האָט געוווינט אונדזער משפּחה. מיין טאַטע איז געווען אַ גאַרבער־מייסטער אין שמואל אייכענבוימס פאַבריק. ער האָט געהאַט אונטער זיין אויפזיכר 20 אַרבעטער, וואָס האָבן געטריקנט די האַלב־אויסגעאַרבעטע יוכטן און אויסגעענדיקט זיי גלייך צום פאַרקויף. אַנטקעגן אונדזער דירה האָט געוווינט דער פעטער קאָפּל. ער איז געווען אַ וואַלקער, פלעגט אויסאַרבעטן פּאַדעשוועס צו פויערשע שטיוול. אויפן ערשטן שטאָק האָט געלעבט שלום קולאַטש מיט זיין פרוי און צוויי טעכטער. אין דער עלטערער האָט זיך געליבט מיין לערער פון יידיש. אַנטקעגן זיי האָט געוווינט יצחק ראָזענצווייג מיט זיין פרוי און צוויי קינדערלעך, וועמען איך האָב ליב געהאַט צו נעמען פאַר די הענטלעך און פירן שפּאַצירן אויף דער לאָנקע. יצחק האָט געאַרבעט אין בריקמאַנס גאַרבעריי. דאָס הייסט, אַז פון זיבן פאַמיליעס, וועלכע האָבן געוווינט אויף טאַטאַרסקע 10, זיינען געווען פיר גאַרבער־משפּחות. אין אונדזער געגנט זיינען אויך געווען שניידערס, סטאָליערס, שוסטערס, בעל־עגלות, טרעגערס, סוחרים פון קליינע געשעפטלעך, מעקלערס.

זומער פאַר נאַכט, נאָך דער אַרבעט, פלעגן זיך אונדזערע שכנים אַוועקזעצן אויפן גאַניק פון אונדזער שטוב, שמועסן וועגן פאַרשיידענע זאַכן, איבערהויפּט וועגן פּאָליטיק. אין דער צייט ווען מען האָט אין די פאַראייניקטע שטאַטן דורכגעפירט די עקזעקוציע איבער די צוויי איטאַליענער סאַקאָ און וואַנצעטי, האָב איך אין אַ שמועס אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג, אַז זיי זיינען אומשולדיקע קרבנות פון דער רעאַקציע. אונדזער שכן קאָוואַלטשיק, וועלכער איז געווען אַן "ענדעק" (מיטגליד פון דער פּאַרטיי "נאַראָדאָוואַ דעמאָקראַציאַ"), האָט צו מיר אַ געשריי געטאָן: "מילטש, סמאַרקאַטשו". איך בין טאַקע דאַן געווען גאָר יונג, האָב איך אים פאַרשוויגן. אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן פלעגט זיך אויפן גאַניק צונויפקלייבן אויך יוגנט, מיין שוועסטערס חברטעס און חברים. זיי פלעגן פלירטעווען, זינגען פאַרשיידענע יידישע און פּוילישע לידער. מיר האָט זיך איינגעקריצט אין זכּרון יוסף פּאַפּיערניקאָווס ליד "זאָל זיין". כ'געדענק עס נאָך טיילווייז היינט און ציטיר דאָ עטלעכע שורות:

זאָל זיין, אַז איך בוי אין דער לופט מיינע שלעסער,
זאָל זיין, אַז מיין שיף וועט ניט קומען צום ברעג.
עס גייט ניט אין דעם איך זאָל האָבן דערגאַנגען,
עס גייט מיר אין גאַנג אויף דעם זוניקן וועג.

דאָ איז אויסגעדריקט דער ציל, צו וועלכן אַ סך יוגנטלעכע האָבן געשטרעבט. דער גייסטיקער ניוואָ פון דער יידישער באַפעלקערונג אין אונדזער געגנט איז געווען אַ פאַרשיידענער. די פרומע האָבן געהאַט זייערע עסקנים, ווי, צום ביישפּיל, מרדכי־יעקב איידעלמאַן. ער האָט זיך פאַרנומען מיט פאַרקויפן לעדער און שפּעטער געהאַלטן דרשות אין שול, געוואָרן דער שליח פון דער ישיבת־חכמי־לובלין, פאַר וועלכער ער איז אַרומגעפאָרן זאַמלען געלט. דער "בונד" האָט דורכגעפירט אין די וואַלן צום שטאָטראַט ווי אַ פאָרשטייער פון וואָלע שלמה וואָרצמאַנען, אַ גאַרבער, אַ ייד מיט אַ באָרד, וואָס פלעגט טראָגן אַ יידיש היטל און יעדן שבת גיין מיטן טלית־זעקל אין וואָלער בית־מדרש דאַוונען. די לינקע פּועלי־ציון האָבן געהאַט אַ השפּעה אויף אַ טייל גאַרבעריי־אַרבעטער ווי בכלל אויף אַ טייל פון דער באַפעלקערונג פון דער געגנט. אין די לעצטע וואַלן צום שטאָט־ראַט אין אָנהויב 1939, איז אויסגעוויילט געוואָרן אַלס ראַטמאַן מיין פעטער קאָפּל דיאַמענט, וועלכער האָט דאַן געאַרבעט אין ברוך מאַנס גאַרבעריי ווי אַ פאַרטרויענס־מאַן.

★

ווען די דייטשן האָבן אין יאָר 1939 פאַרנומען לובלין, האָט דער דייטשישער קאָמיסאַר, וואָס איז געווען באַשטימט אָנצופירן מיט דער פאַבריק, געמוזט אָנקומען צו קאָפּלען, כּדי די פאַבריק זאָל קענען ווייטער אַרבעטן. אָבער שפּעטער, ווען די דייטשן האָבן זיך אָן אים געקענט באַגיין, האָבן זיי אים צוזאַמען מיט אַנדערע גאַרבער געשיקט קיין מיידאַנעק, ווו אַלע זיינען אומגעקומען. ווּ נאָר דו דייטשן זיינען אַריין אין לובלין האָבן זיי איינגעאָרדנט אַ לאַגער אויף ליפּאָווע 7, אין אָנהויב נאָר פאַר געוועזענע זעלנער. אַ צווייטער לאַגער איז געווען אין פלאַגע־לאַשקעוויטשעס פאַבריק, וואָס האָט רעמאָנטירט עראָפּלאַנען. אַהין פלעגט מען כאַפּן יידן אויף צוואַנגאַרבעט. דער דריטער לאַגער איז אין 1941 געבויט געוואָרן אין מיידאַנעק. דאָרט זיינען שוין אַלע אומגעקומען.

די געטאָ איז אַרומגעצאַמט געוואָרן אין סוף 1941. ביז מאַרץ 1942 האָט מען יעדן טאָג אַרויסגענומען פון געטאָ 1500 יידן, זיי געזאַמלט אין דער מהרשל־שול, פון דאָרט זיי געפירט צום שעכטהויז הינטער וואָלע און דאַן מיט באַנען אויף ליקווידאַציע קיין בעלזשעץ און אַנדערע פאַרניכטונג־לאַגערן. אין יענער צייט זיינען געבליבן 5000 יידן, וועלכע האָבן געאַרבעט פאַר די דייטשן. זיי האָט מען געשיקט אין געטאָ פון מיידאַן־טאַטאַרסקי. אין אָקטאָבער 1942 האָבן די דייטשן ליקווידירט די לעצטע געטאָ אין לובלין, וואָס האָט זיך געפונען צוויי קילאָמעטער פון אויסראָטונג־לאַגער מיידאַנעק.

די דייטשישע פאַבריקס־קאָמיסאַרן האָבן אַרויסגענומען פון מיידאַנעק ספּעציעלע פאַכלייט, צווישן זיי אויך איינציקע גאַרבערס. זיי האָבן געלעבט אין די פאַבריקן, געאַרבעט אומבאַצאָלט, באַקומען עפּעס צו עסן איין מאָל אין טאָג. אָבער די גאַרבערס האָבן זיך אַן עצה געגעבן. יעדער גאַרבער

האָט בײַ פּאָלאַקן יעדן חודש געקויפט אַ פעל און זי געגאַרבט צוזאַמען מיטן לעדער פון דער פאַבריק. די אָנפירנדיקע דײַטשן האָבן זיך געמאַכט ניט זעענדיק, ווײַל זיי האָבן באַקומען אַ טייל פונעם געלט, וואָס די גאַרבערס פלעגן קריגן בײַם פאַרקויפן די אויסגעאַרבעטע פעל. אין סוף מײַ 1943 האָט מען אַלע יידישע גאַרבערס גענומען קיין מײַדאַנעק צו ליקווידירן. דער איינציקער, וועגן וועמען מען ווייסט, אַז ער האָט זיך געראַטעוועט, איז געווען יצחק ראָזענצווײַג. אים האָט מען אַוועקגעשיקט קיין דײַטשלאַנד אויף צוואַנגאַרבעט. דאָרט האָט ער געאַרבעט בײַ שלאסערײַ. ווען די פאַרבינדעטע האָבן פאַרנומען דײַטשלאַנד, איז צווישן די באַפרײַטע געווען אויך יצחק ראָזענצווײַג – אַ זכר פון די וואָלער גאַרבערס. הײַנט איז ער אַ טרײַער בירגער פון ישראל.

וועגן אומקום פון די לובלינער יידן האָט מיר דערציילט מײַן קוזין שמואל קאָסמאַן. ווען דײַטשן זײַנען אַרײַן אין לובלין, איז ער נאָך דאָרט געווען עטלעכע טעג. שפּעטער זיך געשמוגלט אין ראַטן־פאַרבאַנד. איך האָב אים אַראָפּגעבראַכט קיין אַרגענטינע צוזאַמען מיט מײַן ברודער דוד. דוד האָט צוויי מאָל געהאַט געגנבעט די דײַטשיש־סאָוועטישע גרענעץ, געבראַכט קיין לובלין הילף פאַר מײַן מאַמען, שוועסטער און איר קינד. ווען ער האָט דאָס דריטע מאָל געשוואָרצט די גרענעץ, האָט אים די סאָוועטישע גרענעצוואַך אַרעסטירט. ער האָט דורכגעמאַכט תּפיסות, לאַגערן און אַנדערע אָנשיקענישן. וועגן גורל פון די לובלינער יידן האָט מיר אויך דערציילט מײַן איצטיקער חבר נחמיה ניסענבוים. ווען איך בין אַוועקגעפאָרן פון פוילן, איז ער נאָך געווען אַ קינד. אַ שטיק צײַט פון דער אָקופּאַציע האָט ער זיך אויסבאַהאַלטן אין בריקמאַנס גאַרבערײַ, ווו זײַן פאָטער האָט געאַרבעט. אין דער גאַרבערײַ איז ער געווען ביז מען האָט דאָרטן ליקווידירט אַלע יידן נאָך דעם האָט ער זיך 18 חדשים אויסבאַהאַלטן בײַ אַ פּאָלאַק, באַצאָלט אים אַ סך געלט. ער איז באַפרײַט געוואָרן, ווען די סאָוועטישע אַרמיי האָט פאַרנומען לובלין, הײַנט לעבט ער מיט זײַן פאַמיליע אין בוענאָס־אַיירעס.

איך האָב אין אַפּריל 1935 עמיגרירט קיין אַרגענטינע. מיך האָבן באַגלייט צו דער באַן מײַנע אייגענע, מײַנע שילער, די יונגבאָריסטן, יוגנט פון דער פועלי־ציון־אָרגאַניזאַציע, מײַן חברטע איטקע שינקאַר און אַ סך פרײַנד און באַקאַנטע. אין יאָר 1939, ווען די הימלען אין אייראָפּע זײַנען שוין געווען פאַרכמאַרעט מיט דער היטלער־פּעסט, האָב איך אראָפּגענומען קיין אַרגענטינע מײַן מיידל, מיט וועלכער איך האָב זיך געחברט אין דער יוגנט־אָרגאַניזאַציע. מיר האָבן געשאַפן אַ שיינע היימישע נעסט, קינדערלעך זײַנען געבוירן געוואָרן, מיר האָבן זיי געגעבן אַ יידישע דערציונג, זיי געלערנט אין מיטלשולן, אוניווערסיטעטן און אַ סך דערגרייכט מיט זיי. זיי האָבן חתונה געהאַט און געבראַכט אַ דור אייניקלעך, וועלכע האָבן אויך געלערנט און געקראָגן פרײַע פּראָפעסיעס. צוויי לערנען נאָך אין אוניווערסיטעט. אין גיכן דארף קומען אַן אוראייניקל. מײַן פרוי וועט עס שוין ניט קענען זען, ווײַל זי איז נפטר געוואָרן אין פעברואַר 1992. וואַרט זי דאָרט אויף מיר, אויפן בית־עולם, אונטער דער מצבה. יאָ, איך וועל זיכער קומען... און זײַן נאָך אַ מאָל צוזאַמען...

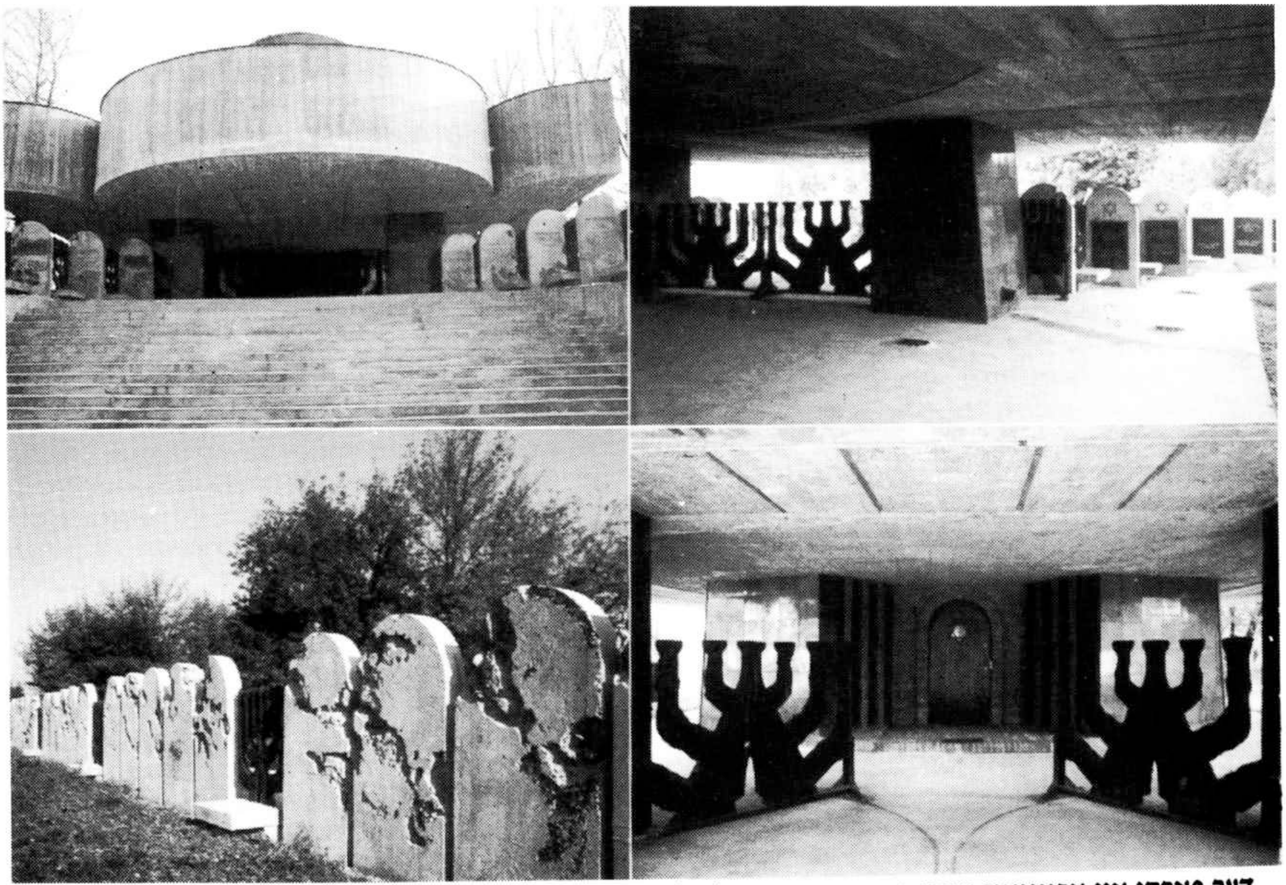

דער פּאַרקן און אַרײַנגאַנג אויפן בית הקברות אין לובלין, רעסטאַווירט אַ דאַנק דער משפּחה פרענקעל פון בעלגיע

הגדר והכניסה לבית הקברות היהודי בלובלין, ששוקם ע"י משפחת פרנקל מבלגיה

פיר פון זעקס מיליאָן...

אדאם געלדמאַן, סאַן־פּראַנציסקאָ

איך האַלט אין האַנט אַ בריוו פון ירושלימער אינסטיטוט "יד־ושם". אין אים מעלדעט מען מיר, אַז די נעמען פון מײַנע עלטערן, מײַן שוועסטער און מײַן ברודער זײַנען פאַרשריבן אין די רשימות פון די קרבנות פון דער שואה, וועלכע געפינען זיך אין אינסטיטוט.

אין איין נאָוועמבער־טאָג פון יאָר 1991 בין איך מיטן אויטאָבוס געפאָרן פון תּל־אביב קיין ירושלים. איך בין שוין איין מאָל געווען אין ירושלים מיט אַן עקסקורסיע. בײַם כותל־מערבי האָב איך זיך צוגערירט צו די גראָע שטיינער, וועלכע זײַנען אַ מאָל געווען אַ טייל פונעם פּרעכטיקן בית־המיקדש, וואָס שלמה המלך האָט אויסגעבויט מיט דרײַ טויזנט יאָר צוריק. איך האָב באַזוכט די כנסת, די ציטאַדעל פון דער ישראלדיקער דעמאָקראַטיע, געווען אין הרצל־מוזיי. כ'בין אַרויף אויפן באַרג, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון דאָזיקן גרויסן מענטש. כ'האָב שפּאַצירט איבער די גאַסן פון דער שטאָט, וועלכע כ'האָב דאָס גאַנץ לעבן געהאַלטן פאַר אומדערגרייכבאַר.

דאָס מאָל בין איך געקומען אין דער הויפּטשטאָט פון ישראל מיט איין ציל: באַזוכן "יד־ושם" — דעם נאַציאָנאַלן אינסטיטוט פון שואה און גבורה, וועלכער איז געווען געגרינדעט מער ווי מיט פערציק יאָר צוריק. איך בין דאָרט אָפּגעווען אַ גאַנצן טאָג. אין די זאַלן פונעם מוזיי זײַנען פאַראַן טויזנטער עקספּאָנאַטן, אין וועלכע עס איז ווי פאַרגליווערט געוואָרן די פאַרשאָלטענע צײַט פון באַבי־יאַר און טרעבלינקע. איך בין געגאַנגען פון זאַל צו זאַל, פון איין דענקמאָל צום צווייטן, און מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אין דער וועלט איז ניטאָ קיין מער טרויעריקער אָרט.

דער "יזכּור־זאַל". אין צענטער ברענט דער נר־תּמיד און עס שטייט אַן אורנע מיטן אַש פון די אומגעקומענע. אויפן מאָזאַיִשן דיל — די נעמען פון די גרעסטע קאָנצלאַגערן. סאָביבאָר... מײַדאַנעק... אָסווענצים... בעלזשעץ. אַ קעלט האָט געווייט פון די דאָזיקע אויפשריפטן. אין איינעם פון די לאַגערן (איך קען ניט וויסן קאָנקרעט אין וועלכן) האָבן געענדיקט זייער לעבן מײַנע סאַמע נאָענטסטע מענטשן.

און אָט איז דער בנין פון היסטאָרישן מוזיי. עס דאַכט זיך, אַז אין די עקספּאָנאַטן פון דעם אוניקאַלן מוזיי ליגט אַ ווייטיק, אוגעהײַערע לײַדן און העראָיִזם פון אַ פאָלק, וועלכן די פאַשיסטן האָבן פאַראורטיילט צום אומקום. כ'האָב געזען הונדערטער פאָטאָגראַפיעס. אויף מיר האָבן געקוקט ביז משוגעת דערשראָקענע אויגן פון אַ מאַמע אין אַ קאָלאָנע פון צום טויט פאַרמישפּטע מיט אַ קינד אויפן האַנט, אויגן פון קינדער, שטאַרבנדיקע פון הונגער אויף די גאַסן פון געטאָ, אַ ייִדיש ייִנגל מיט אויפגעהויבענע הענט אַנטקעגן אַן אָנגעצילטן אויטאָמאַט... דאָס ייִנגל האָט מיר דערמאָנט מײַן ייִנגערן ברודער. אפשר האָט אויך אים מיט אַזאַ אויטאָמאַט דערשאָסן אַ מערדער אין אַ זעלנערישן מונדיר? אויף די פאָטאָגראַפיעס — די אויפגעשטאַנענע וואַרשעווער געטאָ. העלדישע פנימער פון יונגע קאָמאַנדירן. אַ שלאַכט. ברענענדיקע הײַזער...

די העלדן און קרבנות פון וואַרשעווער געטאָ איז געווידמעט אַ מאָנומענט פון סקולפּטאָר נתן ראַפּאָפּאָרט. נאָך איינעם זײַנעם אַ מאָנומענט האָב איך געזען אויף איינער פון די וואַרשעווער גאַסן, וועלכע טראָגט דעם נאָמען פון לודוויק זאַמענהאָף.

אַ דערוואַקסענעם מענטש פּאַסט ניט צו וויינען. אָבער כ'האָב זיך ניט געקענט באַהערשן ווען איך בין אַרײַן אין קינדער־מעמאָריאַל, דאָס שרעקלעכסטע אָרט פון טרויעריקן קיניגרײַך. אים האָט מען אויסגעבויט צום אָנדענק פון אַנדערטהאַלבן מיליאָן ייִדישע קינדער, קרבנות פון דער שואה. עס פינקלען די פײַערלעך פון די ליכט... עס בײַטן זיך פּנימלעך פון קינדער, וועמען מען האָט ניט געלאָזט אויסוואַקסן... שטיל שפּילט די מוזיק, אַ פאַרדומפּטע שטים רופט אָן די נעמען פון די קינדער און דאָס אָרט פון זייער אומקום...

איך גיי אַרײַן אין דער מעמאָריאַלער סינאַגאָגע. דאָס איז ניט קיין גרויסער, פּשוטער בנין — אַ סימבאָל פון טויזנטער בתּי־מדרשים, וואָס די פאַשיסטן האָבן צעשטערט. איך זאָג אין זיך די ווערטער פון באַוווסטן ליד־געבעט, ליד־טענה פון לײַדנדיקן פאָלק: "אלי, אלי, למה עזבתּנו?" דאָס ליד ענדיקט זיך מיט די ווערטער "שמע־ישראל". און דאָס זײַנען די לעצטע ווערטער, וועלכע עס זאָגט אַרויס אַ מענטש איידער די נשמה פאַרלאָזט זײַן גוף.

אַ פּשוט שיפל מיט צוויי רודערס. דאָס האָט מען געבראַכט פון דענעמאַרק. אין אַזוינע שיפלעך האָבן די דענישע אונטערערדלער אַרויסגעפירט אין אָפענעם ים די ייִדן, וועלכע די דײַטשן האָבן זיך געקליבן אַרויסצופירן קיין אָסווענצים. פישער האָבן דערנאָך די געראַטעוועטע אַריבערגעפירט אין נייטראַלן שוועדן. אַ דאַנק דעם העלדנטאַט פון די דענער זײַנען אין דענעמאַרק אומגעבראַכט געוואָרן נאָר פופציק ייִדן — איין פּראָצענט פון דער ייִדישער באַפעלקערונג. אין מײַן לאַנד זײַנען נאָר צען פּראָצענט ייִדן לעבן געבליבן...

אויף ביידע זײַטן פון דער אַלעע "חסידי אומות העולם" זײַנען אײַנגעזעצט ביימער. זיי האָבן געזעצט די, וועלכע האָבן ריזיקירט מיטן אייגן לעבן און באַהאַלטן בײַ זיך ייִדן, געראַטעוועט זיי פון אַ זיכערן טויט. ניט קיין סך זײַנען געווען אַזוינע רעטער, אַזוינע שינדלערס, וואַלענבערגס, גראַבעס און אַנדערע גוטע, באַרמהאַרציקע, ערלעכע, העלדישע מענטשן. צום באַדויערן זײַנען מנוּוולים געווען אַ סך מערער...

עטלעכע מינוט בין איך געשטאַנען בײַ דער סקולפּטור "קאָרטשאַק און די קינדער פון געטאָ", וועלכע אַנטפּלעקט איינעם פון די סאַמע ווערדיקע מענטשן פון אונדזער יאָרהונדערט. ער נעמט אַרום זײַנע קליינע תּלמידים, מיט וועלכע ער גייט צוזאַמען דעם לעצטן וועג.

אין "נעמען־מעמאָריאַל", אין וועלכן איך בין אַרײַן פאַרענדיקנדיק מײַן באַזוך אין "יד־ושם", געפינען זיך די נעמען פון די יעניקע, וועלכע האָבן איבערגעלאָזט נאָך זיך בלויז אַ הייפּל אַש, פון וועמען עס זײַנען ניטאָ ניט קיין קברים, ניט קיין מצבות, ניט קיין דענקמעלער. דאָרט זײַנען שוין דאָ מער ווי דרײַ מיליאָן אַזוינע נעמען.

אַ מיטאַרבעטער פון אינסטיטוט, ווען ער האָט זיך דערוווסט, אַז מײַן משפּחה איז אומגעקומען בעת דער אָקופּאַציע פון פּוילן, האָט מיר געגעבן פיר אַנקעטעס, וועלכע איך האָב געדאַרפט אויספילן נאָכן קומען אַהיים.

דער טאָג איז געגאַנגען צום סוף ווען איך בין אַרויס פון "יד־ושם". איך בין געגאַנגען איבער די ירושלימער גאַסן און מײַנע געדאַנקען זײַנען נאָך אַלץ געווען דאָרט. פאַרבײַ מיר זײַנען געגאַנגען יונגע מענטשן. זיי האָבן הויך גערעדט, געלאַכט, דיסקוטירט. און דאָרט... דאָרט האָט געהערשט אַ שטילקייט. ס'האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז אַלץ איז פאַרגליווערט געוואָרן אין גרויל פון דער קאַטאַסטראָפע, דער שרעקלעכסטער קאַטאַסטראָפע אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע אַרום זײַנען אַנטשוויכן געוואָרן און געבויגן דעם קאָפּ פאַרן אָנדענק פון די, וועלכע זײַנען מיט עטלעכע צענדליק יאָר צוריק אַוועק אין דער אייביקייט...

★

...דער אויטאָבוס האָט מיך געפירט אַלץ ווײַטער און ווײַטער פון דער הייליקער שטאָט. כ'האָב נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל געלייענט די "בלעטלעך", וואָס מען האָט מיר געגעבן. אַ רגע האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך האָב שוין אויסגעפילט די אַנקעטעס און ווער ניט איז לייגט זיי אַרײַן אין פיר פּאַפּקעס, אַזוינע, וועלכע ליגן אין די שוואַרצע נישעס פון "נעמען־מעמאָריאַל". מיר האָט זיך געדאַכט, אַז כ'האָב אָנטיילגענומען אין די לוויות פון מײַנע נאָענטע – נאָך דעם ווי ס'איז אַוועק אַ האַלבער יאָרהונדערט.

פון פּאַפּירטאַש האָב איך אַרויסגענומען פיר פּאָטאָגראַפיעס, וועלכע כ'האָב מיטגענומען ווען איך בין אַרויס פון מײַן ברענענדיקער געבורטשטאָט. זיי זײַנען שטענדיק מיט מיר. די טײַערסטע רעליקוויעס, די וווּנדערלעכע קמיע, וועלכע האָט מיך געהיט די אַלע יאָרן.

דער שמייכלענדיקער יינגל, וואָס שפּאַצירט מיט זײַן מאַמען – מײַן יינגערער ברודערל. ער האָט געהייסן יצחק. ער איז געבוירן חמישה־עשר בשבט און מען האָט אים צערטלעך גערופן "חמישה־עשר־יינגעלע". ער איז געווען אַ גוט, ערלעך קינד. איך האָב אים ליב געקראָגן גלײַך ווי ער איז געבוירן געוואָרן. אים איז געווען דרײַצן יאָר ווען ער איז אומגעקומען. ער האָט דערגרייכט דעם בר־מצווה־עלטער. אָבער קיינער האָט אים אין טאָג פון זײַן פוליאַריקייט, ווי עס איז אָנגענומען אין דער יידישער טראַדיציע, ניט אויסגערופן צו לייענען תורה און ניט אָנגערופן רב יצחק בן־שמואל־דוד. גאָט מײַנער, פאַרוואָס האָסטו אַזוי פרי איבערגעריסן דאָס לעבן פון דעם יינגל? מיט וואָס האָט ער באַוויזן זיך צו פאַרזינדיקן?

אויף אַ צווייטער פּאָטאָגראַפיע – אַ יונגע פרוי מיט גלאַטע האָר און קאָקעטישע פאות בײַ די אויערן. אויף איר פּנים – אַן איינגעהאַלטענער, עטוואָס אָפּלאַכערישער שמייכל. דאָס איז מײַן שוועסטער חוה. זי איז געווען עלטער פון מיר מיט אַכט יאָר. איך פלעג זיך מיען נעמען פון איר אַ בײַשפּיל. מיר איז געפעלן איר פעסטער, פאַרשייטער כאַראַקטער. נאָך לערנענדיק אין שול האָט זי זיך איבערגעגעבן מיט די ציוניסטישע אידעען, פאַרלאָזט דעם לעצטן קלאַס גימנאַזיע, אַוועקגעפאָרן קיין ביאַליסטאָק אויף הכשרה, ווו מען האָט געגרייט די יוגנט צו פאָרן קיין פּאַלעסטינע און אַרבעטן אין קיבוץ. ווען ס'וואָלט מקוים געוואָרן איר טרוים צו עמיגרירן, וואָלט זי געבליבן לעבן...

מײַן מאַמע האָט געהייסן איטע. געבוירן איז זי אין שטעטל קאָנסטאַנטינאָוו, ערגעץ אויפן פּויליש־ווײַסרוסישן גרענעץ. זי האָט פרי חתונה געהאַט. געבאָרן דרײַ קינדער. מיר האָבן זייער ליב געהאַט אונדזער מאַמען. פון אין דער פרי ביז בײַ נאַכט איז זי געווען פאַרנומען. זי האָט געראַמט, געוואַשן, געצירעוועט, געקאָכט. איך געדענק ניט ווען זי פלעגט זיך רוען. אפשר נאָר יום־טוב, ווען עס איז אַ זינד צו אַרבעטן. צו צוועלף יאָר בין איך שווער קראַנק געוואָרן. די מאַמע האָט מיך אָפּגעפירט אין אַ

ווארשעווער שפּיטאָל און אָפּגעוועון מיט מיר עטלעכע חדשים, די שטוב האָט זי געלאָזט אויף דער טאָכטער. אָט איז זי אויף דער פאָטאָגראַפיע – אַ יאָר אָדער צוויי פאַר דער מלחמה. אַ שיינע, שלאַנקע פרוי מיט אַ פאַרזאָרגט פּנים. אַן איבערגעגעבענע ווייב, צאַרטע מאַמע. זי האָט אָפּגעלעבט ניט קיין לייכטן און, צום באַדויערן, ניט קיין לאַנגן לעבן.

אַ לאַנגע, געלע, עטוואָס גראָלעכע באָרד. ברייט אויפגעעפנטע אויגן, אין וועלכע עס שפּיגלט זיך אָפּ גוטסקייט און יידישע חכמה. דאָס איז מיין טאַטע. זיין נאָמען איז געווען שמואל.

ווען מיר איז געוואָרן זעקס יאָר האָט ער מיך אָוועקגעפירט אין שול־חדר. אין אַ סך יאָרן אַרום האָב איך אָפּגעזוכט די שול, צוגעגאַנגען צום גראָען הייזל, כ'האָב דערפילט אין מיין האַנט די וואַרעמקייט פון טאַטנס דלאָניע...

אין דער פרי פלעגן מיר צוזאַמען אַרויסגיין פון שטוב, איך – אין שול, ער – אין זיין קאַנטאָר. מיטן שטעקעלע אין איין האַנט און שווערן פּאָרטפעל אין דער צווייטער. אויפן קאָפּ האָט ער געטראָגן אַ שוואַרץ חסידיש היטל... זיין פּאָרטפעל איז געווען אַן אייגנאַרטיקער סייף. אין אים פלעגט ער אין אָוונט אַוועקטראָגן און אין דער פרי ברענגען צוריק אַלע אוצרות פון דעם ניט גרויסן באַנק אויף ליובאַרטאָווסקע, אין צענטער פון לובלינער יידישן קוואַרטאַל.

זונטיק (ווי, פאַרשטענדלעך, שבת) פלעגט דער טאַטע ניט אַרבעטן. דאַן פלעגן צו אונדז קומען אומבאַקאַנטע מענטשן. דער טאַטע פלעגט זיך מיט זיי פאַרמאַכן אין עסצימער, זיי פלעגן לאַנג און אַ סך ריידן, זיך דינגען, איבערהאַקן איינער דעם אַנדערן. דאָס איז געווען אַ מין אַרביטראַזש. מיין טאַטע האָט זיך גוט פונאַנדערגעקליבן אין די טראַדיציאָנעלע יידישע געזעצן און אויך אין די ענינים פון די אָרטיקע "ביזנעסלייט". זיי פלעגן ביי אים אָפּט בעטן ער זאָל לייזן זייערע שטרייטן.

אין אַלטן ביכערשאַנק זיינען געשטאַנען אמאָליקע יידישע ספרים אין שוואַרצע לעדערנע טאָוולען. ס'פלעגט טרעפן, אַז אין די אָוונטן פלעג איך געפינען דעם טאַטן זיצנדיק איבערן תלמוד. ער פלעגט מיך, אַ גימנאַזיסט פון די עלטערע קלאַסן, אַוועקזעצן לעבן זיך, עפענען איינעם פון די אַלטע ביכער און דערקלערן וויפל חכמה, וויפל קלוגע געדאַנקען עס געפינען זיך אין דעם דאָזיקן בוך...

ס'איז געווען מאַרץ פון יאָר 1936. אין שטעטל פשיטיק איז אויסגעבראָכן אַ פּאָגראָם. אויפן רוף פון איינער פון די יידישע פּאַרטייען איז געווען פּראָקלאַמירט אַ פּראָטעסט־שטרייק. איין טאָג איז אונדזער גאַנצער קלאַס, סאָלידאַריזירנדיק זיך מיט די שטרייקער, ניט געקומען צו די לימודים. עס איז געווען אַ גרויסער סקאַנדאַל. דער דירעקטאָר פון גימנאַזיע האָט מיך אַרויסגערופן צו זיך (איך בין געווען דער קלאַס־סטאַראָסטע) און זייער שטרענג געמאָלדן, אַז מיין "הינטישער פליכט" (אַזוי האָט ער געזאָגט: "פּסי אָבאָוויאָנזעק") איז געווען ניט צו דערלאָזן אַזאַ שענדלעכן פאַקט. דער פאַן דירעקטאָר האָט צוגעזאָגט מיך אַרויסצוטרייבן פון שול. אין אָוונט האָב איך וועגן דעם דערציילט די עלטערן. די מאַמע האָט זיך שרעקלעך דערשראָקן. דער טאַטע האָט ניט געזאָגט קיין איין וואָרט. אויף מאָרגן איז ער אַוועק אין שול און דערקלערט דעם פאַן פאַסטערנאַק (אַזוי האָט געהייסן דער דירעקטאָר), אַז די קינדער האָבן געהאַנדלט ריכטיק, און אויב דער דירעקטאָר וועט באַשטראָפן זיין זון, וועט ער האָבן צו טאָן מיט דער גאַנצער יידישער געמיינדע פון שטאָט. די יידן זיינען דאַן געווען אַ דריטל פון דער גאַנצער שטאָטישער באַפעלקערונג. איך בין אָפּגעקומען מיט שרעק און נאָך מער אָנגעהויבן אַכטן דעם טאַטן.

שבת פלעגט דער טאַטע אָנטאָן די שוואַרצע יום־טובדיקע קאַפּאָטע און מיר פלעגן גיין אין בית־מדרש, ד.ה. אין חסידים־שטיבל. דאָס איז געווען אַ גרויסער צימער אויפן צווייטן שטאָק פון אַן אַלט הויז, ווו ס'פלעגן דאַוונען די חסידים. ווען מיר פלעגן קומען צוריק, פלעגט שוין וואַרטן דער שבתדיקער מיטאָג מיט אַ הייסן טשאָלנט און אַלע איבעריקע יידישע מאכלים.

עס זיינען ביי אונדז געווען יום־טובים. ליכטיקע, פריידיקע. ס'איז געווען דער פריילעכער פורים מיט די געשמאַקע המן־טאַשן. ס'איז געווען דער סדר און די פּסחדיקע נאַכט מיטן גרויסן כּוס וויין אויפן טיש, פון וועלכן עס האָט געדאַרפט אָפּטרינקען אליהו־הנביא... אָבער ער איז צו אונדז אין שטוב קיין מאָל ניט געקומען... און די ווינטערדיקע פרעסט פלעגט אָנקומען חנוכּה. ס'האָבן געברענט פאַרשיידנפאַרביקע ליכטלעך. אויפן טיש האָט זיך געדרייט דאָס "דריידל", ביי די קינדער אין די קעשענעס האָט געקלונגען קליינגעלט – "חנוכּה־געלט".

דעם 18 סעפּטעמבער האָבן די דייטשן אָקופּירט לובלין. דאָס לעבן פון די יידן האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ גיהנום, מען האָט זיי געצוואונגען אָנצוטאָן ווייס־בלאָע "שאַנדבענדער". אָפּגעזאָגט פון דער אַרבעט, צוגענומען דאָס האָב־און־גוטס, אַרויסגעטריבן פון די דירות. דערנאָך אַריינגעטריבן אין געטאָ. שפּעטער האָט מען די געטאָ ליקווידירט און אירע איינוווינער אָפּגעשיקט אין די גאַזקאַמערן... צווישן די, וועלכע זיינען אומגעקומען זיינען געווען מיין יינגערער ברודער, די שוועסטער, מיין טאַטע און מיין מאַמע.

איך האָב אַ סך מאָל געפּרוּווט זיך דערוויסן דעם גורל פון מיין משפּחה. פון קעשענעוו, ווו איך האָב געלעבט אַ סך יאָרן נאָך דער מלחמה, האָב איך געשריבן צום פּוילישן רויטן קרייץ. ווען איך בין געקומען קיין לובלין (כ'בין דאָרט געווען צוויי מאָל אין משך פון די לעצטע פינף יאָר) בין איך געגאַנגען אויף דער גאַס, ווו מיר האָבן געוווינט, געקלאַפּט אין אַלע הייזער, זיך נאָכגעפרעגט ביי אַלטע מענטשן. קיינער האָט קיין זאַך ניט געדענקט. כּמעט אַ גאַנצן טאָג האָב איך זיך געגריבלט אין די אַרכיוון פון מיידאַנעק, אָבער אין קיינע רשימות, קיינע קאַרטלעך איז ניט געווען די פאַמיליע גאָלדמאַן. דער דירעקטאָר פון מוזיי, טשעסלאַוו רייפּאַ, מיט וועמעס טאָכטער כ'האָב זיך באַקענט אין סאַן־פראַנציסקאָ, האָט מיר דערקלערט, אַז מיין זוכעניש איז אויסזיכטלאָז. זייער אַסך לובלינער יידן זיינען געווען אָפּגעשיקט אין טויטלאַגער בעלזשעץ. די דייטשן האָבן דעם לאַגער ליקווידירט, די דאָקומענטן פאַרניכטעט.

אַזוי האָב איך זיך קיין זאַך ניט דערוווּסט וועגן די פיר נאָענטסטע מענטשן. פיר – פון כּמעט פערציק טויזנט לובלינער יידן, וועמען די פאַשיסטן האָבן אומגעבראַכט. פיר – פון זעקס מיליאָן קרבנות פון דער קאַטאַסטראָפע..

...דער אויטאָבוס האָט זיך אָפּגעשטעלט. דאָס איז געווען די לעצטע סטאַנציע. תל־אביב.

א גוט יאָר

דוד שטאָקפיש

ס'איז איצט ערב דעם נייעם יאָר 1997. צום ערשטן מאָל, נאָך העכער 30 יאָר, ווי איך האָב נישט באוויזן צוצושיקן א פערזענלעכן ניי־יאָר ווונטש ערב ראש־השנה, פשוט דערפאַר, ווייל כ'בין אין די חדשים יולי־אויגוסט־סעפטעמבער געלעגן אין שפיטאָל. נוץ איך איצט אויס די געלעגנהייט, כדי דורך דעם "קול לובלין" איבערשיקן די הארציקסטע ניי־יאָר ווונטשן פון א סך געזונט און גליק פאר יעדן לובלינער ייד און זיין משפחה, אין לאנד און אין אויסלאנד. דערביי וויל איך באדאנקען די אלע וואָס האָבן מיר געשיקט א שנה טובה קארטע, נאָר איך האָב נישט געקענט זיי ענטפערן.

★

אין דעם לעצטן יאָר, האָבן מיר נישט געפּירט די טעטיקייט ווי אין די פאָריקע יאָרן. אונדזער עולם איז געוואָרן עלטער, און ווי באוווסט, קומען א סך קראנקייטן און שוואכקייטן, מיט דער זיקנה. און לויטן באקאנטן ווערטל "וואָס עלטער, אלץ קעלטער", אזוי אויך ביי אונדז. מיט די יאָרן קומט אויך גלייכגילטיקייט, אפאטיע, "סע גייט מיך נישט אָן". נאָר כל זמן ס'איז נאָך פאראן עטלעכע "משוגעים", וואָס פארמאָגן גענוג נאָסטאלגיע און זכרון פון דער אלטער היים און ווילן נאָך אלץ אויפהאלטן דאָס געדעכעניש פון דער יידן־שטאָט לובלין, מיט איר שפרודלדיקן לעבן – וועט מען ווייטער פירן די טעטיקייט, ווי מיר האָבן דאָס געטאָן אין 1995 און 1996, הגם אין א פארקלענערטער פאָרם.

פון די וויכטיקע אויפטוען דעם לעצטן יאָר:

• א צוזאמענטרעף דעם 6.11.95 מיט געסט פון ווארשע: קאראָלא און בינם ווייס. נאָך דער באגריסונג פון פאָרזיצער, און שילדערן די אויפטוען פון בינם ווייס פאר דער פאראייביקונג פון לובלין, אויסער זיין ליטערארישע און רעדאקטאָרישע טעטיקייט, האָבן נאָך גערעדט: מארק אורטמאַן, דוד רוער, יוכבד פלומענקער און צעשא פישער־טראכטענבערג. קאראָלא ווייס האָט געענטפערט אויף די באגריסונגען און ד"ר ווייס האָט זיך געטיילט מיט זכרונות.

• די אזכרה צום אָנדענק נאָך אונדזערע קדושים, איז פאָרגעקומען דעם 28סטן נאָוועמבער 1995. דער חזן פון צה"ל, אריה בראון האָט געלאָזט הערן דעם "אל מלא רחמים" און "קדיש". מ'האָט אָנגעצונדן 6 ליכט און ד"ר יצחק אלפסי האָט אין זיין רעפעראט ארומגערעדט וועגן דער יידישער לובלין. ד. שטאָקפיש האָט מספיד געווען די לובלינער, וואָס זענען במשך דעם יאָר אוועק אין דער אייביקייט. עס זענען אויך ארויסגעטרעטן מ. אָרטמאַן און א. לאסקאָווסקי.

• צו די 65 יאָר פון דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין פאריז, איז מיט דער הילף פון דעם אירגון יוצאי לובלין אין ישראל, פאָרגעקומען די אנטהילונג פון א פלאַג אין קינדער־מוזעאום "יד לילד" אין קיבוץ לוחמי הגיטאות. צו דער פייערונג איז ארויסגעפאָרן א דעלעגאציע פון לובלינער קאָמיטעט.

אויף דער יום העצמאות פייערונג אין רמת־גן

בנשף יום העצמאות ברמת־גן

די אזכרה אין נחלת יצחק, ביי דער מצבה לזכר די קדושים פון לובלין און מיידאנעק

אזכרה בנחלת יצחק, ליד המצבה לזכר קדושי לובלין ומיידאנק

• די צווייטע, טראַדיציאָנעלע אזכרה איז פאַרגעקומען אין טאָג פון דער שואה און גבורה, אויפן בית־עולם אין נחלת יצחק, נעבן דער מצבה לזכר די קדושים פון לובלין און מיידאַנעק. דעם טראַדיציאָנעל־רעליגיעזן טייל האָט אויסגעפירט דער חזן. עס האָבן אויך גערעדט א. לאַסקאָווסקי און ד. שטאָקפיש.

• די יום־העצמאות פייערונג אין "בית האזרח" אין רמת־גן, איז היי־יאָר געווען געווידמעט דעם 90סטן געבוירן יאָר פון ד"ר נתן בן־טובים, דער זון פון בעלא דאַבזשינסקא ע"ה. דעם בעל־היובל האָט באַגריסט דער פאַרזיצער פון די לובלינער און אונטערגעשטראָכן זיינע פאַרדינסטן צו פאַראייביקן לובלין, ווי דער אלבום פון די יידישע אלערטימלעכקייטן אין שטאָט און דאָס בשותפותדיקע ארויסגעבן, אין עברית־יידיש, מיט רבקה און יהושע גאָלדבערג ז"ל, די פאָעמע "ביים פנקס פון לובלין" פון משה שולשטיין.

דער עולם האָט פאַרברענגט ביי א געשמאַקן מאָלצייט, געזאַנג און טענץ, אין א היימישער, לובלינער סביבה.

• נאָך עפּעס: לובלינער יידן האָבן כמעט ווי אויפגעהערט צו געבן געלט פאַר זייער אָרגאַניזאַציע און באַדערפעניש. אזוי אין לאַנד, ווי אין אויסלאַנד. איר קענט דאָס זען פון דער רשימה באַשטייערונגען. באַזונדערס וועט זיך דאָס אָפּרופן אויף אונדזער יערלעכן זשורנאַל "קול לובלין". ס'איז נישט קיין סוד, וואָס ארויסגעבן און פוונאַנדערשיקן אזא צייטונג (קיין אויסלאַנד – מיט לופט־פּאָסט) טרייבט אונדז אריין אין אן אויסגאַבע פון העכער 4 טויזנט דאָלאַר. דערפאַר זאָגן מיר איצט מיט דער פולער אחריות: ווער ווייסט צי ס'איז נישט אמאָל דער לעצטער נומער "קול לובלין".

32 יאָר האָט די צייטונג באַגלייט אַלע לובלינער, אין לאַנד און אין אויסלאַנד, אין פריידן און אין ליידן, מיט זכרונות, מיט דערינערונגען פון די מלחמה יאָרן. היינט טוען מיר אַלץ וואָס מעגלעך, כדי צו דערהאַלטן די טריבונע פאַר אונדזערע יידן. דאָס קאָן געטאָן ווערן נאָר מיט אייער הילף.

די פראַגע איז: צי וועלן מיר זוכה זיין צו א המשך־דור. צי וועט ווער פון אונדזערע קינדער, אָדער אייניקלעך וועלן דערגיין צו די וואָרצלען, ווו זייערע טאַטעס און זיידעס האָבן געשפּינט דאָס יידישע לעבן?

האָבן מיר אין בקשה צו אייך: יעדער איינער, אויב ער קען, און וויפל ער קען, זאָל אונדז העלפן אין דער ארבעט, וואָס מיינט פאַראייביקונג, און קעגנזייטיקע הילף.

דאָס פּינטעלע ייד

מאָניש איזראַלעוויטש

מיט א געוויסער צייט צוריק, האָט זיך מיט מיר פארשטענדיקט לוציאַן יאַוואָרסקי, דיריגענט פון מלוכהשן מוזיקאַלישן טעאַטער "לובלינער אָפּערע", פאַרן אויספירן אויף דער בינע: "דער פידלער אויפן דאך". זיין ביטע איז געווען, כ'זאָל אים אויסטייטשן געוויסע פראַגמענטן פון דעם יידישן אויסלייג אויף פויליש. איך האָב אים אויך אויפגעקלערט געוויסע איינצלהייטן פון טראַדיציאָנעלע מנהגים. אלס דאנק בין איך געווען איינגעלאַדן אויף דער פרעמיערע.

מיט עטלעכע טעג צוריק, קומענדיק פון דער ארבעט אויפן אוניווערסיטעט, דערציילט מיר מיין טאָכטער, אז ס'האָט זיך צו איר געווענדט פראָפ. אַנדרעאַ יאַוואָרסקאַ, וועלכע פירט אויפן אוניוורסיטעט דעם מוזיקאַלישן ארטיסטן־אינסטיטוט, מיט דער פראַגע: ווער קען איר העלפן ביים אויסטייטשן אקצענטן פון יידישע לידער אויף דער פוילישער שפּראַך.

ווייזט אויס, אז דער אויבן דערמאָנטער דיריגענט לוציאַן יאַוואָרסקי. איז איר מאַן. מעגלעך, אז ער האָט איר דערמאָנט וועגן דער טרעפונג מיט מיר. אין רעזולטאט האָבן מיר געהאט א טרעפונג מיט פראָפ. אַנדרעאַ יאַוואָרסקאַ ביי מיר אין שטוב. זי האָט מיר אויפגעקלערט די וויכטיקייט פון דער געהעריקער טאָנאַציע און די געהעריקע אקצענטן ביים זינגען. לויט מיינע מעגלעכקייטן האָב איך איר געהאָלפן.

אינעם שמועס האָב איך איר דערציילט וועגן דער געזעלשאפטלעכער טעטיקייט פון די יידן אין פוילן. איך האָב איר באַקענט מיט אונדזער ליטעראַרישער ירושה, מיט אונדזערע פאָלקס־שרייבער און מיט אונדזערע מנהגים.

נאָך א לענגערן שמועס, האָט פראָפ. אַנדרעאַ יאַוואָרסקאַ דערקלערט, אז זי שטאַמט פון דער אונגאַרישער שטאָט פעצס (240 קמ. פון בודאַפּעשט). איר זיידע האָט געשטאַמט פון יידן. איר מוטער האָט איר טיילמאָל דערציילט וועגן יידישע מנהגים און יום־טובים. איר פאָטער איז געווען מעדיצין־דאָקטער. אין דער אָקופּאַציעצייט האָט ער געהיילט יידישע קראַנקע. ווען די געסטאַפּאָ האָט זיך וועגן דעם דערוווּסט, האָבן זיי אים געשיקט אין א לאַגער. פון דאָרטן איז ער שוין נישט צוריקגעקומען. נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זיי זענען קריסטן, האָבן זיי פארלאָזט זייער ווין־אָרט. ווען די מלחמה האָט זיך געענדיקט, זענען זיי צוריקגעקומען אין זייער דירה.

אין לובלין וווינט אַנדרעאַ יאַוואָרסקאַ שוין עטלעכע צוואַנציק יאָר. איר מאַן איז א פּאָליאַק.

איך האָב איר געוויזן "דאָס יידישע וואָרט". זי האָט מיט פאַראינטערעסירונג איבערגעקוקט די צייטונג און תיכף באַשלאָסן זי צו אבאָנירן. זי האָט אויך צוגעזאָגט, אז יעדעס מאָל ווען מיר וועלן האָבן אן אימפּרעזע אין אונדזער לאָקאַל, וועט זי גערן קומען.

אזוי ארום האָט זיך אויפגעוועקט אין איר הארצן דאָס פּינטעלע ייד.

teatrnn.pl

אימפּאָזאַנטע פייערונג פון דריי סאָסיעטעס אין פּאַריז: לובלין, פּאַרטשעוו און לובאַרטאָוו – אונטערן צייכן פון 3.000 יאָר ירושלים

פון גיטעלע עדעל

ס'האָבן זיך צוזאַמענגענומען פון די אַמאָליקע שטעטלעך אין פּוילן, די לאַנדסמאַנשאַפטן אַרום לובלין מיט איר הויפּט־שטאָט לובלין, צו פייערן 3.000 יאָר ירושלים, און אויך אַדורכגעפירט דעם יערלעכן באַנקעט. בדרך כלל קומען זיך צונויף די לאַנדסמאַנשאַפטן עטלעכע מאָל אין יאָר כדי אָפּצייכענען טראַדיציאָנעלע און אויך געשיכטלעכע דאַטן. חורבן און גבורה פאַרנעמען אין אונדזער פאָלקס־געשיכטע א גאָר גרויסן פאַרנעם. ווועלן מיר ביי דער געלעגנהייט אויסדרוקן אונזער פילפאַכיקע אנערקענונג די איניציאַטאָרן און די אָרגאַניזאַטאָרן פון אַט־אַזאַ ווייט נישט לייכטע אַרבעט, ווי אַדורכפירן אזא אונטערנעמונג. דערביי איז מען פאַרזאָרגט: וועלן קומען מענטשן? נאָר נישט, חלילה, צוליגן קיין געלט!...

מ'מוז דאָך פאַרזיכערן פאַר אַ באַשטימטע צאָל געסט... ס'האָט דער פיזיאָלאָגישער פּראָצעס,ליידער, ביי אונדז צוגענומען זייער פיל אַקטיווע מיטגלידער. און דאָך באַווייזט נאָך דער אומדערמידלעכער משה זאַלצמאַן, צוזאַמען מיט די קאָמיטעט־מיטגלידער פון די סאָסיעטעס (ווי האָט יידל ראָזנצווייג געשריבן אין באַגריסונג־בריוו צום באַנקעט, וועלכער איז געלייענט געוואָרן דורך דער שרייבערין פון די שורות) – משה זאַלצמאַן דער געזעלשאַפטלעכער פענאָמען... איז טאַקע אַ דאַנק אַזעלכע פענאָמענאַלע געשטאַלטן, וועלכע גיבן אַוועק אַ טייל פון זייער לעבן פאַרן כלל. אָנרעגן אויך אנדערע, צו אַקטיווער אַרבעט פאַר דער עקזיסטענץ פון די אָרגאַניזאַציעס...

משה זאַלצמאַן באַגריסט דעם צאָלרייכן עולם, רעדט וועגן דעם הויפּטציל פון דעם היינטיקן פייערלעכן צוזאַמענטרעף – 3.000 יאָר ירושלים. דערביי דערמאָנט ער די גרויסע היסטאָרישע וויכטיקייט, איר איין־און־איינציקער פאַרנעם אין דער פעלקער־געשיכטע פון הויפּט־שטעט אין דער וועלט. שוין אָפּגערעדט פון איר נאַטירלעכער שיינקייט, וועלכע ווערט באַשאָנקען מיט טיפער אָנערקענונג פון וועלט־גייסטער. ער פאַרגעסט אויך נישט דערמאָנען וויפל יונגע לעבנס זענען פאַרשניטן געוואָרן אין די שלאַכטן בעתן פאַרטיידיקן די הויפּטשטאָט פון ישראל.

מיר האָבן אויך געהאַט א גרויסן הנאה צו פרייען זיך, נאָך אַ געוויסע צייט, ווען מ'זעט זיך נישט, און ווי געזאָגט מען דערקענט זיך, אַזוי דריקט מען אַויס אינערלעכע פרייד בעת אַזעלכע יום־טובדיקע באַגעגענישן. טעשקאַ קאָרמאַן, צוזאַמען מיט דער פרעזידענטין פון פּאַרטשעוו, פריינט קאסטא, ווי אויך די פריינדין פון אַלעמען באַליבטע מרים טענענבאום, די פּרעזידענטין פון לובאַרטאָוו, גייען אַרום די טישן, און מיט דערהויבנקייט ווילן זיי אויפנעמען די צופרידנקייט פון די געסט בעת אַזאַ פייערלעכן צוזאַמענטרעף.

און ווי די שטייגער, באַמיען זיך די קאָמיטעטן אַריינפלעכטן אויך הומאָר, געזאַנג, פייערלעכקייט...

זאָל זיך דער עולם אנטשפּאַנען, אַרויס פון דער וואָכיקייט, וואָס איז אַזוי נויטיק פאַר יעדן איינעם. האָט טאַקע די באַקאַנטע גאָר סימפּאַטישע זינגערין ראָזיטאַ, אונז מהנה געווען מיט איר רייכן רעפּערטואַר די עטלעכע שעה, וועלכע מיר האָבן אַזוי היימיש, אנגענעם פאַרבראַכט, דער עולם האָט זיך געלאָזט אין טאַנץ, ווו זיי האָבן אַרויסגעוויזן אַן אמתע צופרידנהייט. נאָך העכער 6 שעה פאַרברענגען, איז זיך דער עולם פונאַנדערגעגאַנגען און זיך געווונטשן אָפּט אַזעלכע צוזאַמענטרעפן.

א גרויליקע יאָרצייט

מאָניש איזראַעלעוויטש

דעם 3־טן נאָוועמבער 1943, האָבן די דייטשן אויסגעמאָרדעט אין מיידאַנעק די לעצטע 18.400 קוים לעבעדיקע, אויסגעמוטשעטע יידן פון לאגער און באגראָבן זיי אין צוגעגרייטן מאסן־קבר. היינט געפינט זיך נעכן דעם קבר דער דענקמאָל, וועלכער דערמאָנט אונדזער פאָלקס־טראגעדיע מיטן לאָזונג: "מיידאַנעק וואָרנט". דערנעבן א מצבה א שטיין מיט אן אויפשריפט: "דאָ זענען באגראָבן 18.400 יידן, דערמאָרדעטע דורך די היטלעריסטן". כבוד זייער אָנדענק.

די אָנפירונג פונעם מיידאַנעק־מוזיי אינפאָרמירט די אויספלוגן, וועלכע באזוכן דעם געוו. טויט־לאגער און פארשפרייט אויסגאבעס געווידמעט דעם היטלערישן בארבאריזם.

לעצטנס קומען אויך אויספלוגן פון ישראל, נאָר זיי קאָנטאקטירן זיך נישט מיט אונדז. צו דער יאָרצייט איז אין נאָמען פון דער הויפּט־פארוואלטונג פון קולטור געזעלשאפטלעכן פארבאנד אין וואַרשע געקומען מ. פעלדמאַן. דאָ האָבן מיר געלייגט בלומען־קרענץ און אָנגעצונדן ליכטלעך.

ס'איז אויך ארויסגעטראָטן א געוו. אסיר, וועלכן ס'איז געלונגען צו אנטלויפן, טשעסלאַוו קולעשאַ. ער האָט דערציילט וועגן די ליידן און פייניקונגען פון די ארעסטירטע.

ער האָט אפּעלירט: "קיינמאָל מער מלחמות". פון וואַרשע איז אויך געקומען זיגמונט ניסנבאַום, וועלכער האָט איבערגעגעבן וועגן זיינע ליידן אין דעם לאגער. ער האָט געזאָגט קדיש און געלייגט א בינטל בלומען.

אין אָנדענק פונעם יאָרטאָג פון ליקווידירן דאָס לובלינער געטאָ האָבן מיר זיך פאַרזאַמלט ביים דענקמאָל אויפן פּלאַץ פון געטאָ־קרבנות. אין נאָמען פון קולטור־פאַרבאַנד און אין נאָמען פון דער פאַרוואַלטונג פון דעם "אָנדענק־הויז" האָבן מיר געלייגט בלומען־קרענץ און אָנגעצונדן ליכטלעך.

אויף דעם דענקמאָל לייענען מיר:

"איך זוך די טויטע מיינע אין יעדן בערגל אש".

דער שרייבער פון די שורות האָט צום סוף געזאָגט קדיש און אל מלא רחמים.

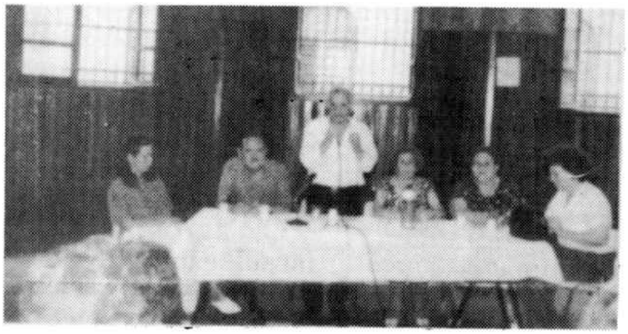

די אזכרה אין סאַן־פּאולאָ. אין פּרעזידיום: מאָטל דינער, מינטע יאַקובאָוויטש

טרויער־אקאדעמיע צום 53־טן יארצייט פון חורבן לובלין

די יערלעכע הזכרה צום אנדענק פון די אומגעקומענע יידן פון לובלין און אומגעגנט וועט פארקומען זונטיק דעם 12־טן נאוועמבער 1995, 3 נ.מ, אין לאקאל פון "קימבערלי גארדענס" אין אינקערמאן גאס, איסט סט. קילדא.

צום באדויערן, זענען פון דער גרויסער שטאט לובלין און די ארומיקע שטעטלעך זייער ווייניק מענטשן געבליבן. דערפאר ווערן פארבעטן אלע לעבן־געבליבענע פון לובלין און אומגעגנט, מיט זייערע משפחות און פריינד, צו קומען און אפגעבן כבוד אין שייכות מיטן 53־טן יארטאג פון אומקום פון די קדושים, געפאלענע אין די געטאס און לאגערן, וועלכע זענען אויסגעראטן געווארן דורך די נאצי־מערדערס.

די לעצטע לובלינער געטא איז ליקווידירט געווארן דעם 9־טן נאוועמבער, 1942, ווען מען האט די איינוווינערס געטריבן צו די גאז־אויווונס פון טויט־לאגער מיידאנעק.

דעם "אל מלא רחמים" וועט מאכן רעוו. שטערנפיין. עס וועט אויך געוויזן ווערן א ווידאָ־פילם וועגן לובלין.

מ. ט.

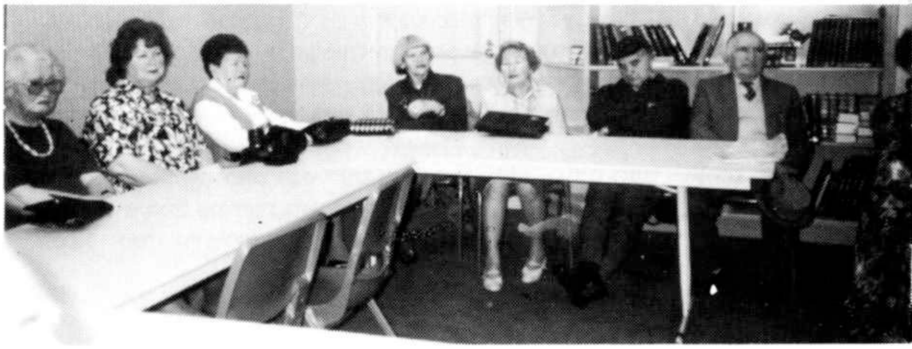

די אזכרה נאך די קדושים פון לובלין אין מעלבורן, אויסטראליע

אזכרה לקדושי לובלין במלבורן, אוסטרליה

מען שרייבט אונדז

ד"ר עאוגעניוש סאקאָוויטש, לובלין

חשובה רעדאקציע פון "קול לובלין", יערלעכע אויסגאבע פון לובלינער אין ישראל.

פרילינג היו־יאָר האָב איך באקומען אן עקזעמפלאר פון "קול לובלין", אין וועלכן ס'איז אָפּגעדרוקט מיין ארטיקל "א רוף צו געדענקען. יידן אין מיידאנעק". דאָס פארעפנטלעכן אין ישראל מיין ארטיקל, איז פאר מיר א גרויסער כבוד און אויסצייכענונג. די פרייד איז נאָך גרעסער, ווייל איך בין א דאָקטער פון קאטוילישער טעאָלאָגיע, נאָר איצט בין איך א וויסנשאפטלעכער מיטארבעטער. פון דער אקאדעמיע פון קאטוילישער טעאָלאָגיע אין ווארשע. אין די יאָרן 1994־1992 בין איך געווען וויסנשאפטלעכער מיטארבעטער פון מלוכהשן מוזעאום אויפן מיידאנעק אין לובלין. די ארבעט אויף דעם אָרט האָט מיך אויסעלערנט גרויס כבוד פאר דעם מענטש ווי א יחיד און פאר מענטשן ווי א פאָלק מיט פארשידענע קולטורן, טראדיציע און רעליגיע. מיידאנעק האָט ביי מיר באשטעטיקט גרויס כבוד פארן יידישן פאָלק. ווי א וויסנשאפטלעכער ארבעטער און ווי א מענטש, וועל איך שטענדיק זוכן וועגן פון דערנענטערונג און פארייניקונג מיט יידן און אנדערע פעלקער.

אין די לעצטע 2 יאָר האָב איך אָרגאניזירט עטלעכע וויסנשאפטלעכע קאָנפערענצן.

מיט אויסדרוקן פון טיפסטן כבוד און אכטונג.

ד"ר עאוגעניוש סאקאָוויטש

★

קאראָלא ווייס, ווארשע (צו משה זאלצמאן, תל־אביב)

טייערער פריינד משה,

שרייבנדיק דעם בריוו, געדענק איך שטענדיק די וווּנדערבארע מינוטן וואָס מיר האָבן פארברענגט אין ישראל. און נישט צום ערשטן מאָל. איך און בינם ווייסן, אז דאָס איז אין א גרויסער מאָס צו פארדאנקען דיר, דיין הילף און הארציקייט. געדענק, דו קענסט שטענדיק רעכענען אויף אונדזער פריינדשאפט. אונדזער באשיידענע היים שטייט תמיד צו דיין דיספּאָזיציע. אונדזער רייזע איז אדורך גוט, אויך אויפן פלי־פעלד אין תל־אביב. דאקעגן אין בוקארעשט איז געווען נישט אין אָרדענונג. און אין בודאפעשט איז געווען א פארשפעטיקונג פון 3 שעה.

מיר האָבן שוין כמעט פארענדיקט אונדזער בוך וועגן לובלין. מען דארף עס נאָר באשטעטיקן צום דרוק.

ביי אונדז איז ווינטער און די טעמפעראטור דערגייט 13 – 10 אָבער אין שטוב איז ווארעם. מיט קנאה קוקן מיר אויף דער טעמפעראטור אין תל־אביב. מיר ווינטשן דיר, משה, א סך געזונט און כוח צו דער ארבעט, וועלכע דו האָסט אזוי ליב. מיר שיקן גרוסן פאר אלע לובלינער פריינד און באקאנטע. דיך נעמען מיר ארום מיט א סך ליבשאפט און סימפּאַטיע.

★

בינם ווייס, ווארשע

טייערע פריינד,

מיט 2 טעג צוריק זענען מיר אהיים געקומען נאָך א באזוך במשך 4 וואָכן אין אייער שיינעם לאנד. ס'איז פאר אונדז געווען א גרויסע איבערלעבונג. איר האָט אונדז אויפגענומען אויף א פריינדלעכן, הארציקן אופן, וואָס האָט אונדז פארשאפט א סך פרייד און גענוס. איר האָט אונדז ארויסגעוויזן א סך הארציקייט און פריינדשאפט. מיר זענען געווען אין א לאנד, וואָס האָט אדורכגעמאכט א גרויסע טראגעדיע – דער מאָרד פון יצחק רבין ז"ל. זיינע פארדינסטן און זיין פּאָליטיק האָבן פּאָרויסגעזאָגט א בעסערע צוקונפט פאר ישראל. ס'איז מיר שווער צו שרייבן וועגן אזא גרויסן מענטש, וועלכן מיר האָבן פארלוירן.

איך וויל אייך הארציק באדאנקען פארן גוטן אויפנעמען אונדז אין ישראל, און ספעציעל פאר משה זאלצמאן. מיר שיקן איבער מיט דוד רוער 100 דאָלאר פארן "קול לובלין".

פון א טעלעגראם פון דער משפחה ווייס פון ווארשע:

"אין דער 53 סטער יאָרצייט פון ליקווידירן דאָס לובלינער געטאָ, צוזאמען מיט די יידן – בויגן מיר די קעפּ און זענען מיט אייך.

★

טעשקע קאָרמאַן־פּאָרשטעטער, פּאריז

מיינע טייערע דוד און רבקהלע,

איך דאנק אייך זייער פאר דער ווארעם־הארציקער באגריסונג – בריוו צום אויסטיילן פאר מיר די אויסצייכענונג פון פראנצויזישן ערן־לעגיאָן. בייגעלייגט א בילד און ארטיקל פון מרדכי לערמאן אין "אנדזער וואָרט". איר קאָנט דאָס ארטיקל אריינגעבן אין "קול לובלין", וואָס וועט מיר פארשאפן א סך פרייד און פארגעניגן. ביי דער געלעגנהייט וויל איך אויסדרוקן דיר, דוד, א יישר כוח פאר דיינע באמיאונגען ביי דער רעאליזירונג פון דעם אָנדענק־טאָוול פון דער פאריזער לאנדסמאנשאפט אין פאריז צו אירע 65 יאָר עקזיסטענץ אין קינדער־מוזעאום "יד לילד" אין קיבוץ "לוחמי הגיטאות". דאס איז געווען די געבענטשטע איניציאטיוו פון אונדזער סעקרעטאר משה זאלצמאן, אז אין ישראל זאָל זיין אן אָנדענק־טאָוול לזכר די 12 דערשאָסענע לובלינער יידן אין פּאריז, און די 200 דעפּאָרטירטע.

★

פּראָפ׳ לעאָן שיפּמען,
פּאַריז

איך בין צופרידן וואָס דו ארבעסט ווייטער פאר די לובלינער. כ׳וואָלט געוואָלט דערלעבן דעם טאָג, ווידער צו קומען קיין ישראל און זיך פרייען מיטן לאנד און מיט אונדזער גענעראציע. א גרוס פאר אלע לובלינער אין ישראל.

★

גיטעלע עדעל-שילדקרויט,
פּאַריז

איך האָב אדורכגעלייענט דעם גאנצן "קול לובלין" און ס׳איז צו באוווּנדערן די לאנדסמאנשאפט אין ישראל, וואָס גיט נאָך ארויס דעם זשורנאל. מיט א באזונדערער הנאה האָב איך געלייענט וועגן מיין טאָכטער סעסיל. זי האָט לעצטנס געמאכט א דיסק מיט נאָך א מוזיקער, ד.ה. 4 הענט אויף איין פּיאַנאָ. די לובלינער אין פאריז קומען זיך נאָר צונויף אויף דער אזכרה.

★

יהודה-יצחק ראָזנצווייג,
פּאַריז

חשובער פריינד משה,

כ׳שיק דיר א טשעק אויף 400 פראנק. 350 פארן "קול לובלין", לזכר מיין חבר ד״ר אדאָלף הערץ. געשטאָרבן אין אמעריקע. כ׳בעט אונדזערע ישראל־חברים מיר צושיקן דעם אדרעס פון זיין ברודער עדווארד, וואָס וווינט אין חיפה, אָדער פון ברודער קורט, וואָס וווינט אין קיבוץ עין־שמר. מיר זענען געווען יוגנט־חברים אין לובלין.

איך קאָן לײדער, נישט קומען אויפן יערלעכן באנקעט פון דער סאָסיעטע לובלין־לעוואַרטאָוו־פּאַרטשעוו. איך ווינטש די אלע לאנדסלייט א"גוטן אפעטיט".

★

משה זאלצמאן,
פּאַריז

צוליב די שטרייקן אין פראנקרייך, איז בלויז די וואָך אָנגעקומען דער "קול לובלין". אמאָל האָט איר געשיקט אויף מיין אדרעס 5 קאָפּיעס, לעצטנס האָב איך נאָר באקומען 1 עקזעמפּלאר און נישט געקענט געבן פאר די וואָס האָבן דעם זשורנאל נישט באקומען. מיר איז דאָ געלונגען צונויפצוזאמלען 4.600 פראנק פאר דער צייטונג.

טעשקע פאָרשטעטער־קאָרמאן – 500 פראנק; יהודה ראזנצווייג – 400; צו 200 פראנק – משה זאלצמאן, שמואל וואַראַ; צו הונדערט פראנק – פאמיליע בינשטאָק, דינאלע ראָטשטיין, ניסענבוים, פון דער קאסע – 3000 פראנק.

איך בין צופרידן וואָס ס׳איז רעאליזירט געוואָרן מיין פלאן אָפּצוצייכענען מיט אן אָנדענק טאָוול די 65־יאָריקע עקזיסטענץ פון דער לובלינער סאָסייטי. א דאנק דיין מיטהילף, איז דאָס אויך געלונגען אדורכצופירן אין "יד לילד" ביים קיבוץ לוחמי הגיטאות. א דאנק פארן אָפּדרוקן אין "קול לובלין" מיין ארטיקל "65 יאָר לובלינער לאנדסמאנשאפט אין פאריז".

★

מענדל ווייסמאן,
קאָפּענהאגן

איך דאנק אייך זייער פאר די פאָר ווערטער. איך פריי זיך זייער פון אייך צו הערן. איך וויל אייך זאָגן, איך פיל זיך שטארקער אין מיין "איינזאמקייט", וויסנדיק אז איר זענט דאָ און הערנדיק פון אייך.

איך בין זייער צופרידן, אז איר האָט אָפּגעדרוקט אין "קול לובלין" מיינע דערמאָנונגען. זיכער – נאאיוו־קינדעריש. דאָס איז נאָר א טייל. איך שרייב א גרעסערע ארבעט אויף דער טעמע. נישט צום דרוקן – פאר מיין אייניקל אין 20 יאָר ארום. איך האלט, אז יעדער לובלינער ייד דארף דאָס טאָן. נאָר איך האָב נאָך דערווייל נישט דערהאלטן דעם זשורנאל. האָט ער פארשפעטיקט?

★

נאטעק אקערמאן,
שטאָקהאָלם

א דאנק פארן בריוו. די ניי־יאָר ווונטשן האָט איר זיכער דערהאלטן. מיר האָבן געהאט א טרויעריק יאָר. ס׳איז געשטאָרבן אונדזער שוואָגער אברהם זאָרקראָט, נאָך א לאנגער און שווערער קראנקייט. און פאוועל שאפּראן (77 יאָר). אונדזער גענעראציע פארקלענערט זיך און אז איך באקום דעם "קול לובלין" און זע די צאָל נעקראָלאָגן דאָרט, איבערצייגט מען זיך ווידער וועגן דער שטערבלעכקייט פון יעדער איינעם.

שטעל זיך פאָר, אז אין לובלין איז אנטשטאנען א געזעלשאפט פון געוו. אבסאָלווענטן פון דער סטאשיץ־גימנאזיע, וועלכע איז אקטיוו און זיי האָבן מיך אָפּגעזוכט. מיר זענען דאָרט געווען 4 יידישע שילער אין קלאס: איך, פרידלענדער, טורקעלטאוב און הערשנהאָרן.

נאָך 26 יאָר באזוכט פוילן צוליב דער עמעריטור וואָס איז מיר אנערקענט געוואָרן נאָך פריער. מיר טראכטן וועגן באזוכן ווידער אמאָל ישראל, אויב דאָס געזונט וועט דערלויבן. איך לייג ביי 50 דאָלאר פאר "קול לובלין".

★

אדאם געלדמאן,
סאַן־פראנציסקאָ

איך דערמאָן נאָך אלץ די הערלעכע טעג וואָס איך האָב פארברענגט אין ישראל. מיר דוכט זיך, אז דאָס אלץ איז געווען א חלום. איך וועל אלץ טאָן, כדי ווידער אמאָל צו זיין אין ישראל.

איך גלויב, אז ביז צום סוף יאָר, וועט מיר געלונגען ארויסצוגעבן א בוך וועגן דער שואה. דאָס בוך איז געשריבן אין רוסיש. איך שיק אייך 3 דערציילונגען. איינע איז וועגן מיין משפּחה, וועלכע איז אומגעקומען פון היטלעריזם און מיינע

רעפלעקסן וועגן "יד ושם" ווען איך האב דאָרטן באזוכט. די צווייטע דערציילונג – דער אָנהייב פון קריג. די דריטע־וועגן שטעטל לענטשנע, ווו ס'האָט געוווינט מיין זיידע יחזקאל געלדמאַן.

איך פאָלג נאָך די סיטואציע אין ישראל. צום נייעם יאָר – א סך געזונט, פרייד און נחת. זאָל דער הימל אין ישראל שטענדיק זיין א בלאָער און העלער.

★

צפורה שפייזמאַן,
ניו־יאָרק

איך ווינטש אייך א געזונטן און פריילעכן פסח. איך שפיל אין יידישן טעאטער "פאָלקסבינע". מיר זוכן פיעסן. און דאָס גיט כוח אויסצוהאלטן און ממשיך צו זיין. דיר, דוד, ווינטש איך באנייטע יאָרן זאָלסט קאָנען אָנגיין מיט דיין ארבעט און מיטן לובלינער זשורנאל. איך באקום די צייטונג און עס טוט ווײ דאָס הארץ וויפל עס גייען אוועק פון אונדזער דור. שנור איז שוין אויך נישטאָ. מיר קאָנען דאָ גאַרנישט ענדערן. איך שיק אייך מיין באשטייערונג פארן "קול לובלין" און ווינטש אונדז אלעמען, אז די צייטונג זאָל נאָך אָנהאלטן א סך יאָרן. מיינע לובלינער נעם איך ארום און קוש זיי, ספּעציעל די משפּחה אייזענבערג. זייט געזונט.

★

ישראל אייזענבערג,
לאָס־אנזשעלעס

איך האָב דערהאלטן ענטפער אויף מיינעם א בריוו פון חנה'לען, די טאָכטער פון יאָסעלע ליכטענשטיין ז"ל. איך דערמאָן אים צום גוטן, ווייל ער האָט זיך באמת פיין אויפגעפירט ביים דייטש, אויף ליפּאָווע 7, ווי איך האָב דאָס באשריבן אין מיין בוך "פארוואָס גראָד איך" (ז' 24).

איך האָב היינט באקומען דיין בריוו פון שפּיטאָל, ווו דו געפינסט זיך דאָרט שוין 40 טעג. 40 טעג ביי יידן איז א מזלדיקע זאך און איך האף אז דו וועסט האָבן א רפואה שלמה.

★

יוסף קאפּלאַן,
מאָנטרעאל

חשובה פריינדין אירית גאָטליב,

אין "קול לובלין" נומ' 31 פון נאָוועמבער 1995, אין דער רשימה פון באשטייערונגען, איז נישטאָ די 300 דאָלאר, וואָס מיר האָבן זיך באשטייערט. מיר ווילן וויסן פארוואָס. זייט געגריסט, ווי אויך אלע לובלינער אין ישראל.

★

ג. פעלץ,
טאָראָנטאָ

מיר שיקן אייך ארויס א טשעק פון 500 דאָלאר. אנטשולדיקט, וואָס מיר האָבן זייער לאנג צו אייך ניט געשריבן. פאראיאָרן האָבן מיר צוליב געוויסע סיבות, ניט געהאט די מעגלעכקייט אויך צו שיקן א טשעק.

מיר לעבן מיט די געשעענישן אין ישראל און ווילן האָפן, אז עס וועט זיין גוט. מיר ווינטשן אייך אלעס בעסטע און וואַרטן אויף אן ענטפער.

לובלינער אָרגאניזאציע אין טאָראָנטאָ.

★

פּעסע פאָגעל, אבע סלאָמא,
טאָראָנטא

מיר האָבן דערהאלטן דעם "קול לובלין", פאר וועלכן מיר דאנקען זייער. מיר ווינטשן דיר, טייערער פריינד, לאנגע, געזונטע יאָרן און ענערגיע פאָרטצוזעצן דיין אלזייטיקע, געזעלשאפטלעכע ארבעט, און דער עיקר – ביים ארויסגעבן דעם "קול לובלין". א טייל לובלינער יידן דוכט זיך, אז מ'איז אין דער היים. גרוסט אלע, ספּעציעל די וואָס געדענקען אונדז נאָך. א ספּעציעלער גרוס פאר רבקהלען. מיר ווינטשן אייך אלע א גוט יאָר.

★

רוזשקע און אברהם צווייקאפּט,
מאָנטרעאל

מיט עטלעכע טעג צוריק באקומען דעם "קול לובלין" און איך דאנק דיר זייער פארן געדענקען אָפּצודרוקן מיין בריוו. ביי דער געלעגנהייט לייג איך ביי א טשעק פון 30 דאָלאר. איך לייען אונדזער זשורנאל און האָב פארגעניגן. עס דערמאָנט מיר דאָס גאנצע לעבן פון דער היים. די אלע נעמען זענען מיר גוט באקאנט. אויך די לערערס אין מיין שול. איך דערקען די גאסן אויף די בילדער. הארציקע גרוסן פאר אלע לובלינער אין ישראל. א ספּעציעלער גרוס פאר דיר און רבקהלען. איך שיק אייך איבער נאָך 30 דאָלאר.

★

פּאָלע און סוכער פּארקער,
מאָנטרעאל

שוין א לאנגע צייט צו אייך ניט געשריבן, ס'זענען געווען פארשידענע סיבות. מיר זענען איצט אין דער ווארעמער פלאָרידא און אהער דערהאלטן דעם "קול לובלין". ס'איז דאָ וואָז צו לייענען. מיר שיקן 50 דאָלאר פאר דער צייטונג. בקרוב דארף צו אונדז קומען אונדזער זון מיטן אייניקל און ס'וועט זיין שמח.

★

מינטשע און מאָטל דינער,
סאַן־פּאוֹלאָ

איך האָב לאנג אָפּגעהאלטן מיט ענטפער. ווייל דער ארטרעטיזם האָט זיך ארייַנבאקומען אין די פינגער פון דער רעכטער האנט. איצט איז אביסל בעסער און איך קאָן אייך שרייבן, אז מיר האָבן דאָ אדורכגעפירט די אזכרה אין דעם קולטור־קלוב, וואָס איז אויך געווען באשריבן אין א יידישער צייטונג, וואָס דערשיינט אויף פּאָרטוגעזיש. די אזכּרה האָבן מיר געמאכט צוזאמען מיט די וואָלינער און אויך ארייַנגעצויגן יונגע מענטשן. א מיידעלע האָט אָנגעצונדן א ליכט צום אָנדענק פון די קינדער, וואָס זענען אומגעקומען. אונדזער זון האָט אָנגעצונדן א ליכט לזכר די לובלינער יידן און זיינער א חבר –

צום אָנדענק פון די וואָלינער. איך האָב געגעבן זייער א שיינע דעקלאמאציע און דער כאָר האָט געזונגען עטלעכע געטאָ־לידער.

מאָטל האָט גערעדט וועגן דער יידישער לובלין. אויך א חזן האָבן מיר געהערט. איצט גרייטן מיר צו אין קלוב דעם יום השואה והגבורה און דעם יום העצמאות. ווי דו זעסט, פעלט אונדז נישט קיין ארבעט. אבי געזונט.

אזוי ווי אונדזער עלטסטער זון וווינט אין קאנאדע און מיר קלויבן זיך דאָרט אים באזוכן, ווילן מיר זיך טרעפן מיט לובלינער יידן. שיק אונדז צו די אדרעסן פון א 2 — 3 לובלינער אין קאנאדע. מיר וועלן אויך באזוכן מאָטלס שוועסטער אין מיאמי־ביטש. אויך דאָרט ווילן מיר זיך טרעפן מיט לובלינער. צי האָסטו אויך פון מיאמי אדרעסן און טעלעפאָנען פון אונדזערע לאנדסלייט?

מיר ארבעטן אין אונדזער "פריינטשאפט־קלוב" יעדן שבת, פון 2 — 5 נאָכמיטאָג. מיר האָבן דאָס ליב. זייט אלע געזונט.

★

קאָפּל מיזשריצקי, בוענאָס־איירעס

איך בין נאָך אלץ אונטערן איינדרוק פון דער פייערונג, אויף וועלכער מ'האָט אָפּגעצייכנט מיינע 80 יאָר. מיין חבר, דער זשורנאליסט מלך פרידמאן האָט וועגן דעם געשריבן אין "מונדאָ איזראעליטא", א יידישע וואָכנשריפט אין דער שפאנישער שפראך. וויפל ס'איז נאָך באשערט צו לעבן, וויל איך זיין נוצלעך דער משפחה און דער געזעלשאפט.

איך האָב דערהאלטן דעם "קול לובלין" נישט מער ווי 4 קאָפּיעס. שיק מיר צו נאָך 3 עקזעמפלארן, וועל איך קענען איינמאָנען ביי דעם הייפל לובלינער א פאָר דאָלאר פאר דער צייטונג. איך דריק דיר אויס אנערקענונג און באוואונדערונג, אז ביי דיינע יאָרן האלסטו אָן דעם זשורנאל, וואָס איז די פארבינדונג פון אלע לובלינער אויף דער וועלט. דער מאטעריאל איז צוגעפאסט, גוט רעדאגירט, צונויפגעשטעלט גראפיש אויף דער געהעריקער הויך. הלוואי איבעראיאָר — נישט ערגער.

מיט 2 וואָכן צוריק האָב איך דערהאלטן די זשורנאלן און צונויפגעזאמלט ביי די לובלינער 142 דאָלאר: ישראל טעמפעלדינער — 50 דאָלאר; שמואל קאָססמאן 36 ד' (צו זיין ווערן 75 יאָר — 2 מאָל חי); לייבל זילבערג — 30 דאָלאר, קאָפּל מיזשריצקי — 15 ד', נחמיה ניסענבוים — 10 דש'. איך שיק איבער דאָס געלט מיט מיין חבר פיינלאנד. ווערסט מיט אים אויך דערליידיקן פאר מיר די קאסעטע "לובלין". דער נומער 18 "קול לובלין" איז מיר פארלוירן געגאנגען. קענסטו מיר צושיקן נאָך אזא נומער?

איך האָב נעכטן געענדיקט שרייבן וואָס דו האָסט באשטעלט ביי מיר -- זכרונות וועגן אמאָליקן לובלין. איך האָב אנגעשריבן וועגן דער פאָרשטאָט וואָליע, ווו איך האָב געוווינט. אויב ווערסט פארשטיין, אז מען דארף עס קירצן, האָסטו מיין צושטימונג. איך וויל דיר אויך שרייבן, אז דער פילם "לובלין, ירושלים דפולין", האָב איך פראָטעזשירט אויף א גרויסן לייוונט, ווי אין א קינאָ, אין פארבאנד פון די פוילישע יידן. עס זענען געווען א סך מענטשן, וואָס האָבן ארויסגעזאָגט די מיינונג, אז זיי האָבן שוין געזען ענלעכע פילמען, אָבער דער פילם גייט אריבער די געוויינלעכע מאָסן. ביי דער דערעפענונג האָב איך געלייענט וואָס איך האָב אָנגעשריבן וועגן דער וואָליע, מען האָט מיך דערנאָך הארציק באגריסט.

איך וויל דיר דאנקען, וואָס דו האָסט מיר געמאכט פונדאָסניי איבערצולעבן, זעענדיק די קאסעטע, ווען איך האָב דערזען מיין איטקע ז"ל אויף דער ערשטער מאַי דעמאָנסטראציע אין לובלין, אין די דרייסיקער יאָרן, האָבן זיך ארויסגעקייקלט טרערן פון די אויגן. בכלל איז דער פילם א געלונגענער. אז ס'וועט ווערן א ביסל ווארעמער, וועט מען צונויפנעמען דאָס ביסל לובלינער און זיי וועלן דעם פילם, וואָס וועט זיין א דערמאָנונג פאר דורות.

★

מאָטל טרייסטמאן, מעלבורן

מיר האָבן דאָ אדורכגעפירט די אזכרה לזכר אונדזערע קדושים, א דאנק דעם רעווערענד שטערניין, א לובלינער ייד וואָס א דאנק זיינע פעיקייטן, האָט ער דאָס צווייטע יאָר אָרגאניזירט די אונטערנעמונג. נאָך דער דערעפענונג און אָנצינדן די 6 ליכט, האָט ה' שטערנפיין געמאכט אָן "אל מלא רחמים", וואָס האָט גערירט דעם עולם. מ'האָט אויך דערמאָנט די נעמען פון די לובלינער, וואָס זענען אין לעצטן יאָר אוועק אין דער אייביקייט. אייניקע לובלינער האָבן דערציילט זייערע איבערלעבונגען בעת דער היטלעריסטישער אָקופּאציע. געשלאָסן דעם געדענק־אָוונט האָט מען מיטן פארטיזאנער־מארש "זאָג נישט קיינמאָל אז דו גייסט דעם לעצטן וועג" — און די "התקווה".

א גרוס פאר אלע לובלינער.

די ישיבת חכמי לובלין. היינט — א מעדיציניע שול

ישיבת חכמי לובלין. היום — בית־ספר לרפואה

נחת פון לובלינער

אָפּגעמערקט דעם 80סטן געבוירן־טאָג פון געזעלשאַפטלעכן טוער קאָפּל מיזשעריצקי אין בוענאָס־אַיירעס

פּייעלעך האָט דער קולטור־פאַרבאַנד פון פוילישע ייִדן אָפּגעמערקט דעם 80סטן געבורטסטאָג פון זײַן סעקרעטאַר קאָפּל מיזשעריצקי. די אָנוועזנהייט פון אַ גרויסער צאָל חברים, פרײַנד, געסט און משפּחה בײַ די שיין געדעקטע טישן, איז געווען דער בעסטער באַווײַז, ווי באַקאַנט און רעספּעקטירט עס איז דער יובילאַר אין בוענאָס־אַיירעס.

אָנגעפירט מיטן אָוונט, געגעבן דעם טאָן און געמאַכט די שטימונג האָט דער דינאַמישער פּאָרזיצער פון פאַרבאַנד אברהם ראַכוורגער. ער האָט דערציילט וועגן קאָפּל מיזשעריצקיס גרויסע פאַרדינסטן פאַרן פאַרבאַנד, אַז ער פירט דורך זײַן אַרבעט בשלמות און בלב־ונפש, לייזט אַלע פּראָבלעמען אויפן בעסטן אופן, מיט ראַט און מיט טאַט.

מיט וואַרעמע אָפּשאַצונגען פון יובילאַר זײַנען אַרויסגעטראָטן פּראָפ׳ מאַנועל טענענבוים – דירעקטאָר פון ייִדישן וועלט־קאָנגרעס אין דרום־אַמעריקע, פּראָפ׳ משה קאָרין – פּאָרזיצער פון ייווא־קולטור־קאָנגרעס און הויפּטדירעקטאָר פון ועד־החינוך־המרכזי, דער זשורנאַליסט מלך פרידמאַן און דער דירעקטאָר פון ייוואָ־קולטור־קאָנגרעס פּראָפ׳ אברהם ליכטענבוים.

יעדער איינער האָט אויף זײַן אופן אַרויסגעבראַכט דעם יובילאַרס מעלות און מידות־טובות, זײַן פאַרדינסטפולע אַקטיווקייט אין פאַרבאַנד און אויך אויף אַנדערע געביטן פון געזעלשאַפטלעכן לעבן. ער איז אַקטיוו אין דער היגער "עבודה"־באַוועגונג, איינציקע פריאָדן געווען דער פאָרשטייער פון דער דאָזיקער פאַרטיי אין קהילה־ראַט, געהערט צום פּלענום פון ייוואָ.

בײַ דער געלעגנהייט איז דערמאָנט געוואָרן דער מערדערישער אַטענטאַט אויפן פּרעמיער־מיניסטער פון ישראל יצחק רבין ז״ל. צוליב דעם אָנווער טרויערט דאָס גאַנצע ייִדישע פאָלק, ווי אויך די שלום־ליבנדיקע מענטשהייט.

מיט באַגריסונגען זײַנען אויך אַרויסגעטראָטן די פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער שמעון פײַנלאַנד, דוד פּינקוס, אלתּר קאָפּלאָוויטש, חיים גרונדמאַן און שרהלע פּייפערמאַן. אַלע צוזאַמען האָבן געווונטשן מיזשעריצקין און זײַן משפּחה אַ סך יאָרן פיזישן און גײַסטיקן כּוח, ער זאָל פאָרזעצן אין די קומענדיקע יאָרן זײַן שעפערישע אַקטיווקייט.

דעם יובילאַר האָבן באַגריסט זײַן זון מאַוריסיאָ און איינִיקל דניאל.

אין דער קינסטלערישער פּראָגראַם האָבן אָנטיילגענומען די באַגאַבטע זינגערינס רבקה קליניצקי־ווײַנער, צביה קליין און יוכבד פּיק מיט לידער פון זייער רעפּערטואַר. דער קרעפטיקער שוישפּילער משה יאַבלקאָווסקי האָט געלייענט פּאָעזיע און הומאָרעסקעס.

אין נאָמען פון פאַרבאַנד האָבן די פרויען לובאַ קאָפּלאָוויטש און סאָפיאַ פּינקוס איבערגעגעבן דעם יובילאַר אַן אָנדענק־מתּנה, צום סוף האָט דער באַערטער זייער עמאָציאָנעל באַדאַנקט דעם פאַרבאַנד פאַר דער פייערלעכער מסיבה און אַלעמענס אָפּשאַצונגען. דאָס איז דער בעסטער שכר, וואָס אַן עסקן קען באַקומען פאַר זײַן אַרבעט לטובת הכּלל.

קאָפּל מיזשערעצקי האָט געשילדערט זײַן לעבנסוועג אין זײַן געבוירן־שטאָט לובלין, וואָס איז געווען אַן עיר־ואם־בישראל. זײַן פאָרמירונג און טעטיקייט אין דער לינקער פּועלי־ציון־פּאַרטיי. מיט דעם באַגאַזש איז ער געקומען און דו דרײַסיקער יאָרן קיין אַרגענטינע, געווען צווישן די גרינדערס און בויערס פון דער שלום־עליכם־שול אין אַ געגנט פון בוענאָס־אַיירעס, געאַרבעט אויף אַ סך אַנדערע געביטן. ער האָט דערציילט וועגן זײַנע אײַנדרוקספולע רײַזעס קיין פּוילן און ישראל, זײַנע חברישע באַגעגענישן מיט זײַן בן־עיר, דעם טיכטיקן קולטור־טוער דוד שטאָקפּיש. ריידנדיק וועגן דער טעטיקייט און דער פּאַרטיי אין לובלין האָט ער זייער עמעציאָנעל דערמאָנט זײַן פאַרשטאָרבענע פרוי איטע (אויך אַ לובלינערין), וועלכע פלעגט אים אָפט סטימולירן אין זײַן אַרבעט.

די פייערונג פאַר אַזאַ אַקטיוון געזעלשאַפטלעכן טוער, ווי עס איז קאָפּל מיזשעריצקי, איז באמת געווען אַ פאַרדינטע.

מלך פרידמאַן

צפורה שפייזמאן, הויפט־ארטיסטין אין דער ניו־יאָרקער "פאָלקסבינע", וואָס פייערט איצט אירע 40 יאָר
צפורה שפייזמן, השחקנית הראשית ב"פאָלקסבינע" בניו־יורק, החוגגת 40 שנות קיומה

Zypora Spaisman

(Sore Shapiro) was born in Lublin, Poland. She began her acting career at the age of 10 in the Polish State Theater, where she appeared as Shloymele in MIRELE EFROS. After performing during World War II, she returned to Lodz in 1946, and worked under Ida Kaminska's direction. Ms. Spaisman performed in Paris and Canada and, in 1956 made her debut at the Folksbiene Playhouse, with LONESOME SHIP DY Dlusnofsky, playing Berta. Her starring roles at the Foldsbiene include Mirele in I.B. Singer's MY FATHER'S court; Sarah in Sholom Aleichem's IT'S HARD TO BE A JEW; and Maryasha in Chiam Grade's MY MOTHER'S SABBATH DAYS. She has performed as the mother in THE BROTHERS ASHKENAZI; as Hodes in YOSHKE MUZIKANT; and as Esther in Clifford Odets' FLOWERING PEACH. Among her numerous awards are an Obie for her work as the mother in Sholem Aleichem's STEMPENYU (a role she recreated in 1993); a Drama Desk award for the same role in 1974; a Show Business award in 1975; and, in 1986, a Golden Goldy award for her portrayal of Beckie Felderman in BROOME STREET AMERICA. Ms. Spaisman received a personal show of appreciation from director Paul Mazursky for her role as the rabbi's wife in Singer's ENEMIES; A Love Story and also appeared in THE HARD WAY starring Michael J. Fox and James Woods. She has done voiceovers and appeared on radio and television. She received critical acclaim for her portrayal of Mirele Efros in 1994 & 1995. She is being honored into the People's Hall of Fame.

ד"ר שמחה בינעם ווייס, פארשריבן אין "ספר הזהב" פון קרן הקיימת

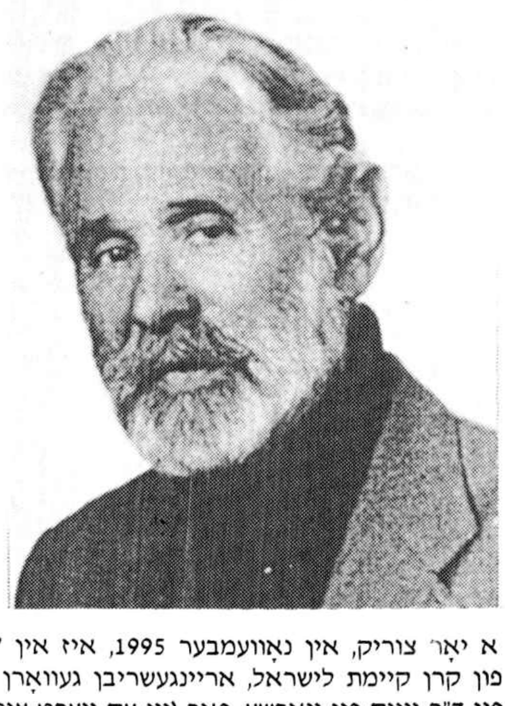

מיט א יאָר צוריק, אין נאָוועמבער 1995, איז אין "ספר הזהב" פון קרן קיימת לישראל, אריינגעשריבן געוואָרן דער נאָמען פון ד"ר ווייס פון ווארשע, פאר (ווי עס ווערט ציטירט אין דעם ספר) "זיין אנגאזשירן זיך שוין פיל, פיל יאָרן, מיט

(סוף אויף ז' 33)

לזכרם • צום אָנדענק

אין טיפן צער און טרויער זענען מיר מודיע וועגן דער פטירה פון אונדזערע בני־עיר אין לעצטן יאָר. טיפער מיטגעפיל און טרייסט די פאַריתומטע משפחות. איר זאָלט מער נישט וויסן פון קיין צער.

(די רשימה איז צונויפגעשטעלט לויט א״ב)

לזכר אינג' אברהם לסקובסקי (שטוקהמר) ז״ל

אבא וסבא היקר שלנו איננו. הוא נפטר מות נשיקה. בן 86 היה במותו, אבל לאמיתו של דבר היה זה אבא וסבא כה צעיר ברוחו, כה נמרץ ועם חשיבה כה צלולה, כמו בן שמונה עשרה.

הוא נולד בלובלין שבפולין. בילדותו כתלמיד ב״חדר״ נחשב לעילוי וכתבו עליו בעיתון מקומי. כבר אז התבלט בתבונתו הרבה. ואכן חוכמתו הרבה היתה תכונה שכה כולנו הערצנו. בדרכו השקטה, בראיה מפוקחת וחודרת לבב אנוש ידע תמיד לנתח מצבים מורכבים ולתת עצות נפלאות.

איש ספר היה, שהחל לקרוא כילד קטנטן ולא הפסיק עד לשעות ספורות לפני מותו. הוא קרא הכל: ספרי פילוסופיה, פוליטיקה, רומנים, פרוזה ושירה: ובהיותו בעל זכרון נפלא, חלק עם כולנו את תוכנם.

אבא וסבא שלנו היה מהנדס בנין ובמשך שנים רבות בנה באזורי הארץ השונים. בתחילה עבד בסולל בונה, ובהמשך במבני תעשיה. רק בגיל 82 יצא לפנסיה, וגם אז היה עסוק בעבודה ציבורית: באירגון פנסיונרים ארצי ובאירגון של יוצאי לובלין ותרם מאות שעות בעזרה לאנשים אחרים.

מטבע הדברים עסק בענייניהם של אנשים מבוגרים, אבל במקביל היתה לו התכונה הנדירה לתקשר בצורה נפלאה עם ילדים וכמובן עם נכדותיו ובעיקר עם נכדתו הקטנה אסתי־לי (שנקראת על שם סבתא אסתר ז״ל).

אבא וסבא היקר שלנו איננו. והוא כה חסר לנו. הוא כה חסר לנו כל יום אך בעיקר בחגים, כשישב בראש השולחן והעניק לכולנו את האוירה המסורתית והמיוחדת של החג.

אבא וסבא היקר שלנו איננו, אך טוב

ליבו, חוכמתו, יושרו, היותו כסלע איתן שתמיד ניתן היה לפנות אליו, להתיעץ עמו ולהשען עליו, ילוו אותנו לעולם ונאהב אותו לעד.

יהי זכרו ברוך.

ילדיו: **רמי ומירי**

ונכדותיו: **קרן, דנה, מיכל, גל ואסתי־לי**

אברהם יקר!

בשם אירגון יוצאי לובלין, בשם ועד ארגוננו, ויוצאי עירנו לובלין, אנו נפרדים ממך.

אברהם נולד בלובלין, גר ברח׳ שרוצה 3, למד בבית־ספר דתי, עבד בבית־דפוס, היה פעיל בארגון תנועה שמאלנית דמוקרטית. עם פרוץ מלחמת העולם השניה, אחרי כיבוש פולין על ידי גרמניה ברח לברית־המועצות, עבד בכל מיני עבודות ובכל מיני מקומות, כמו כל פליט. שם התחתן ונולד לו בן רַמי. אחרי המלחמה נאלץ להתגרש וחזר לפולין. שם פגש חברה, אסתר פלדמן, ועברו יחד לעיר וורוצלב. למד הנדסת בנין. מסיבות שנוצרו, נאלץ להחליף את שם המשפחה משטוקהמר ללסקובסקי. נולדה להם בת מירי, שהיא כיום דוקטור, מנהלת מכון אלקטרו־אנצפלוגרפי בבית חולים איכילוב.

ב־1958, יחד עם אשתו אסתר והבת מירי, עלו לישראל.

בארץ התקבל לעבודה שבסולל־בונה בתפקיד מהנדס. נבחר לוועד עובדים בסולל־בונה. היה פעיל, חרוץ ואהוד על כל עובדיו. כשיצא לפנסיה, היה פעיל בארגון הפנסיונרים של סולל־בונה.

היה 30 שנה פעיל באירגון יוצאי לובלין בתור גיזבר, וניהל את הקופה למופת. היה חבר טוב, איש עדין, שקט, אציל־נפש. היה איש מסור למשפחה, אבא וסבא טוב נפלא ונהדר.

השאיר אבלים: בת ד״ר מירי נויפלד, בן – רמי שטוקהמר, פיזיקאי מדען בחיר במשרד הביטחון, 5 נכדות.

יהי זכרו ברוך.

מרק אורטמן

(דברים על קברו)

מאָניש איזראעלעוויטש ז״ל

ווען איך בין מיט מיין פאמיליע געקומען קיין לובלין האָבן אונדז אויפגענומען צוו.א. מאיר שילדקרויט פון פועלי ציון, לייזער פייערטאַג פון פ.פ.ר און אהרון ניסענבוים פונעם בונד. דעמאָלט האָב איך זיך אויך באקענט מיט מאָניש איזראַלעוויטשן, וועלכער ה.אָט זיך שוין דאן פארנומען מיט שאפן פאר יידן ארבעט און א מעגלעכקייט צו לעבן. ער האָט – צוזאמען מיט שמעון ליטמאנען – געהאָלפן שאפן א יידישן

קאָאָפּעראַטיוו. יידישע יוגנטלעכע האָבן באקומען הילף און זענען אָנגעקומען אויף די לובלינער הויכשולן. א טייל פון זיי זענען היינט בעקאנטע ספּעציאַליסטן.

מאָניש איזראַלעוויטש האָט געשריבן און פארשפרייט די יידישע צייטונג. צוזאמען מיט דער צייטונג האָט ער געבראכט אין די יידישע היימען א ווארעם וואָרט, א טרייסט. מיטן אייביקן שמייכל אויפן פּנים, מיט א יידישן וויץ און ווערטל, מיט אן עצה האָט ער געהאָלפן בייקומען א סך שוועריקייטן. די צייטן האָבן זיך כסדר געענדערט, אָבער מאָניש האָט שטענדיק געפונען די, וועלכע האָבן זיך גענייטיקט אין הילף.

מאָניש איזראַלעוויטש איז שוין נישטאָ צווישן אונדז, ער איז נפטר געוואָרן ערב פּסח. זיין לעבנסוועג איז נישט געווען קיין לייכטער, ער שטאמט פון אן אָרעמער היים. אליין א סטאָליאַר־געזעלן. בעתן קריג געווען אין ראטנפארבאנד. קומענדיק צוריק קיין פּוילן, האָט ער זיך גלייך גענומען צו געזעלשאפטלעכער ארבעט אויף דער יידישע גאַס. שטארק איבערגעלעבט

דעם ווילדן אנטיסעמיטיזם אין 1968. ער פארלאָזט דעמאָלט לובלין אויף א געוויסער צייט און באזעצט זיך אין וולאָצלאוועק. אויך דאָרט ארבעט ער געזעלשאפטלעך פאר יידן. די לעצטע יאָרן קומט ער צוריק קיין לובלין, און כאָטש ער איז שוין א בן־תשעים, זיצט ער נישט מיט פארלייגטע הענט, ער העלפט דעם קליינעם רעשט יידן אין לובלין אויסצולעבן זיך אין יידיש. ביז דער לעצטער מינוט שרייבט ער קאָרעספּאָנדענצן אין "דאָס יידישע וואָרט" וועגן אלץ, וואָס האָט א שייכות מיט יידישקייט. זיין לעצטע קאָרעספּאָנדענץ איז געדרוקט געוואָרן שוין נאָך זייך פּטירה. מיט זיין אוועקגיין פון אונדז האָט דער קליינער לובלינער יידישער ישוב פארלוירן אן איבערגעגעבענעם יידישן עסקן, א מענטש מיט אן אָפן, ווארעם הארץ, גרייט אייביק צו העלפן זיינע מיטמענטשן.

כבוד זיין אָנדענק!

יצחק שניידמאַן
(געטעבאָרג)

דערינערונגען וועגן מאָניש איזראַלעוויטש ז"ל

ער איז געבוירן געוואָרן דעם 19.11.1903, אין ראווע מאַזאָוויעצקע, אין א אָרעמער משפּחה, מיט פיל קינדער, דער טאטע זיינער האָט געהאט א קליין געוועלבל, אין וועלכן עס איז געווען "מִידלאָ אִי פּאָבִידלאָ", דאָס הייסט א ביסל פון אלעמען. דער טאטע האָט געשטרעבט, אז זיין זון זאָל ווערן א רב. אָבער דער זון איז געגאנגען זיין אייגענעם וועג. ער איז געוואָרן שנעל זעלבשטענדיק. אלץ א יונגער בחור, האָט ער אָנגעהויבן ארבעטן אין א פאבריק פון פלוש, שפּעטער איז ער געוואָרן א סטאָלער. ער האָט זיך פארבונדן מיט די לינקע אָרגאניזאציעס, אין דערפאר איז ער געזעסן פאר דעם קריג אין תּפיסה. ער האָט אָבער געגעבן פיל כבוד זיין טאטן, אין געשעצט זיינע מינהגים.

די מלחמה האט ער איבערגעלעבט אין רוסלאנד, אין אוראל אין אין דער טאטארישער רעפּובליק. ער האט זיך אומגעקערט קיין פּוילן אין 1944, זיך באזעצט אין לובלין. ער איז געווען אליין. ער האָט קיינעם נישט געקענט, געדרייט זיך אין די גאסן פון לובלין און געפרעגט מענטשן: "עמך"? ביז ער האט אָנגעטראָפן אויף א ייד וואָס האָט אים געוויזן דאָס "פּרץ־הויז". דאָרט האָט מען געטיילט שניקעס און פּעקלעך פון אונר"א. עס האָבן אָנגעהויבן צו קומען יידן. אין די ערשטע יאָרן נאָכן קריג, זענען אדורכגעפאָרן לובלין א פּאָר טויזנט אידן. היינט קען מען מישט צוזאמענעמען א מנין. מיין טאטע האָט געארבעט דעמאָלט אין קאָמיטעט, און האָט שפּעטער דערמאָנט מיט נאָסטאלגיע די יאָרן פון זיין טעטיקייט. מיין טאטע האָט געארבעט אין פארשידענע אינסטיטוציעס: אין טעקסטיל, פּאפּיר, בוי־מאטעריאל, אין א פאבריק פון זיסווארג, אויסער דעם איז ער געווען אקטיוו אין יידישע קולטורעלע קרייזן. ער איז געווען קאָרעספּאָנדענט אין דער ווארשעווער "פאָלקס־שטימע". נאָך דעם יאָר 1968, האָט מען באגרעניצט די יידישע קולטור־טעטיקייט. דאָך האָט מיין טאטע באַשלאָסן נישט צו פארלאָזן פּוילן.

מיין טאטע איז געווען א מענטש מיט פיל פּערזענלעכער קולטור, א ווארם הארץ. ער האָט שטענדיג געהאָלפן מענטשן. דער טאטע האָט דערציילט, אז מען האָט אים פאָרגעלייגט צו טוישן זיין פאמיליע־נאָמען, אָבער ער האָט נישט געוואָלט.

זיין טויט פיל איך נישט נאָר איך אליין. ווען מיר האָבן זיך געטראפן אויפן סדר שוין אן אים, האָבן אלע געזאָגט, אז דאָס איז נישט דאָס זעלבע. ער פעלט זייער אין דער געזעלשאפט פון פו־יינדשאפט ישראל־פּוילן, ווי אויך אין דעם קאָמיטעט וואָס היט דעם זכרון פון מיידאנעק.

מיין טאטע האט געחולמט וועגן שלום אין ישראל. דאס איז א ביסל דערמאָנונגען וועגן מיין טאטן, א פּאָר מאנאטן נאָך זיין טויט. אויב עמיצער פון די לובלינער אין ישראל געדענקט אים, אָדער האָט זיינע בילדער, בעט איך זייער זיך מיט מיר צו פארבינדן. איך בעט אלע צו געדענקען מיין טאטען.

לובא מאטראשעק

איבערגעזעצט פון פּויליש: **אירית גוטליב**

אדרעס פון לובא מאטראשעק
.Grebosa 22/3 Lublin 20-612 Polska

teatrnn.pl

משה אלסטר ז"ל

כבר עברו כמעט חודשיים, שאחרי סבל מאוד קשה, ולמרות הטיפול הרפואי הכי טוב שקיבל, הלך לעולמו, ב־20.7.96 בבית חולים תל־השומר רמת־גן.

הוא נולד בלובלין, בשנת 1913. את המלחמה עבר ברוסיה, ובשנת 1949 הגיע ארצה מגרמניה. בשנת 1956 התחתן ונולד לו בן על שם אבא אליעזר ז"ל. אבל אחרי 13 שנות סבל, התגרש ממנה. ושוב התחתן בשנת 1973 עם רוזיה אונפלייס מלובלין מרח' לוברטובסקה 18) ויחד חיו חיים מאושרים 23 שנים – עד מותו.

הוא השאיר אחריו בן אחד שגר באוסטרליה ואישתו האהובה רוזיה אלסטר.

יהיה זיכרו ברוך!

מארגארעט גאָלדמאַן ז"ל

אונדזער גוטע פריינדין, אקטיווע טוערין אין דער לובלינער סאָסיעטי אין מעלבורן, מארגארעט גאָלדמאַן, איז דעם 6־טן מאי ה.י. אוועק אין דער אייביקייט.

מארגארעט האָט געהאט א סך כּבוד אין דער לובלינער לאנדסמאנשאפט. זי האָט פון לובלין עולה געווען אין יאָר 1938 קיין ארץ־ישראל און זיך באזעצט אין א קיבוץ פון השומר הצעיר. דאָרט חתונה געהאט, נאָר דער גורל האָט זי פארטראָגן, צוזאמען מיט איר מאַן קיין אויסטראליע און דאָ אדורכגעמאכט דעם גרעסטן טייל פון איר לעבן.

זאָל איר די ערד גרינג זיין.

מ. טרייסטמאן

ד"ר מרדכי ליכטפעלד ז"ל

דעם 22סטן מערץ 1996, איז אין רמת־גן נפטר געוואָרן ד"ר מרדכי ליכטפעלד ער האָט פאריחומט א פרוי, 2 זין און א שנור.

דער פארשטאָרבענער האָט געשטאמט פון דער בכבודיקער משפחה ליכטפעלד, וואָס האָט געוווינט אויף לובארטאָווסקע גאַס. מרדכי האָט געלערנט אין דער הומאניסטישער גימנאזיע. מיטן אויסברוך פון דער מלחמה, געלונגט אים צו אנטלויפן קיין פראנקרייך, אָבער אויך דאָרט האָט גענומען הערשן די היטלעריסטישע ארמיי. ער שמוגלט די גרענעץ קיין שווייץ און ס'האָט זיך אים איינגעגעבן צו ענדיקן דאָרט דעם אוניווערסיטעט און באקומען דעם טיטול דאָקטער מעדיצין.

ער באזעצט זיך מיט זיין פרוי אין דעם בעלגישן גרענעץ־שטעטל קארניאָן, וווּ ער האָט א רייכע, מעדיצינישע פראקטיק. אין יאָר 1986 איז ער צוזאמען מיט דער פרוי און צוויי זין עולה קיין ישראל.

ד"ר ליכטפעלד איז אין בעלגיע געווען טעטיק ביים מגבית און ארויסגעוויזן גרויס פאראינטערעסירונט מיט אלץ וואָס קומט פאָר אין ישראל.

כבוד זיין אָנדענק.

ד.

סימה מנדלסברג ז"ל

חלפה שנה מאז נפטרה סימה ז"ל, וזכרה עימנו.

סימה ז"ל היתה אשה אופטימית, פעילה ותמיד היתה בפיה מילה חמה לכל מי שנפגש עימה. אישיותה, הופעתה הנאה, כשהחיוך על פניה, היתה מעוררת הערצה.

כך כאשר מילאה תפקיד יו"ר חוג בסניף ויצו תל אביב והיתה פעילה במחלקת הארגון של הסניף. כך כאשר השכול פגע במשפחתה – חתנה רס"ן משה ויתקין ז"ל נפל במלחמת יום הכיפורים, וכאשר שנית התאלמנה בתה עם מות בעלה ד"ר אבי פלבקוב ז"ל ונכדתה האהובה אליענה פורר נהרגה מפיגוע אוטובוס.

וכך כאשר ראייתה נחלשה מאוד.

סימה היתה אם, רעיה, חברה ומתנדבת מסורה – כל שעשתה היה במסירות ובחן. ביתה היה פתוח לחברות. הפגישות שנערכו בביתה הנאה היו לשם דבר. קשה היה שלא להיעתר לה ולא להצטרף לשורות ויצו ולהתנדב לפעולות שונות.

בשווקים של הסניף נטלה חלק פעיל ומדי פעם היתה אחראית לרעיונות חדשים שהגבירו את ההכנסות. בשנים האחרונות לפעילותה, אפשר היה לראותה מעבר לדוכן הספרים אותם גם השיגה, בתרומה, ישירות מהוצאות הספרים.

לימים, משנחלשה ראייתה והמחלה כבר החלה לקנן בגופה, לא הסתגרה בביתה.

חברות מסורות שמרו איתה על קשר הדוק ובאות היו לצאת עימה לטייל ואף לשבת בבית קפה, כי אשת שיחה נעימה ועליזה היתה סימה ז"ל.

בטיולים אלה נתקלתי בה מדי פעם – נאה ולבושה בקפידה, וכשדברת איתה לא יכולת לחוש בסבלה.

כזו תישאר תמיד בזכרוננו – יהי זכרה ברוך.

רחל קוטנר

רוזט קריגר ז"ל

רוזט (Rosette), בת שרה וטוביה גולדרייך, נולדה בפריז ב־1939. ילדותה ומאורעות מלחמת העולם השניה, עברו עליה בצרפת. בקיץ 1958 עלתה לישראל כנערה עצמאית, כבת 19 וכעבור שנה משכה את הוריה ודודתה אחריה לארץ.

בקיץ 1961 הקימה בית ומשפחה עם בן־ציון קריגר, יליד לובלין וילדה שני בנים. בקיץ 1986 פקד את המשפחה אסון כבד, הבן הבכור יואב נספה בתאונת דרכים, והוא בן 23 לחייו, סטודנט מצטיין לפסיכולוגיה. רוזט, שהיתה עמוד התווך בבית קריגר, נהלה מלחמה עיקשת ונואשת במחלת הסרטן במשך 15 שנים קשות, עד שהוכרעה בגיל 57.

רוזט היתה אחראית על הדסק הצרפתי, באגף לקשרי חוץ באוניברסיטת ת"א ותרמה רבות לגיוס כספים לאוניברסיטה.

רוזט זכתה לראות את בנה השני, גתי, מסיים את לימודיו לתואר P.h.D ומתחיל את קריירת המחקר שלו במכון ויצמן ואת בעלה מתקדם למשרת המדען הראשי במע"צ. עד יומה האחרון היתה רוזט הדמות המרכזית והמובילה בבית ואובדנה בטרם עת יורגש לעד בקרב משפחה וחוג ידידיה הרחב בארץ ובחו"ל.

י. ז. ב.

★

שרה רוהר ז"ל

עברה שנה מאז נפטרה שרה רוהר ז"ל. מותה הותיר כאב רב בלב רבים ממוקיריה ואוהביה.

שרה ז"ל היתה אשה אינטליגנטית, בעלת אינטלקט יחודי, אשת שיחה מעניינת, שידעה לגשר על פערי דורות ולמצוא מכנה משותף עם כל בר־שיח. כמו כן נודעה ביופיה הרב. תכונותיה אלה סייעו לה לעבור את מלחמת העולם השניה ולהישרד בחיים. במהלך המלחמה נפגשה עם אנשים, שסיכנו את חייהם כדי להצילה.

שרה, לבית קליינבוים, נולדה בלובלין, שם סיימה בית־ספר תיכון "שְפר" והשתלמה בהנהלת חשבונות. בלובלין עבדה כמנהלת חשבונות בחברת "שייבלר וגרומן". לפני המלחמה נישאה לד"ר יהושע זיגלווקס, כירורג ידוע בבית החולים היהודי בלובלין. עם כיבוש לובלין ע"י הנאצים, התגוררה עם בעלה בגיטו. שם שימש כרופא במחנה שבויים יהודיים ונספה לקראת סוף המלחמה. אחרי חיסול גיטו לובלין, נשלחה שרה למחנה השמדה מאיידנק, משם הוברחה לצד הנוצרי ע"י זנדרם גרמני. בסיוע ידידים פולנים, הצטיידה בתיעוד פולני מזוייף ויצאה לוורשה. עם מיגור המרד הפולני בוורשה, ברחה לכפר על ידי פרושקוב ואומצה ע"י משפחה פולנית עד לשיחרור פולין ע"י הצבא האדום.

בתום המלחמה חזרה ללובלין והחלה לעבוד בתאגיד בתי חרושת לעור. בעקבות היחסים שנוצרו ביניהם בעלה לעתיד, דוד, החליטו להינשא ולעלות ארצה ב־1947.

עם הגיעה ארצה, החלה לעבוד במשרה בכירה במשרד החשב הכללי באוצר. כאשר החליטו לפתוח עסק פרטי, התפטרה מעבודתה ועמדה לצידו בתבונה ובתושיה בניהול חנות לספרים ומכשירי כתיבה "ספרא". חנות זו הפכה למקום מפגש לאינטליגנציה של השכונה והרבה ילדים. עד היום השם "ספרא" הינו בעל משמעות רבה לגביהם.

כאשר החלו המשפטים נגד פושעי מלחמה נאציים, נקראה להעיד נגדם, שהיו אחראים על חיסול יהודי לובלין.

תהא מנוחה עדן.

מרק אורטמן

ד"ר בינם שמחה ווייס

(סוף פון ז' 29)

אָפּהיטן יידישע אלטערטימלעכקייטן אויפן באַדן פון דער שטאָט לובלין, ווי אויך די געשיכטע פון יידישן פאָלק אין גאנץ פוילן".

ד"ר ווייס איז שוין העכער 25 יאָר פרעזידיום־מיטגליד פון דער געזעלשאפט "געשיכטע פאר מעדיצין און פאַרמאַציע", ווי אויך פארטרעטער פון רעדאקטאָר פון דער צייטשריפט "ארכיוו פון דער געשיכטע און פילאָזאָפיע פון דער מעדיצין". ער האָט אָנגעשריבן און ארויסגעגעבן 7 ביכער און פארעפנטלעכט 150 ארבעטן אויף היסטאָרישע טעמעס.

אין יאָר 1993 האָט ד"ר ווייס געגרינדעט די פונדאציע פארן יידישן בית־הקברות "גענשא", אָפּצוהיטן דעם יידישן בית־עלמין אין ווארשע.

ד"ר ווייס האָט געזאָרגט פאר דער רענאָוואציע פון אלטן בית הקברות אין לובלין, ווי אויך פאר געהעריקע אויפשריפטן אויף די הייזער פון געוו יידישע אינסטיטוציעס.

תרומות • באשטייערונגען

אין לאנד
(אין שקלים)

ד"ר נתן בן־טובים, רמת־גן	5,000
שמואל מנדלסברג, תל־אביב	500
דוד רובינשטיין, תל־אביב	300
פישל רוזנבוש, גבעתיים	200
בנימין לובעלסקי, ירושלים	200
פרידה הוכבוים, פתח־תקוה	200
גדליהו שטייגעל, גדרה	150
רוזשע, משה אלצטער, רמת־גן	100
יוסף פריינט, תל־אביב	100
מ. אנגלישער, פתח־תקוה	100
משפה אָבליגענהארץ פתח־תקוה	50
חנה הורוויץ, תל־אביב	50
מרים צירלין, קיבוץ אושה	50
אהרון בלייך, באר־שבע	50

אין אויסלאנד
אמעריקאנער דאָלארן

מאָטל גארטענקראוט, ניו־יאָרק	500
קאראלא און בינם ווייס, ווארשע	200
יהודית און מאיר רובין, ניו־יאָרק	100
אסתר און גדליהו פישמאן, לאָס־אנזשעלעס	100
עווא און נאטעק אקערמרן, שטאָקהאָלם	50
צפורה און יוסף שפייזמאן, ניו־יאָרק	50
י. ווייצענפעלד, מיאמי	50
י. טעמפעלדינער, בוענאָס־איירעס	50
שמואל קאָסמאן, בוענאָס־איירעס (צו זיינע 75 יאָר)	36
לייבל זילבערג, בוענאָס־איירעס	30
א. געלדמאן, סאן־פראנציסקא	18
קאָפל מיזשריצקי, בוענאָס־איירעס	15
נ. ניסענבוים, בוענאָס־איירעס	10

אויסטראלישע דאָלארן

מאָטל און בלומא טרייסטמאן, מעלבורן	100

קאנאדער דאָלארן

לובלינער לאנדסמאנשאפט אין טאָראָנטא	500
לובלינער לאנדסמאנשאפט אין מאָנטרעאל	250+300
אברהם און רוזשקע צווייקאפט, מאָנטרעאל	60
סוכער און פאָלע פארקער, מאָנטרעאל	50
פעסע פאָגעל, טאָראָנטא	30
אבע סלאָמא, טאָראָנטא	30

אין פראנצ. פראנקן

"די קינדער פון לובלין", פאריז	3,550
טיעשקע פאָרשטעטער, פאריז	500
יהודה ראזנצווייג, פאריז	200+200
משה זאלצמאן, פאריז	300
מייק ראָזנבוש, פאריז	300
גיטעלע עדעל, פאריז	250
שמואל ווארא, פאריז	200
אנאטאָלי בינשטאָק, פאריז	100
דינאלע ראָטשטיין, פאריז	100
ניסענבוים, פאריז	100

אין דענישע קראָנען

אדאם גאָלדמאן, קאָפענהאגען	540

La société:

"Les Enfants Unifiés de Lublin et de ses environs"

adress son plus chaleureux Mazel-Tov á sa dévouée Présidente

Techka FORSZTETER-KORMAN

ancienne résistante et ancienne déportée

A l'occasion de la naissance de sa première arrière-petite-fille

Saona

née le 31 Mai 1996

Que cette enfant grandisse dans la joie et le bonheur
dans un monde en Paix!
A l'arrière-grand-mère, longue vie,
qu'elle puisse avoir de nombreuses autres joies.
Aux heureux grands-parents et aux parents,
toutes nos félicitations et beaucoup de nahès.

Le Comité

La société:

"Les Enfants Unifiés de Lublin et de ses environs"

souhaite un très chaleureux Mazel-Tov à
Moshé ZALCMAN, notre très éstimé secrétaire
A l'occasion de la naissance de sa deuxième arrière-petite-fille

Alexandra

Nos plus vives félicitations aux heureux grands-parents et parents.
Longue vie à petite Alexandra
puisse-t-elle grandir dans la joie et le bonheur
dans un monde en Paix!

Le Comité

życia i jego odrodzenie. Rozbrzmiewaja tu fragmenty z Ksiag Proroków, z Księgi Izajasza, Zachariasza, Księgi Wyjścia. Część tę kończy Halleluja z Psalmu 150.

Cale oratorium przepojone jest niezwyklym dramatyzmem, silnym, emocjonalnym nastrojem. Znakomicie ze swego zadania wywiazuje sie orkiestra Filharmonii Lubelskiej, Pięknie, w swej nielatwej, śpiewanej po hebrajsku partii, wywiązuje się Chór Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (przygotowany przez Kazimierza Górskiego) oraz Chór "Slowiki Lubelskie" (przygotowany przez Bronislawa Mikitę). W partiach solowych uslyszeliśmy basa Roberta Gerlacha oraz atrakcję wieczoru, swiatowej stawy tenora, nadkantora z Fifth Synagogue w Nowym Jorku, znanego także z kilkakrotnych występów w naszym kraju Josepha Malovanego, którego rodzice pochodzili z Pultuska. Wielki ten tenor i kantor, także profesor kilku uczelni kreowal w omawianym oratorium glówną partię solową, podobnie jak byl jej wykonawcą w Izraelu, w prawykonaniu, które mialo swoje miejsce w Amsterdamie i w innych krajach. Jest również solistą, w nagraniu plytowym tego dziela. Burzliwe brawa i owacje na stojąco sklonily Malovanego do trzech bisów wykonanych z towarzyszeniem orkiestry.

Koncert rozpoczął się wykonaniem slynnego Adagietta z V Symfonii Gustawa Mahlera (1860-1911), jednego z najwiękzsych kompozytorów przelomu stulecia. To pelne zadumy Adagietto, może i niepokoju, jaki prześladowal za życia tego wielkiego kompozytora, bylo znakomicie wykonane przez zespól smyczkowy orkiestry.

Slowa szczególnego uznania należą się dyrygentowi Jakubowi Kowalskiemu, który znakomicie panowal nad wielkim aparatem wykonawczym, wydobywając zeń dramatyzm, ekspresję emocjonalność tego wielkiego dziela. Wielkie brawa jakimi go obdarzono i owacja byly w pelni zaslużone.

J.Kowalski urodzil się w Warszawie. W 1969 roku wyemigrowal do Danii. Po ukończeniu za granicą studiów dyrygenckich (jest również znakomitym wiolonczelistą), w roku 1986 rozpoczal pracę w Indiana University School of Music (klasa kameralistyki), a także w London School of Music w Cambridge. Jednocześnie prowadzil ożywioną dzialalność koncertową w wielu krajach. Dopiero po ponad dwudziestu latach zawital do Polski, gdzie prowadzil szereg koncertów w Lublinie, Kielcach, Krakowie, Rzeszowie. W operach Krakowa i Warszawy prowadzil przedstawienia "Skrzypka na dachu" (1993, 1994) i opery "Nabucco" (1994).

Oratorium Sheriffa powinno się znaleźć także na innych polskich estradach filharmonicznych, szczególnie czekamy na jego wykonanie w stolicy, w Filharmonii Narodowej, która na swojej estradzie już gościla Malovanego. Wielki ten śpiewak, do kraju swoich rodziców zawsze chętnie przyjeżdża. Tym razem wprawdzie nie odwiedzil Pultuska, ale spędzil wiele wzruszajacych chwil na Majdanku, gdzie w skupieniu odmowil Psalmy i Kaddisz.

זוכט קרובים

Sheila Joseph,
16242 Typhoon Lane
Huntington Beach, CA 92649.
United States of America

Mr. Stefan Grayek
World Federation of Jewish Fighters
Partisans and Camp Inmates
Dizengoff Street 158
63461 Tel Aviv, Israel

Dear Mr. Grayek
This is my second attempt in trying to contact you. I hope this reaches you in good health.
In searching the fate of my Uncle, the World Jewish Congress suggested that I contact you. My uncle's name was Yankel (Jack?) Rozenberg. He was born approximately in 1917 either in Lublin, Poland or Chetchechov or Gnievishov, Poland. His last known address at the outbreak of World War II was 21 Pavarova, Lublin, Poland.
His parents were Chana and Banish Rosenberg. He had three sisters: my mother Perla Malka, Fayge (Fela) and Chaya (Hela) and three brothers: Shloime (Solomon), Laizer and Chaim. He served in the Polish Army and was discharged just before the war broke out in 1939 and returned (we heard) to serve in the Army.
If you could help me in any way or give me any information on my uncle or anyone from the City of Lublin, I would greatly appreciate it.
I hope you can be of some help to me. I have enclosed a self-addressed envelope.
Please let me know if there are any other resources I might use in my research.
I hope to be in Israel in October of this year and would glad to meet with you if you need any additional information.

With great appreciation,
Sheila Joseph

Pamięci Żydów lubelskich

MECHAYE HAMETIM

(Wskrzeszenie zmarlych)

Marian Fuks

Dla uczczenia pamięci Żydów lubelskich, ofiar II wojny światowej — Państwowa Filharmonia im. Henryka Wieniawskiego w Lublinie, Państwowe Muzeum na Majdanku oraz Yad Vashem w Jerozolimie zorganizowaly koncert, podczas którego wykonano po raz pierwszy w Polsce oratorium wspólczesnego kompozytora izraelskiego — Noama Sheriffa — "Mechaye Hametim" (Wskrzeszenie zmarlych). Patronat nad tym koncertem objeli wojewoda lubelski i prezydent miasta Lublina.

Żydzi lubelscy, od XV wieku przeżywali w tym mieście, mimo pewnych zawirowań i nieszczęść, chociażby w czasie wojen kozackich, lata rozkwitu. Tu byla siedziba zarządu Sejmu Czterech Ziem (Waad Arba Aracot), tu rozwijala się kultura religijna i świecka.

"I kept thinking about the problem and eventually when Poland became free of the Communists I decided I had to do something.

"Mr Nowicky's visit was a blessing. I saw his advertisement and went to see him," she said.

In 1994, Mrs Cukierman and her daughter Ester Csaky — who has been editing her memoirs — went for eight days to Poland. While in Lublin, they visited the castle where her brother and some 130 other young Jewish men had been incarcerated and had worked.

She found there a memorial plaque with the names of all the prisoners who had been shot. Her brother's name had not been among them.

She decided that this had to be corrected and while in Poland again made contact with Mr Nowicky and asked him to have her brother's name added to the plaque and to organise a memorial in what had been the cemetery at Gdansk.

Mr Nowicky agreed to undertake the task and kept Mrs Cukierman informed about developments.

"Finally in June 1995 we were again in Poland, this time to participate in the unveiling and dedication of the memorial to my parents and the Zajfsztajn family.

Munish Izraelowitz, the oldest Jewish inhabitant in Lublin today, recited the memorial prayer at the dedication and Mrs Csaky recited the Kaddish.

As a result of Mrs Cukierman's efforts and the construction of the memorial to her parents, other former residents now living in Israel have built a fence around the area ensuring its sanctity as a Jewish burial place remains intact.

Lublin. When I married, my name changed to Cukierman so as the sole survivor, I felt I wanted to do something to keep the name alive.

W okresie międzywojennym ponad jedna trzecia mieszkańców Lublina stanowili Żydzi, bylo ich prawie 43 tysiace. Kwitlo tu zycie religijne i świeckie, promieniowalo ono na inne ośrodki w kraju. Żydzi wnieśli wielki wklad w rozwój miasta, jego infrastrukturę i kulturę. Kres normalnemu życiu Żydów kladzie wybuch wojny we wrześniu 1939 roku. W marcu 1941 roku zostaja zamknięci w getcie. Dla opisania gehenny tych ludzi, zbyt ubogi wydaje się być nasz język. Po wysiedleniach do obozów zaglady, przede wszystkim na Majdanek, zginęlo ponad 40 tysięcy Żydów lubelskieh, w tej liczbie także chrześcijan żydowskiego pochodzenia. Niewielka ich liczbę uratowali Polacy, "Sprawiedliwi wśród Narodów Świata".

Tragedia Żydów pod okupacja hitlerowska znajduje ciagle, i chyba dlugo jeszcze będzie znajdować oddźwięk w twórczości literackiej i artystycznej. Również w muzyce powstalo szereg dziel, które są trwalym, przejmującym pomnikiem martyrologi Żydów. Do tych pomnikẃ eopki Holocaustu należy dzielo Noama Sheriffa (ur. 1935, w Tel A wiwie). Shieriff jest autorem licznych utworów symfonicznych i kameralnych, między innymi na odbywajacym się z okazji 3000 lecia Jerozolimy Liturgica Festival wykonany zostal jego utwór na 4 chóry, solistów i orkiestrę "Psalms of Jerusalem".

Oratorium "Mechaye Hametim" na orkiestrę symfoniczną, chór męski i chlopięcy oraz dwóch solistów (bas tenor) skomponowane jest do tekstów liturgicznych, adekwatnych do wydarzeń, którym poświęcone są poszczególne jego części.

Tytul oratorium wywodzi się z odmawianych codziennie w porannych modlitwach "Osiemnastu Blogoslawieństw". Kilkakrotnie powtarza się w niej motyw ożywienia (wskrzeszania) zmarlych. Oratorium sklada się z czterech części.

Część pierwsza poświęcona jest życiu żydowskiemu w diasporze przed Holocaustem. Dają się tu slyszeć motywy modlitewne i ludowe.

Część druga Holocaust — rozpoczyna się pogodną śpiewaną w jidisz pieśnią Marka Warszawskiego spokojnej nauce malych dzieci w chederze, gdy nagle w jego zacisze zakrada się groza, rozpacz, marsz ku zagladzie i blagalna pieśnń "Szema Israel..." Z tą modlitwą na ustach Żydzi szli ku zagladzie.

Część trzecia: Kaddisz i Izkor, poświęcona jest pamięci zamordowanych. I wreszcie, część czwarta: Powrót do

KOL
VOICE OF **LUBLIN** ANNUAL OF LUBLINERS IN ISRAEL AND DIASPORA

"LUBLINER SHTIME" • TEL-AVIV • NOVEMBER 1996 • No. 32

MELBOURNE WOMAN ERECTS MEMORIAL TO FAMILY IN POLAND

Victor Kleerekoper

THE visit to Melbourne in 1992-93 by Polish lawyer Zbigniew Nowicky has ensured that the burial place of at least one family murdered by the Nazis in Glusk, Poland, will be remembered.

At the time, Mr Nowicky, who was in Melbourne for personal reasons, advertised in The Jewish News offering to help former Polish residents recover property confiscated by the Nazis.

For Dora-Necha Cukierman (nee Zajfsztajn) of Elwood, the visit gave her the opportunity to pursue a desire she had for 50 years to put up a memorial to her parents and others of her family.

Mrs Cukierman is the only survivor of what was a very large, religious family, which for generations had been living in the city of Lublin.

The family lived in the Ghetto in Lublin before the Germans liquidated it.

Mrs Cukierman and her husband were able to live in the city for six months after that as Christians, before having to flee to the forest where they joined a Partisan group.

On July 22, 1944, they were liberated by the Russians and returned to Lublin where their home became a refuge for survivors trying to return to their home towns.

"One day a young man came through who had been in Glusk on Chaf Zayin Nissan 1942 when a group of 28 Jews from Lublin, my parents and sister included, were taken to the Jewish cemetery in Glusk where they were shot and buried," Mrs Cukierman said.

"The man told us he was certain about the time and date because he had been ordered by the Germans to collect the clothing of the victims and bury them.

"He also told me that the cemetery had been completely ploughed over and used as a grazing pasture for cattle.

"I'was upset and wanted to rush to Glusk to try and have a matzevah (tombstone) erected but my husband wouldn't let me go.

Mrs Cukierman and Mr Nowicky with the memorial to her family in the former Glusk cemetery after its dedication last year

"We knew that other people had tried to go there and had been killed.

"Eventually we migrated to Israel where we spent five and a half years before settling in Melbourne," she said.

Despite leaving Europe Mrs Cukierman always yearned to ensure that her family's name was somehow preserved.

"My family name was Zajfsztajn, a name well known in

teatrnn.pl